

Agustí Dalmau i Font

Llanars

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

50 MONOGRAFIES LOCALS

LLANARS

Agustí Dalmau i Font

85 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 85

Sèrie: Monografies locals (Núm.50)

Primera edició en català: Maig de 1999

Tiratge: 1.100 exemplars

Edició:

Diputació de Girona/Caixa de Girona

Director de la col·lecció:

Joan Domènech

Consell assessor:

Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Joan Badia,
Lluís Bayona, Xavier Besalú, Martí Cama, Narcís Castells,
Ramon Ceide, Josep M. Corretger, Jordi Dalmau,
Marta Franch, Víctor Gay, Àngel Jiménez, Jordi Mascarella,
M. Aurora Martín, Enric Mirambell, Joan Miró, Joan Nogué,
Joaquim M. Puigvert, August Rafanell, Josep M. Rus,
Carles Sapena, Eva Vázquez, Anna M. Viader, Josep Vicens,
Mariàngela Vilallonga, Carme Vinyoles.

Maquetació:

Pep Caballé

Redacció administració:

Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon 972 20 57 00.

Apartat de Correus 11. 17080 Girona

Secretaria i Distribució: Fina Poch

Infografia:

Palahí Arts Gràfiques, SL. Girona

ISBN: 84-86812-99-2

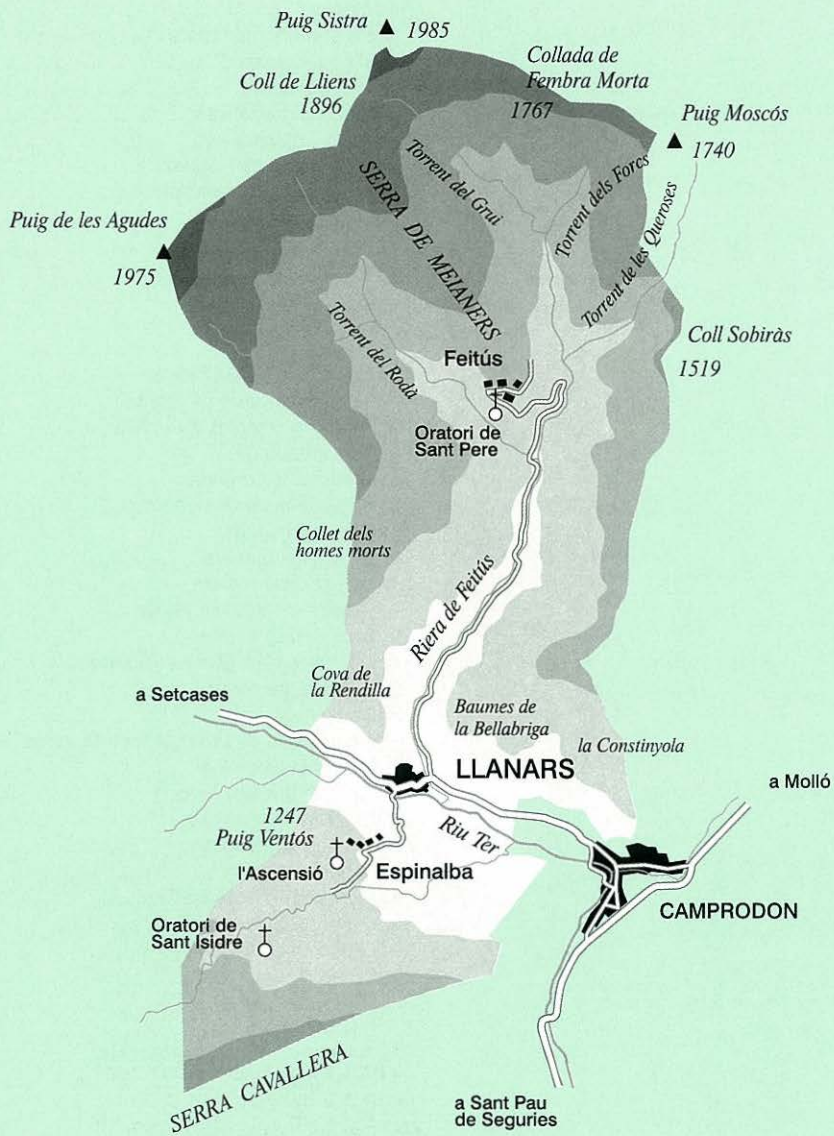
Dipòsit legal: Gi-409/99

PORTADA

Detall de la portada de l'església parroquial de Sant Esteve (Foto: Miquel Parés i Fàbregas)

Índex

Situació	5
Cronologia	6
1. Els primers pobladors	8
2. El nom Llanars	10
3. Demografia	12
4. Camins i carreteres	14
5. Ponts i palanques	16
6. Torrents, fonts i aiguats	18
– Passejant pel municipi	20
7. El poble de Llanars	22
8. Feitús	24
9. Espinalva	26
10. Llanars medieval	28
11. L'església parroquial	30
– Les campanes	32
12. El frontal de sant Esteve	34
– Les desventures del frontal	36
13. Llanars als segles XVII-XVIII	38
14. La confraria del Roser	40
15. Les forests comunals	42
16. Ramaderia i transhumància	44
17. Oficis i botigues	46
18. Els molins fariners	48
19. L'explotació minera	50
– Llanars a mitjan segle XIX	52
20. Les guerres carlines	54
21. Llanarencs a Cuba i a Filipines	56
22. El servei de correus	58
23. L'ensenyament	60
– Inauguració de l'escola "Les Moreres"	62
24. La vida associativa	64
25. La Joventut Llanarenca	66
26. L'Obrera Llanarense	68
27. L'enllumenat elèctric	70
28. El nou cementiri	72
29. El cos de la Guàrdia Civil	74
30. El Passeig Maristany	76
– Límits Llanars-Camprodon	78
31. El servei de remunta	80
32. La Guerra Civil	82
33. La postguerra	84
– Aviadors americans a Llanars	86
34. La religiositat	88
35. La Festa Major	90
36. Llanars dins la Vall	92
– Bibliografia, agraïments i procedència de les il·lustracions	94

Situació

El municipi de Llanars, adscrit a la comarca del Ripollès, limita amb Camprodon, Molló, Setcases i Vilallonga de Ter. El terme, que té una extensió de 24,80 km², està situat entre Vilallonga i Camprodon. L'any 1965 va perdre, per decret, i en benefici d'aquest últim municipi, 0,36 km² corresponents al sector del passeig de Francesc Maristany.

Al nord hom troba el cim més alt del municipi, Puig Sistra (1985 m), que fa de partió amb Setcases i Molló. Al nord-est, des de la collada de Fembra Morta (1767 m) fins al Puig Moscós (1740 m) s'estableix la línia divisòria amb Molló i Camprodon. El coll Sobiràs i la Serra de Freixenet marquen a l'est els límits amb Molló i Camprodon. Al sud té el municipi de Camprodon i la Serra Cavallera. Mentre que, a l'oest, el coll de Lliens (1896 m) fa de partió amb Setcases, el Puig de les Agudes (1975 m) estableix els límits amb Setcases i Vilallonga, i el collet dels Homes Morts ho fa amb el municipi de Vilallonga.

El poble de Llanars, situat a 983 m d'altitud, és el nucli de població més important del municipi i ocupa una zona compresa entre la riera de Feitús i el riu Ter. Feitús és un petit nucli de cases de pagès situat a la capçalera de la riera de Feitús, a 1200 m d'altitud. El veïnat d'Espinalva és al vessant nord de la Serra Cavallera, a més de 1000 m d'altitud. Els barris del Llanarès, del Riberal de Feitús i l'Altre Veïnat, tot i la seva proximitat amb el poble, encara conserven la seva identitat.

La carretera comarcal GE-5264, que uneix les poblacions de Camprodon i Setcases, transcorre pel bell mig de la població. Dues carreteres rurals permeten desplaçar-se fins a Feitús i Espinalva. Llanars forma part de la Mancomunitat de la Vall de Camprodon des de la creació d'aquesta entitat l'any 1978. Eclesiàsticament està adscrit al bisbat de Vic, si bé fins a 1956 va dependre del bisbat de Girona. Fins a 1861, moment en què passà a la demarcació de Puigcerdà, va pertànyer al partit judicial de Ribes de Freser. Des de 1989 depèn judicialment del Jutjat de 1ª Instància de Ripoll.

Cronologia

- 876** Primera menció a Llanars com a *Landaris*, segons l'obra *Onomasticon Cataloniae*.
- 1027** A partir d'aquesta data el nom de Llanars apareix esmentat en els documents.
- 1118** El comte Ramon Berenguer III lliura un alou de la parròquia de Sant Esteve al monestir de Ripoll.
- 1131** Ramon Berenguer III, en el seu testament, dona al monestir de Ripoll els delmes i altres drets senyoriais del municipi.
- 1168** Guillem de Peratallada, bisbe de Girona, consagra l'església parroquial de Sant Esteve.
- 1258** Jaume I confirma a Galceran Descatllar la propietat d'Espinalva.
- 1359** Llanars comptava, demogràficament, amb vint-i-vuit focs.
- s. XVII** Llanars era lloc reial i depenia de la vegueria de Camprodon.
- 1664** S'estableixen les clàusules per a aprofitament de pastures.
- 1689** El duc de Noailles establí al poble el seu quarter quan assetjà Camprodon.
- 1694** Es realitza la porta d'entrada a l'església parroquial.
- 1718** La població de Llanars era de 326 habitants.
- 1721** Confecció d'una de les campanes.
- 1794** L'exèrcit francès ocupa i incendia Llanars.
- 1815** Es reinstaura la confraria del Roser. Josep Pérez de Tobia, canonge de la catedral de Girona, autoritza la seva creació.
- 1826** Dionís Castaño, bisbe de Girona, visita la parròquia de Sant Esteve.
- 1839** Durant la Primera Guerra Carlina, els carlins s'endugueren dues campanes.
- 1845** Caiguda d'un llamp al campanar de l'església parroquial.
- 1866** Llanars recupera els forests comunals, requisats per l'Estat amb la desamortització del 1855.
- 1873** Entrada de les forces carlines. Crema de documentació municipal i dels llibres del Registre Civil.
- 1889** Fundació del *Montepio de San Isidro Labrador*.
- 1903** Creació de la Societat mutual *La Unión*.
- 1911-12** Construcció de l'antiga escola.
- 1913** Es funda la Cooperativa Obrera Llanarense.

- 1917** L'enllumenat elèctric arriba a Llanars.
- 1918** La Direcció General de Correus i Telègrafs de Madrid aprova la creació d'una carteria.
- 1925** El cos de la Guàrdia Civil s'instal·la a la població.
- 1926** Construcció del nou cementiri en substitució del que hi havia a tocar l'església parroquial.
- 1933** L'Ajuntament de Llanars dóna el nom de passeig de Francesc Maristany a la zona que fa de límit amb Camprodon.
- 1935** S'instaura a Llanars el servei de la remunta, que feren servir els ramaders de la Vall de Camprodon.
- 1936** Es constitueix el Comitè de Milícies Antifeixistes de Llanars.
- 1939** Les tropes nacionals entren a Llanars el 12 de febrer.
- 1941** Retorn del frontal romànic de Sant Esteve.
- 1942** Fundació de la Joventut Llanarenca.
- 1953** Les campanes Rogèlia i Remei s'instal·len al cloquer de l'església parroquial.
- 1955** Funciona l'emissora *Radio Llanás*.
- 1956** La parròquia de Llanars passa del bisbat de Girona al de Vic.
- 1958** Apareix el primer número de la *Hoja parroquial de San Esteban de Llanás*.
- 1965** Per decret, el passeig Maristany s'agrega a Camprodon.
- 1966** Inauguració i benedicció de l'escola pública Les Moreres, en el marc dels actes commemoratius del XXX aniversari del *Alzamiento Nacional*.
- 1971** Remodelació de la sala de festes de la Joventut Llanarenca.
- 1980** Inauguració de la piscina municipal, construïda amb l'ajut dels veïns per mitjà de jornals de prestació.
- 1987** Donació de l'edifici de la Cooperativa a l'Ajuntament.
- 1993** Inauguració de la nova Casa de la Vila a la plaça de l'Om.
- 1997** Recuperació del ball del Roser durant la festa major, a càrrec de l'esbart local Dansaires de l'Om.
- 1998** Primera visita oficial del president de la Generalitat de Catalunya, Sr. Jordi Pujol.

ELS PRIMERS POBLADORS

1

El municipi de Llanars ofereix la possibilitat de visitar diverses coves i baumes.

8

Els primers assentaments humans a Llanars daten de l'Edat del Bronze. Aquest període prehistòric que va existir entre el Neolític i l'Edat del Ferro s'ha de situar cronològicament entre el 1500 i el 600 aC. A partir d'aquest any començaren a introduir-se a Catalunya els primers objectes de ferro. No obstant això, el bronze es continuà mantenint com a metall d'ús principal.

La introducció del metall, coure primer i bronze després, fou molt lenta. Els metalls s'utilitzaren especialment en la fabricació de destrals, planes de vorells, puntes de fletxa, punyals, espases i objectes d'ornament i d'ús personal. No s'abandonà, però, la utilització

de la pedra fonamentalment per a fabricar motlles de fundició, molins i instruments per a treballar la terra.

L'època dels metalls, de tots els períodes prehistòrics, és el més important de la comarca del Ripollès, i n'hi ha testimonis arqueològics a les valls dels rius Ter i Freser i a la zona de Ripoll: Coves de Rialp, balma dels Fadrins, Roc d'Orenetes, Tut de Fustanyà, coves de Molló, cova d'en Cisco, Tuta dels Maimons, dipòsit de Ripoll... L'economia era molt semblant a la del Neolític; la ramaderia és la principal activitat a les valls altes, i l'agricultura ho és a les planes.

Dels dos vestigis prehistòrics que ens proporciona el terme

municipal de Llanars, el més important és la cova de la Rendilla. És ben visible a l'altra banda de la riera de Feitús tan bon punt sortim de Llanars. La cova, situada a la base d'una formació calcària a uns 100 m de desnivell respecte a la riera i amb la boca d'entrada orientada al sol, fa uns 8 m de fondària per 4 m d'amplada. Presenta una sala principal, al fons de la qual es localitzà un enterrament. Per un pas que queda a mà dreta s'accedeix a

una petita galeria superior. La importància d'aquest jaciment és primordial, ja que constitueix l'únic testimoni d'enterrament prehistòric conegut fins ara de la vall de Camprodon i de l'àrea geogràfica banyada pel riu Ter fins arribar a Ripoll.

La seva localització es produí quan un aficionat a l'arqueologia, de Barcelona, realitzà una cata a l'interior de la cova sense seguir cap tipus de metodologia a fi de situar *in situ* les troballes. Es desenterrà un esquelet humà del qual només sabem, per referències orals, que estava col·locat en posició lateral o fetal. També es

recolliren diversos fragments ceràmics, pertanyents segurament a l'Edat del Bronze, i nombroses restes de fauna, d'entre les quals destacava un fragment de banya de cérvol.

L'altre jaciment arqueològic que trobem en el municipi és la cova de Les Salines. La cavitat, situada dins la propietat del mas Mercader, a la banda del solell, presenta unes característiques similars a la cova de la Rendilla. L'entrada, de forma triangular, té 1,15 m d'altura.

Dins la finca del mas de la Bellabriga, prop dels 1.100 m d'altitud i entre el torrent del

Interior de la cova de la Rendilla.

Solà d'Amunt i el clot de la Bellabriga, hi ha unes baumes. Aquestes cavitats ja eren conegudes pels caminants de principi de segle, cas de l'excursionista Cèsar August Torres, president de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques.

Entrada i cavitats de la cova de la Rendilla.

EL NOM LLANARS

2

*Vista de la vall de Llanars
des de la Roca de Pelançà.
Anys seixanta.*

10

Segons el filòleg Joan Coromines, el nom Llanars deriva del mot landar, grup o conjunt de landa, extensió de terra plana on creixen solament plantes silvestres. La transformació de landar en Llanars és fruit de l'evolució soferta per la primera forma fins arribar a la denominació actual.

En la nostra llengua, les eles del llatí han donat pas a la lletra ella, tal com passa en els mots llop, que prové de *lupus*, llengua, de *lingua*, i lleó de *leo*. Tampoc no fugí d'aquesta normalitat derivatòria la pèrdua de la lletra de, ja que al grup nd final de paraula acostuma a eliminar-se-li la de, fet que succeeix en els topònims

Girona per *Gerunda*, Blanes per *Blanda* i Vallfogona per *Valle-fecunda*.

Alhora, el canvi progressiu de Landars a Llanars es testifica documentalment. En documents dels anys 1027, 1218, 1247 i 1251, apareix la forma Landars, un cop sota la forma Landaris, mentre que els anys 1265, 1309 i 1379 ja hi ha el topònim Lanars. De la substitució de la primitiva ela per ella els documents no ens poden aclarir gaire res, ja que antigament ambdues s'usaven indistintament, sense atendre al so d'aquestes dues lletres. La mateixa teoria de la derivació fa que en català Llanars s'escriguí amb erra semifinal.

Per explicar el topònim Llanars històricament, cal constatar que el nom Landar és la denominació més antiga que es coneix d'aquesta contrada, la qual ja està documentada als segles X i XI. El nom Landars ens assenyala que aquest indret era gairebé desert; els garrigars no es conreaven, i això significa que no es practicava l'agricultura.

El Pare Villanueva, a començament de la passada centúria, en parlar de la fundació del monestir de

Camprodon al segle X, afirma que ho fou *en el valle de Llanás*. Villanueva era conscient que la vall de Llanars s'estenia per tota la clotada camprodonina. En consolidar-se el topònim Camprodon, amb el consegüent creixement d'aquesta població, la denominació originària de *valle landarense* quedà reduïda al poble de Llanars.

Al llarg dels anys gairebé sempre s'utilitzà la forma Llanás en detriment de la denominació

Sant Cosme i sant Damià representats en un timbre municipal.

Segell de l'Ajuntament. Any 1827.

correcta. La primera vegada que s'emprà el topònim Llanars va ser durant la Guerra Civil, en l'interval de temps comprès entre el novembre del 1936 i el gener del 1939. La fi del conflicte amb la victòria del bàndol franquista, defensor acèrrim de la llengua castellana, significà tornar a instituir la forma Llanás. No serà fins l'any 1983 quan es tornà a oficialitzar el topònim Llanars.

L'evolució del nom del municipi també es pot seguir a través dels segells emprats per l'Ajuntament durant els dos darrers segles. El primer timbre, de principi del segle XIX i d'uns tres centímetres de diàmetre, ens mostra les lletres Llanas de tonalitat blanca sobre un fons

negre. Des de mitjan d'aquell segle i fins l'any 1902 el segell duia incorporades les figures dels sants Metges, sant Cosme i sant Damià, patrons de la població. A partir d'aleshores només hi sortiran els escuts dels diversos règims polítics que han governat en l'àmbit estatal. Des dels anys vuitanta l'escut municipal és una adaptació del distintiu de l'entitat local la Joventut Llanarenca.

Escut actual de l'Ajuntament

DEMOGRAFIA

3

Un grup de llanarencs a l'escala de la plaça de l'Om. Any vint.

12

No és fins després de la pesta del 1348, que reduí extraordinàriament el nombre d'habitants de les poblacions que es veieren afectades per aquesta epidèmia, que es troba la primera dada demogràfica del municipi. Pel fogatge del 1497 sabem que Llanars comptava amb 28 focs o cases habitades. Un fogatge era una imposició fiscal establerta per les corts i el rei amb la finalitat de recaptar fons per fer front a les necessitats de la corona.

Del segle XVII al XIX és evident un progressiu augment del nombre d'habitants, que farà que l'any 1876 s'assoleixi la xifra, mai no superada, de 771 habitants. El veïnat de màxima

concentració humana era Feitús, seguit del nucli de Llanars i del barri d'Espinalva.

El règim demogràfic, a final de segle XIX, encara es caracteritzava per unes taxes de natalitat i de mortalitat molt elevades. El nombre de naixements oscil·lava entre 25 i 35 a l'any, mentre que la mortalitat se situava a l'entorn del 50%. A destacar l'elevat nombre de defuncions infantils a causa de les condicions higièniques i sanitàries deficientes.

Una xarxa viària precària i uns mitjans de transport rudimentaris, cavalls, matxos i carros, feien que la població es mogués poc del lloc on residia.

A Llanars, el 1889, hi vivien persones originàries dels altres municipis de la Vall de Camprodon, i en menor quantitat de les altres poblacions del Ripollès i de la Garrotxa.

Una taxa elevada de fecunditat a fi de proporcionar mà d'obra que ajudés a treure un major rendiment en les feines agrícoles i ramaderes i la reducció de la mortalitat, lligada a la millora de les mesures sanitàries, faran que el municipi tingui una xifra estable de set-cents habitants fins a la dècada dels anys trenta.

A partir del 1935 es produeix una gradual davallada del nombre d'habitants, motivada majoritàriament per la Guerra Civil, conflicte que comportà el descens de la taxa de natalitat; mentre alguns homes lluitaven al front, d'altres joves, una quarantena, van desertar i passaren a França.

En finalitzar el conflicte la situació anà empitjorant, a causa de la penúria econòmica, la interrupció de la mecanització de les tasques agràries, la manca d'animals de tir confiscats durant la guerra i la marxa de gent jove a treballar fora del poble.

La xifra més baixa de població s'assolí l'any 1982 quan el nombre de llanarencs empadronats era només de 383. No obstant això, des de final dels anys vuitanta és evident una puja de la taxa de població motivada pel turisme. L'any 1998 Llanars comptava amb 480 veïns.

La plaça de l'Om és el marc de les activitats lúdiques de la població. Any 1993.

Fogatge del 1497. Llanars, 28 focs

Mossèn Johan Domènech,
prevere
Mossèn Gibert, prevere
Johan Cadamunt
Johan Marquès
Bernat Solà
Cosme Sicars
Johan Pacadell
Pere Moner
Francesch Vesgaya
En Coll Peraut
Gabriel Solà
Pere Serdà
Johan Solàdamunt
Miquel Sellerès
En Membrat Domingo
Narcís Mercader
Johan Illa
Bernat Galí
Pere Moger
Gabriel Masó
Steve Ventolà
En Puget
En Soy
Na Martina Comde
En Grexell Guisca, àlies Vanet
En Johan Avallaneda
Pere Pica
Johan Teuler

Josep Iglesias, *El fogatge de 1497.*
Barcelona, 1991. p. 401

CAMINS I CARRETERES

4

*Construcció
de la carretera
Camprodon-Setcases.*

14

La xarxa viària de Llanars ja integren tres carreteres, essent la més important l'actual GE-5264 que uneix Camprodon amb Setcases. El nucli urbà de Llanars, creuat per aquesta via, es troba situat a dos quilòmetres de Camprodon i a tres de Vilallonga de Ter. L'Ajuntament, l'octubre del 1903, demanà a la Diputació de Girona la seva inclusió en el pla de camins veïnals. No obstant això, es reconeixia que no era factible ja que les autoritats militars s'hi oposarien per temor que facilités una possible invasió de l'exèrcit francès.

La situació canvià en entrar a la dècada dels anys deu. El consistori, el 9 de maig del

1914, establí les clàusules a seguir en la construcció de la carretera. Entre d'altres punts s'estipulava que l'obra, que afectaria 3.800 metres de terra del municipi, aniria a càrrec de l'Estat, mentre que l'Ajuntament aportaria 4.180 ptes. i es faria càrrec de l'adquisició dels terrenys. Les negociacions amb els propietaris, que van tenir lloc els anys 1917 i 1918, suposaren la cessió de les porcions de terra afectades per l'obra, i l'Ajuntament, en contraprestació, es comprometé a refer els murs de les finques particulars malmesos per culpa de les millores.

L'augment progressiu del nombre de vehicles en

circulació i un traçat poc agraït portaren l'Ajuntament, el juny del 1933, a demanar a la Generalitat de Catalunya la reforma de la carretera. El nou traçat, que comportava suprimir l'antic cementiri, va ser aprovat el setembre per la Secció d'Obres Públiques de Girona. A partir d'aquell moment i fins a mitjan 1934, l'Ajuntament realitzà les gestions oportunes per aconseguir, per mitjà de convenis, els terrenys necessaris per tirar endavant l'obra.

La carretera rural que uneix Llanars amb el veïnat de Feitús es caracteritza per la seva estretor, que impedeix que dos automòbils puguin passar de costat, per la presència de nombroses corbes, i perquè el seu traçat transcorre pel costat de la riera de Feitús. Al llarg del segle XX han sovintejat les obres de reparació d'aquesta via: les nevades de l'hivern del 1907 obligaren a arranjar-la, mentre que l'any 1921, i per solucionar certs problemes amb la canalització de la riera, es van dur a terme unes obres per mitjà de jornals de prestació. Les persistents pluges que van caure la tardor del 1932 feren intransitable el camí, i obligaren a fer-hi millores. Les contínues obres, i el que això suposava per a

l'economia municipal, portaren l'Ajuntament, l'any 1935, a sol·licitar a la Generalitat l'ajut necessari per construir el camí de Llanars a Feitús.

La tercera carretera del municipi, que serveix per accedir al barri d'Espinalva i que presenta un fort pendent, s'agafa a mà esquerra poc abans de sortir de Llanars en direcció a Setcases. Aquesta via es va condicionar entre els anys 1985 i 1989.

El terme municipal també presenta nombrosos camins o passos emprats pels vianants i pel bestiar que es dirigia a les zones de pastura; és el cas del camí de les Feixes d'en Rovira, del pas del Bac, del pas de la Closella o del camí de la Roca.

*Entrada a Llanars,
en direcció a Setcases.
Anys deu.*

Per als ramaders de principi del segle XX era importantíssim el manteniment d'aquestes vies pecuàries; l'any 1935 s'acordà crear una comissió per a inspeccionar els desperfectes ocasionats per alguns veïns que es dedicaven a artigar els camins d'Espinalva.

*Als anys seixanta
els pollancre presidien
l'entrada del poble,
venint de Camprodon.*

PONTS I PALANQUES

5

*Pont d'entrada a Llanars
sobre la riera de Feitús.
Principi del segle XX.*

16

El terme municipal està regat pel riu Ter, per la riera de Feitús i per diversos torrents, els quals són creuats per una desena de ponts i palanques.

Sobre el riu Ter s'aixeca el pont d'Espinalva i la palanca del Collell. Per accedir al veïnat d'Espinalva s'ha de creuar un pont, construït sobre una arcada de punt rodó, del qual tenim constància escrita el 1861, quan es procedí al seu arranjament. Aquest pont, també anomenat del Molí, per estar a tocar del molí d'en Batlló, sofrí greus desperfectes amb l'aiguat del 1940, però l'Ajuntament acordà, el juny del 1941, la seva reparació, tasca que s'encomanà al contractista Pere Monturiol. El

setembre del 1998 s'efectuaren obres d'eixamplament.

La palanca del Collell serveix per comunicar els masos el Collell i el Roig amb la carretera que porta de Camprodon a Setcases. Un grup de veïns establerts a Espinalva demanaren a l'Ajuntament, el novembre del 1939, que la palanca passés a ser un pont. Les freqüents crescudes del riu a l'estiu i les gelades de l'hivern, que dificultaven el pas de carruatges i del bestiar, aconsellaven tirar endavant l'obra, que fou encarregada a l'aparellador Marià Suriñach.

Les obres s'iniciaren, però l'aiguat del 1940 destruï les columnes del futur pont, les

quals foren refetes el 1943 quan l'Ajuntament acordà fer una passarel·la destinada únicament al trànsit de persones. No fou fins al juny del 1958 quan es construí un pont més sòlid i ample. Aquest, arran de l'aiguat del 1982, sofrí nous desperfectes, fet que portà a efectuar-hi obres d'eixamplament i instal·lació de baranes. Si bé es tractava originàriament d'una palanca d'ús particular, l'aportació econòmica de l'Ajuntament, per refer-la dels efectes de les habituals crescudes del riu, comportà que en contraprestació s'aconeguís que fos de pas públic.

Riu Ter, aigües avall del pont d'Espinalva. Any 1966.

A la riera de Feitús hom hi pot veure un alt nombre de ponts i palanques. Si remuntem el seu curs, abans de trobar-se amb el riu Ter, del qual és afluent, hi ha un pont pel qual passa l'aigua que fa funcionar la central hidroelèctrica de can Pelegrí. A continuació segueix el pont de la closa de la Bellabriga, construït el 1997 a fi d'accedir a uns habitatges.

Després hi ha el pont que serveix d'entrada a Llanars, el qual forma part de la carretera de Camprodon a Setcases. D'aquest pont, d'una sola arcada de punt rodó, ja n'hi ha notícies el 1861, quan fou reparat. Per facilitar el trànsit rodat, l'hivern del 1997, s'hi realitzaren obres d'eixamplament.

Pont sobre el riu Ter que serveix per anar a Espinalva. Any 1966.

Més amunt trobem la palanca de can Setra o de can Culí, instal·lada per arribar fins a aquests masos. L'aiguat del 1963 se l'endugué, però se'n posà una altra gràcies a la col·laboració de l'Ajuntament. Posteriorment tenim la palanca del Mercader, d'ús particular; la palanca de l'Illa, emprada pels residents al mas l'Illa, i la palanca de la Moixa, vital per a accedir al veïnat de Feitús.

Poc abans de la intersecció de la rieres del Rodà i del Griu, fet que dona lloc a la riera de Feitús, hi ha la palanca del Burgués. Aquesta passarel·la, a diferència de les altres palanques construïdes amb formigó, està feta amb dos troncs, i la feien servir els residents al mas Burgués per passar a l'altra banda de la riera, on hi havia una dinamo que els proporcionava electricitat.

Una última palanca a esmentar és la que permet transitar per sobre de la riera del Rodà. L'aiguat del 1940 la va malmetre i per refer-la s'utilitzà, com a plataforma, el xassís d'un camió marca 3hc Katiuska, que soldats republicans abandonaren camí de la fontera. En posteriors obres se substituï aquesta planxa metàl·lica per formigó.

TORRENTS, FONTS I AIGUATS

6

*Font del Gat
i riera de Feitús
als anys deu.*

18

La xarxa hidrogràfica, a més del riu Ter i la riera de Feitús, la integren nombrosos torrents i fonts. A la riba dreta del riu Ter hi desemboquen les aigües del torrents de can Pericó i del Roig, mentre que a l'esquerra hi van a parar les aigües del torrent de la Bellabriga. Al vessant de Feitús, els torrents dels Forcs i de les Queroses són afluents del torrent del Griu, i el torrent de les Solanes nodreix d'aigua el torrent del Rodà.

És en el barri de Feitús i en zones pròximes on cal trobar la majoria de fonts del municipi. Les principals són: la d'en Rafel, la del Tir, l'aigua de la qual els llanarosos van a buscar per al consum domèstic; la del Rocàs,

de la Gallina, del Campadell, del Griu, dels Tres Raigs, del Camp del Coix, de les Pedrises, dels Forns, de les Vaquerisses, del Forat, del Vern, del Roure, del Gat, de la Perdiu, la Font Freda, la font Negra, que destaca per l'alçada on es troba situada; la font de Plans Ses Homes, que es tracta de dos aiguaneixos molt a prop un de l'altre, però una porta ferro i l'altra no; i la font del Viver que té la particularitat que l'aigua no és freda a l'hivern. Les fonts de la Llosa, d'en Bassaganyes i Fontanals proporcionen aigua al poble.

Un comentari a part mereix la font de la Bellabriga o de la Magnèsia, molt visitada pels turistes als anys vint i trenta, a causa de les propietats

medicinals que se li atribueixen. L'aigua, rica en bicarbonats de magnesi, potassa, sosa i calç, era recomanable per al tractament de malalties del ventre. La font quedà molt malmesa amb l'aiguat de 1940.

A Espinalva el nombre de fonts arriba a la quinzena: la del Vern, del Mullàs, dels Ocells, del Bac de l'Aiet, del Bes, del Roc, d'en Feliu, de la Farga, de la Ginestera, d'en Pericó, dels Urdias, de la Coma o de la Badia, del Roc, dels Escalaborns, la Fonteta, anomenada a principi de segle Fontalles, i la Bonafont.

Totes elles tenen un tret comú: no estan condicionades. No succeeix el mateix amb les tres fonts que es troben situades al nucli urbà. N'hi havia una al carrer de Cerdanya, actualment inexistent. Al carrer de la Font també hom n'hi troba una. L'any 1941 es construí la font del carrer Conflent, la qual fou inaugurada i beneïda el 27 de setembre en el transcurs de la festa major, essent batejada amb el nom de la *Bienvenida*. Arran de les reformes practicades l'any 1997, la font passà a anomenar-se font de l'Arc.

*Font de l'Arc.
Any 1998.*

De tots els aiguats que ha patit el municipi, el més recordat per la seva intensitat és el famós aiguat de l'octubre del 1940. Els ponts i les palanques, l'escola, els canals que proporcionaven aigua a les centrals hidroelèctriques i els camins veïnals sofriren greus

desperfectes que, un cop avaluats, pujaven a 1.080.000 ptes. L'Ajuntament, en el ple celebrat el 30 d'octubre, agrai als llanaresos la seva bona predisposició per ajudar les famílies que es veieren en perill imminent d'inundació.

Les obres de reconstrucció de ponts i camins van anar a càrrec dels veïns per mitjà de jornals de prestació. Un home havia de fer-ne quatre, però si es donava el cas que en una casa hi vivien dos homes, aleshores, n'haurien de realitzar sis. En cas de no comparèixer s'imposaria un jornal de recàrrec. La palanca de la Moixa, en ser emprada pels residents a Feitús per baixar a Llanars, fou de les primeres a refer-se. L'any 1942 es van reparar els camins que duïen a Feitús i Espinalva.

Font que hi ha a tocar el pont d'Espinalva. Any 1998.

Per conèixer la geografia del municipi a principi del segle XX és inevitable recórrer a una obra bàsica de l'excursionisme català, *Pirineu Català*, treball sorgit de l'experiència sobre el terreny de Cèsar August Torras. Els itineraris 6 i 11 de la *Guia itinerari del excursionista a Camprodon* serveixen de pauta per realitzar el trajecte Camprodon-Llanars-veïnat de Feitús: "Se surt de Camprodon pel carrer de Cantallops, a quin extrem, y en sa última casa, s'entra ja en el terme de Llanàs. Aquesta casa és Can Aulí, molt gran, d'aspecte de camp senyorial. A l'enfront de la casa, en la vessant de la Costinyola, hi ha un gran vedat, abundós en conills, com qualsevol coto real. El camí que porta direcció al NO., vorejat d'hermosos arbres, saules y freixes, té a son costat molt belles closes, d'esclatant verdor, que s'extenen fins al Ter.

5 m. Trencant de la Bellabriga, camí que condueix a la casa y a la font, per costat de pintoresch torrent. A la dreta, en el decliu de la serra, un petit y espès bosch de castanyers, l'únich de la regió. La plana s'aixampla. El camí segueix per entre prats y conreus, tenint a la dreta'l sòt de la Bellabriga; y bon xich a l'esquerra'l Ter, y endallà, al peu de Serra Cavallera, les hermoses vessants d'Espinauga, ab escampades cases, entre camps y closes y bonichs bosquets. A l'enfront, al cap de la plana, el poblet de Llanàs, el promontori de La Roca y les alteroses serres de Tragurà y del Catllar.

15 m. Oratori de Llanàs. Creu de Sumanya. Petita capelleta al cap d'un padró y al trench del camí. Abans hi havia sols una creu. D'uns vint anys an aquesta part hi ha una imatge de la Verge del primer dolor. En altre temps se feya una professó que desde Llanàs donava la volta fins a l'oratori.

Vista del poble des de la closa de la Bellabriga.

La tradició conta que en temps llunyans se presentà en nit molt borrascosa, en la masia més vehina, una pobra dòna demanant aculliment, y, com no volgueren dar-n'hi, se la trobà a l'endemà morta de fret en el lloch aont avuy existeix l'oratori. La manaren enterrar, els de la masia, y li feren fer funerals; però al tornar de l'iglesia varen trobar sobre la taula de menjar els diners que'ls havia costat funerals y enterro. Ab aquests diners feren erigir, segons la tradició, el primitiu oratori.

Un camí carreter que ve d'Espinauga, travessant el Ter per la palanca del Collell y que's dirigeix al Solà d'avall, encreua aquí ab el de Llanàs y Vilallonga.

Passat l'oratori y un camí que porta, a la dreta, a la casa Les Saletes, propietat del conegut agricultor Sr. Barnadas, distingit en distints concursos y exposicions, la via va ombrejada per dues rengleres d'alts pollancrees.

20 m. Pont sobre la rivera de Feitús, que ve a unir-se al Ter de l'indret NNE., a l'entrada del poble de Llanàs.

Abans de passar el pont de Llanàs, y deixant-lo de costat extès sobre la rivera de Feitús, se pren per la vorera esquerra d'aquesta en amunt, passant-se pel peu de la Font del Llanarés, seguint un camí pedregós en el propi llit de la rivera.

25 m. El camí se separa un xich del curs de l'aigua, encara que continua prop d'ella. A l'altra part del riu el Mercader, masia envoltada de bell conjunt d'arbres.

30 m. Abundoses deus d'aigua en les aspres vessants de la dreta del camí.

35 m. Pont-palanca de l'Illa a l'esquerra, sobre la rivera, lloch pintoresch en alt grau. A la banda oposada del riu, bonica fondalada, en la que's mig amaga la casa de l'Illa, enronxada per bella espessor d'arbres alts y sapats. Sota'l camí raja la font d'en Nonó.

40 m. Molí d'en Nonó, molt pintoresch. L'aigua que mou el molí s'agombola abans en una especie d'estanyol ombrejat d'arbres. La vall forma un estret en el que s'hi acoplen deliciosament la pintoresca casa del molí, l'estanyol, el riu, arbres y roques. Passat el molí's troba, a la dreta, el vert y joliu Pla de la Moixa, finament arbrat y enrondat d'arbreda.

45 m. S'atravessa la rivera no lluny del pla y se segueix per sa dreta y per camí ombrejat d'arbres.

50 m. Vehinat de Feitús adjunt al poble de Llanàs; a l'esquerra, unes quantes cases bellament desordenades en la vessant de la serra. Prop de Can Darré, una caudalosa font. Se deixa'l vehinat a l'esquerra y se segueix prop del riu.

55 m. Palancot rústech extès sobre'l Feitús. A l'altra part d'aquest, la Font del Gat, que forma una especie de grotta ab degotalls,

1 h. Aiguabarreig de la rivera del Griu ab la del Rodà, que baixa a l'esquerra del NNO. formant abdues reunides el riu o rivera de Feitús. S'atravessa'l llit pedregós y ample de la rivera del Rodà y l'aigua per passeres, y's pren un camí que s'enfila per dessobre la vora dreta de la rivera del Griu. S'atravessa una preciosa arbreda que forma bellíssims punts de vista. Trajecte deliciós.

1 h. 10. Se passa per sota la casa del Griu.

1 h. 15. Font del Griu, molt ben situada y arreglada convenientment. Està en lloch ombrejat, a curta alçaria del riu. En la part contraria, al fons, se destaquen les selvatges vessants o més propiament dit canals de les Caroses."

TORRAS, Cèsar August: Pirineu català, I comarca de Camprodon. *L'Avenç*. Barcelona, 1902.

Palanca de l'Illa.

EL POBLE DE LLANARS

7

*Llanars a principi
dels anys deu.*

22

Situat a 983 m d'altitud, en la confluència del riu Ter i la riera de Feitús, té en l'església parroquial de Sant Esteve, edifici romànic de mitjan segle XII, el centre del nucli urbà. Els edificis més antics, establerts al costat nord de l'església, presenten una xarxa viària mínima, caracteritzada pel camí d'accés a les diferents parcel·les, fet que dona lloc a un nucli molt compacte.

Pel cens de població del 1859 sabem quins són els carrers més antics i quantes cases hi havia a cada un d'ells. Al carrer de la Font n'eren tretze, al carrer de les Escoles n'hi havia quatre, al carrer de Conflent sumaven onze, al carrer Major n'eren vuit, al carrer de la Cerdanya n'hi

havia catorze i a la plaça de l'Om, presidida per un exemplar d'aquest arbre, hi havia sis cases. Aquests carrers, estrets i amb poca llargada, no segueixen cap mena de distribució simètrica. Els habitatges solen estar formats per planta baixa, primer pis i una petita porció de terra destinada a conrear hortalisses i verdures per al consum familiar.

El nucli urbà no experimentà cap mena de canvi urbanístic de consideració fins a la dècada dels anys vint. Els veïns del carrer de la Font, el 1924, acordaren eixamplar aquesta via a fi de facilitar el trànsit rodat entre el mur del cementiri i les cases. Aquests llanarencs pagaren la pràctica totalitat del

cost de l'obra, mentre que l'Ajuntament aportà 150 ptes. i Francesc Bassols regalà vint-i-cinc quintars de ciment.

Entre el 1936 i el 1945 es procedí a la instal·lació de clavegueram al carrer de la Cerdanya a fi de recollir i conduir vers el riu Ter l'aigua de pluja que caigués a la carretera Camprodon-Setcases. Durant la dècada dels anys trenta també s'urbanitzà, prèvia compra dels terrenys per part de l'Ajuntament, l'única plaça que hi ha a Llanars, la plaça de l'Om.

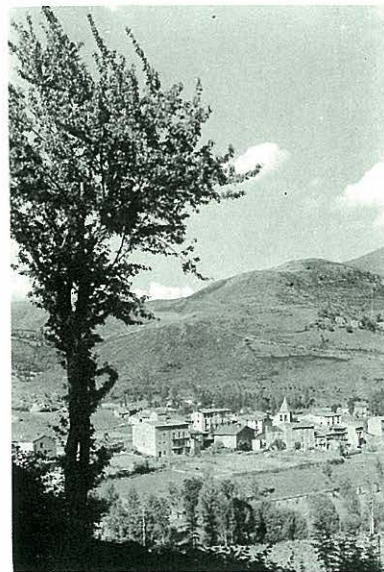
Com a resultat del creixement en zones pròximes a la

carretera, als anys quaranta, s'obriren a la circulació tres nous carrers, el del Ter, del Molí i de l'Hort. Posteriorment el nucli s'expandí vers la carretera de Feitús, donant lloc al carrer de la font d'en Rafel.

El creixement experimentat els últims vint anys se situa a l'entorn de tres zones. La primera, que cal ubicar al nord i oest del nucli antic i aprofita la bona orientació de la falda de la muntanya, es produí a principi dels anys vuitanta. Les edificacions es construeixen sense una organització global prèvia i d'acord amb l'estructura de la propietat existent. En aquesta àrea s'obriren els carrers de l'Ajuntament, del Quintà, de Catalunya, del Morer, del Roser i de la Rendilla.

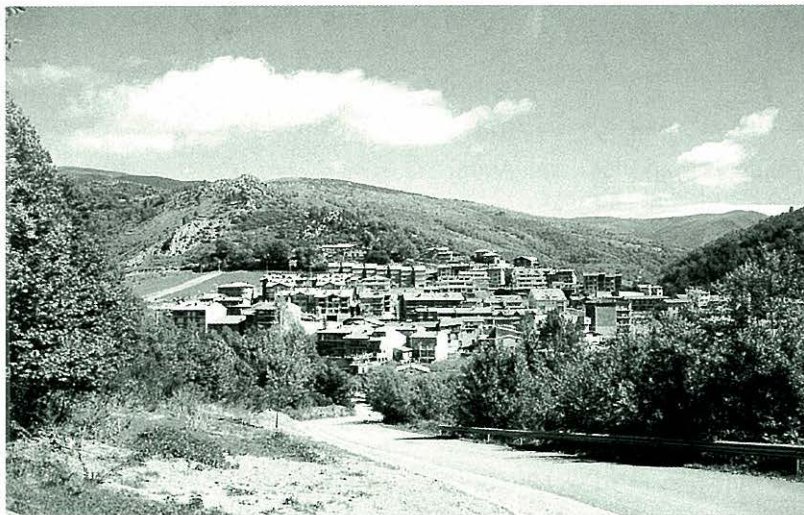
A la plana situada entre Llanars i Camprodon hi ha un altra zona de nou creixement, desenvolupada a través del Pla Especial Les Saletes. Hi destaca un hotel i una àrea de parcel·les unifamiliars, distribuïdes en un espai de forma quadrat, configurat pels passejos dels Castanyers, del Migdia, de la Font del Roure, del Palancó, per l'avinguda de les Saletes i pel carrer de les Saletes.

La tercera zona és el paratge anomenat la Rossa, caracteritzat per ser un disseminat de xalets situats a la falda més accessible de la muntanya, amb una migrada xarxa viària constituïda pels camins que duen a les finques.

Vista general del poble. Any 1966.

23

El poble de Llanars és actualment i sense cap mena de dubte, un dels municipis de la comarca del Ripollès amb un índex més elevat de creixement urbanístic. Les perspectives de futur assenyalen una expansió vers la zona de Quintà, els terrenys que hi ha a banda i banda de la riera de Feitús, i l'espai comprès entre el riu Ter i la carretera de Camprodon a Llanars.

Imatge captada des de la carretera d'Espinalva. Any 1997.

FEITÚS

8

24

Per arribar en aquest veïnat hem d'agafar la carretera rural que surt del final del carrer de la Font d'en Rafel. Feitús limita al nord amb la carena de Meianers, a l'est amb la riera del Griu, a l'oest amb la riera del Rodà i al sud amb la confluència d'ambdós torrents.

Els primers testimonis escrits del nom Feitús es troben en un document de l'any 1249 i en un pergami del 1563 de la casa de Vilavella, del municipi de Vilallonga de Ter, en què es menciona *Vicinatus de Faytuz*.

Les cases que integren aquest barri són: can Valent, la Masó, cal Ros, la cabanya de ca la Miquela, el Griu, cal Mundu, ca la Miquela, can Fresquelo,

Vista general de Feitús.

Casasola, can Victu, ca l'Anna, can Parot, can Barnoya, Escardenya, el Salvadó, ca la Bessona, el Rodà, el Massuc, can Tomàs, can Torrent i el Fort. La majoria d'aquests masos són de segona residència, i el Rodà és l'única casa habitada permanentment. Si bé l'any 1996 el nombre de residents era de 30, l'any 1860 n'hi havia més que al poble, 304 per 280 de Llanars.

El veïnat, en el qual encara persisteix entre els residents la divisió, no administrativa, entre Feitús de Dalt i Feitús de Baix, presenta la majoria dels habitatges agrupats. Alhora, la riera de Feitús, des del creuament de les rieres del Griu

i del Rodà fins a desembocar les seves aigües al riu Ter, ha estat l'eix al voltant del qual han aparegut els petits barris del Llanarés, el Riberal de Feitús, i el Molinàs o Feitús de Baix.

Les cases, en estar agrupades, tenien poques terres en propietat, fet que provocà l'explotació o aprofitament de les forests comunals. El tipus de terra i un terreny poc pla impedièren el conreu de blat però permetien conrear sègol, trèvol i patates. Quant a la ramaderia, predominava la cria de vaques i ovelles. La disminució d'aquesta activitat féu que a partir dels anys seixanta es produís l'expansió de la pinada mercès a les granes provinents dels boscos de Setcases.

Un altre mitjà per obtenir ingressos econòmics era la pràctica a petita escala de contraban durant la postguerra. Els principals productes que es passaven de França eren el sucre, la xocolata, el cafè, permanganat –que s'utilitzava com a desinfectant– agulles de màquina de cosir i un teixit anomenat tul.

Les cases de pagès són petites i consten de planta baixa, on hi ha les quadres, i de primer pis, destinat a habitatge. A destacar que Feitús és una de les últimes zones del Ripollès on encara han d'arribar els invents del

segle XX, com l'enllumenat elèctric i el telèfon.

Abans d'arribar al veïnat hom troba l'oratori de Sant Pere, situat al paratge anomenat el Puig. Joan Costa, regidor de l'Ajuntament, en representació de diversos veïns, aconseguí que l'any 1949 es procedís a la seva reconstrucció. El dia de l'onomàstica del sant té lloc la

Oratori de Sant Pere.

festa de benedicció del terme de Feitús. Després de dir el rosari es beneeix el terme i per finalitzar l'acte es reparteix entre els assistents un pa rodó, pagat pels veïns, i que rep el nom d'ofrena.

Dins l'àmbit excursionista cal esmentar el sender de Gran Recorregut número 11, que passa pel coll de Lliens i per la collada de Fembra Morta, paratges adscrits a Feitús.

Detall de la carretera rural que duu fins a Feitús.

ESPINALVA

9

*Vista general
d'Espinalva.*

26

Aquest barri, també anomenat Espinauga, limita al nord amb el riu Ter, al sud amb la Serra Cavallera, a l'est amb el riu Ter i terme municipal de Camprodon i a l'oest amb el camp de la Roca, pertanyent al municipi de Vilallonga de Ter. S'hi accedeix a través de dues vies, des de la carretera que surt del carrer de Cerdanya, o bé des del camí que passa per la casa de les Cortades en direcció al barri camprodoní de la font de la Forcarà.

Miquel Galobardes i Vila, en la seva obra *Els Remences II*, editada l'any 1970, publica uns documents dels anys 1250 i 1255 en què ja apareix esmentat el topònim amb la forma

Espinalba. Els documents de la casa de Vilavella parlen del *loco dicto als Plans despinalba... vocatum lo camp del Pinatar - any 1567-*, i de la *Pinosa de la montanya despinalba -any 1613-*.

La Surriba, la Canal, la Ginestera, el Pujol, la Badia, can Begudà, can Galló, can Marxant, la Grau, can Cua, can Casadalt, can Barmateres, can Coymet, can Mianju, Rifret, can Pagès, can Genís, el Collell, can Pericó, el Serrat, el Roig i les Cortades integren el veïnat d'Espinalva.

L'existència d'un accés fàcil i directe amb el nucli urbà ha comportat que els residents en aquest barri es caracteritzin per tenir un caràcter obert, fruit de

mantenir un major contacte amb els llanarencs. Els masos estan ocupats majoritàriament per famílies naturals del municipi, mentre que els habitatges de segona residència són una minoria.

Les cases, que no constitueixen cap nucli agrupat i estan disperses, posseeixen unes finques de dimensió considerable, ja que hi ha pocs terrenys comunals entre elles. La subsistència ve donada, principalment, per la cria de vaques i el conreu de blat, patates i alfals, productes poc

presentes a Feitús a causa de la diferent qualitat, tonalitat i textura de la terra.

A diferència del que succeeix a Feitús, les cases són de dimensions considerables i estan ben condicionades. Per norma general hi ha un edifici destinat a habitatge, format de planta baixa i primer pis. A una distància prudencial hi ha les quadres i corrals per a la cria del bestiar necessari per a la subsistència d'una família.

A destacar la presència d'un pilar fet amb pedres i conegut per l'Ascensió, i de l'oratori de Sant Isidre, en el qual es feia la festa de la benedicció del terme, idèntica a la que actualment se celebra a Feitús. Espinalva no disposa de cap

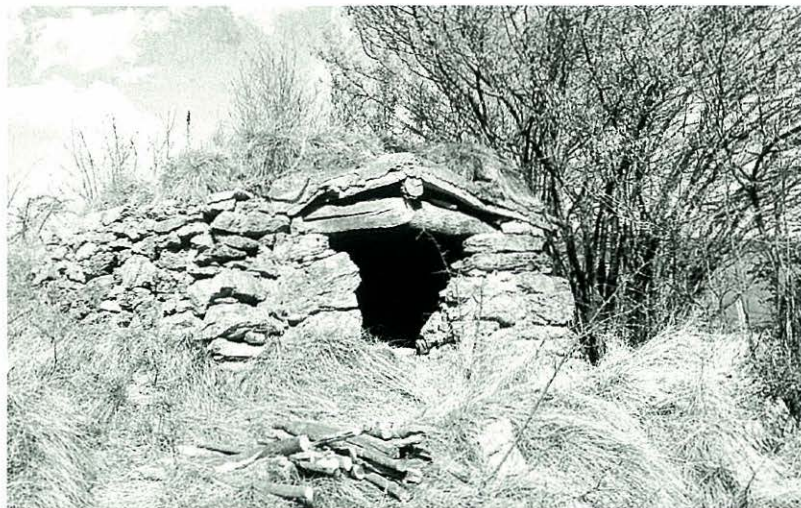

Oratori de sant Isidre.

tipus d'equipament, cosa que obliga els seus veïns a baixar fins a Llanars. La població de Camprodon durant molts anys ha fet ús de l'aigua que proporcionaven la font del Bes i la Bonafont. Actualment, el

poble de Llanars també agafa aigua de les fonts de la Coma o de la Badia, del Vern i dels Escalaborns, situades en aquest veïnat.

27

En l'àmbit urbanístic també cal fer esment dels búnquers que es construïren a la baga d'Espinalva els anys 1941 i 1942. L'obra anava a càrrec del *Batallón de Trabajadores n. 42, 3ª compañía*, que es trobava establert a la població. Per fer front a les inclemències meteorològiques de l'hivern del 1941, l'Ajuntament obsequià els soldats amb un joc d'esclòps durant la festivitat de reis.

A Espinalva abunden les cabanes que servien per aixoplugar-se de les inclemències del temps.

LLANARS MEDIEVAL

10

*El monestir de Ripoll,
al segle XII,
tenia possessions
a Llanars.*

28

Les primeres referències escrites indiquen que Llanars era un territori adscrit, almenys des del 1027, a la jurisdicció del comte de Barcelona Ramon Berenguer III dit *El Gran*. No es coneixen gaires dades referents a l'església parroquial de Sant Esteve, que possiblement ja existia al segle XI, o si més no, abans de l'any 1118.

Ramon Berenguer III, el 17 de desembre de 1118, juntament amb Dolça, la seva esposa, i el seu fill Ramon Berenguer, cedí al monestir de Santa Maria de Ripoll dos alous; un situat a Llanars i l'altre a Setcases. Aquest acte no anava més enllà de cedir uns territoris lliures de qualsevol obligació o càrrega

feudal; és a dir, transferia unes propietats per les quals la comunitat de monjos benedictins de Ripoll no havia de pagar al comte cap tipus de tribut o impost. L'adquisició suposà per al monestir l'augment dels seus ingressos, fruit de les taxes imposades als pagesos que conreaven les terres dels alous. Un alou és una extensió de terra sobre la qual un camperol tenia el domini absolut. Era de reduïda extensió, de lliure transmissió i no comportava relacions de vassallatge.

El comte, per mitjà del seu testament del 1131, llegà al monestir de Ripoll els seus dominis de Llanars i Setcases. Aquest canvi no modificà l'alt domini, que continuà essent

reial, i la seva jurisdicció, exercida pel veguer de Camprodon. Aquest atorgament no es diferenciava gens del de l'any 1118 pel que fa a la possessió de les terres; el monestir quedà com a propietari directe de masos i terrenys concedits a conreadors dels quals, tot i ser-ne posseïdors, percebia prestacions en productes i serveis. Els drets feudals dels monjos de Ripoll, en virtut d'aquesta cessió, s'estengueren a masos i terres que fins aleshores estaven subjectes a l'autoritat comtal.

Un comentari a part mereix el veïnat d'Espinalva, que va estar

sota la jurisdicció de les famílies Palera i Descatllar. Galceran Descatllar, el 7 de maig del 1250, va rebre del rei Jaume I dit *El Conqueridor* el dret que estipulava que tots els homes d'Espinalva, que li pagaven castlania o tribut casteller, venien obligats en cas de guerra a prendre part en la defensa del castell del Catllar, situat al municipi de Vilallonga de Ter. Si deixaven de concórrer a les mobilitzacions o si no es preocupaven de comprar armes se'ls imposava una multa.

Galceran Descatllar, tot i tenir problemes de solvència econòmica que impediren que pogués tornar en el termini

*Jaume I, dit
"El Conqueridor"
(1208-1276).*

establert el préstec als seus creditors, comprà el veïnat d'Espinalva a Joan Begudà, de Besalú. Els prestamistes Bernat de Coll i Guillem Ponç li reclamaren els diners el 15 de març del 1254, però Descatllar defugí el compromís sota la promesa de lliurar-los Espinalva en cas de no poder efectuar les pagues.

Les dificultats econòmiques per les quals passava Galceran preocuparen Saura, la seva esposa, que per contrarestar l'endeutament del seu marit va

*Sepulcre del comte
Ramon Berenguer III
al monestir de Ripoll.*

obtenir del rei Jaume I la protecció per a ella i els habitants d'Espinalva. El sobirà concedí, l'abril d'aquell mateix any, la salvaguarda als residents d'aquest veïnat perquè ningú no pogués penyorar-los, ni prendre'ls res amb el pretext de compensar els deutes. Descatllar sortí airós de la compromesa situació, i el rei Jaume li confirmà la propietat d'Espinalva com a feu reial el 17 de gener de 1258.

Galceran Descatllar i la seva família van signar a Llanars, el 17 d'abril del 1265, l'acta de venda, per 400 sous, del mas Camp d'Espinalva a favor de l'abat de Camprodon.

L'ESGLÉSIA PARROQUIAL

11

*Església parroquial
de Sant Esteve
de Llanars.*

30

En sortir de Camprodon en direcció a Llanars s'aprecia, al bell mig del poble, la silueta de l'element arquitectònic més important del municipi, l'església parroquial de Sant Esteve. El temple, que presideix una espaiosa plaça situada a tocar la carretera, és d'estil romànic i fou consagrat per Guillem de Peratallada, bisbe de Girona, el 10 de novembre del 1168.

Es tracta d'una construcció d'una sola nau, coberta amb una volta de canó, i amb un absis semicircular a l'est. A les ales del creuer hi ha dues capelles afegides a l'estructura original, que pel vessant sud presenten la sagristia, d'època més posterior. A la capella de

mà dreta hom pot contemplar el valuós frontal d'altar.

L'església presenta una notable dissimetria entre els murs interiors laterals. Si bé el mur del nord és totalment llis, el del sud presenta dues pilastres. Aquesta mateixa asimetria es presenta a les façanes; les de migjorn i l'absis estan ornamentades sota ràfec amb dos frisos, un en dent de serra, i l'altre de mènsules llises, mentre que el mur del nord és totalment llis, llevat d'una senzilla motllura. L'asimetria també es manifesta en l'estructura constructiva dels murs, en què es combinen carreus perfectament tallats i polits, amb carreus petits, ben escairats, però que no estan polits.

De la façana principal destaquen un portal amb llinda i timpà llis, i el campanar. Sobre la porta es poden observar quatre mènsules i uns senyals que semblen indicar l'existència, en èpoques pretèrites, d'un cobert que tenia la finalitat d'aixoplugar l'entrada. A sobre hi ha una simple motllura horitzontal llisa i una finestra de doble esqueixada. A continuació s'aixeca el campanar, que originàriament era d'espadanya, amb només dues obertures. Posteriorment

fou convertit en una torre quadrada, coronada per una teulada piramidal.

La porta està formada per un parell d'arcs en degradació, de mig punt i adovellats, a l'interior dels quals hi ha dues arquivoltes sostingudes per dos parells de columnes. L'arquivolta exterior té incrustats uns poms rodons; mentre que la interior té forma de corda

helicoidal. Les bases de les columnes estan molt malmeses; els fusts són cilíndrics, llisos i mancats d'ornamentació, i els capitells presenten decoracions.

Els dos capitells exteriors, tot i estar molt erosionats, encara permeten veure-hi alguns elements decoratius vegetals i animals. Pel que fa als interiors, el de mà esquerra, mirant la façana, presenta unes àguiles

La portada és un dels elements destacables de l'església.

Vista del campanar i la sagristia des del carrer de la Font. Any 1966.

dempeus, amb el pit descobert, les ales esteses i les urpes agafades al collarí. Tant l'esquema d'aquests animals com el treball amb què han estat obrats responen a una labor rudimentària. El capitell de la dreta està decorat amb dos pisos de fulles. Aquesta porta pertany al grup de portades influenciades pels corrents rossellonesos.

La porta, realitzada l'any 1694 segons data gravada als porticons, és una obra molt ben executada, de la qual destaca la ferramentada amb què fou reforçada i decorada.

LES CAMPANES

El campanar a la dècada dels anys quaranta.

El campanar, cobert per una cúpula piramidal a quatre vents, presentava en èpoques pretèrites obertures en els quatre costats. Les laterals van ser tapades per evitar que els corrents d'aire provoquessin el moviment de les campanes en moments en què no era precís, fet que podia comportar certa confusió entre el veïns. El cloquer, al qual s'accedeix per una escala exterior enllestida el 1946, l'integren quatre campanes de diferents volums i èpoques.

La campana de la dreta mirant la façana principal, i que presenta lletres gòtiques a la

part superior, data del segle XV. A la part de darrera, que dóna als habitatges del carrer de la Font, hi ha la segona campana més antiga, del 1721, la qual fou construïda per Isidre Soler, nom que, juntament amb l'escut parlant del cognom Soler, figura a la panxa de la peça. Alhora, presenta una inscripció que deixa constància de la seva instal·lació:

ME FERAN TROBANCE DOME DON CLIMEN DE ESCATLLA I MOCEN FABRA. BALLLLA PERA MARTI NUO OBRES ASTEVA XARLAS TAXIDO Y JOAN MORE VIDAL PAIES.

L'espai destinat a les dues campanes de l'esquerra ha estat ocupat des de mitjan segle XIX per diverses peces. Les tropes carlistes les varen treure el 1839 a fi de fabricar material bèl·lic. Dues noves campanes, a partir del 15 de març del 1863, van ocupar l'emplaçament de les anteriors peces, segons trobem anotat en el *Llibre de totas las entradas y eixidas de los diners....comensat lo any 1803*, que es guarda a l'arxiu parroquial de Llanars: *Habent tingut esta parroquia la desgracia de veurerse espropiada de dos de sas campanas en lo any 1839 per las tropas de Carlos Quint, cual privació ha tingut que suportar per temps de vint y quatre anys a causa de la pobresa de la sua yglesia; en lo dia quince de mars del present any, gracias a la recta administració de la Yglesia y una capta especial per la Parroquia, ha tingut la completa satisfacció de veurerse reposada de eixas dos prendas que tant anhelaba; fentse en dit dia la solemne benedició en mitg de la alegria y contento de tot lo poble, ab asistencia del ajuntament y parrocos vehins, apadrinant la primera lo obrer 1er Joan Soler à Rodà y la Sra. Dna Josefina Aulí, y nombrantla Salvadora, Juana, Josefina; y la 2ª lo obrer 2n Jaume Surriba y Marianna Morer y Coromina y nombrantla per Concepció, Jaume, Mariana.*

Ditas campanas se han fabricat en Vich en la fundició del Sr. Miguel Forcada al preu de trenta duros lo quintá; la gran pesa nou quintas y vint y dos lliuras, y la petita set arrobas y quatre lliures, total onze quintás. Miquel Banús. Cura-parroco.

Poca vida van tenir les dues peces, perquè el 1936 foren despenjades en esclatar la Guerra Civil. L'any 1953 va tenir lloc la instal·lació de dues noves campanes. Mn. Josep Reus va beneir i batejar, el 27 de setembre, la campana de la façana principal amb els noms de Rogèlia, Sílvia i Marta. Aquesta peça va ser apadrinada per Rogeli Roca Plans i Antònia Piera de Viladomiu, ambdós estiejants de l'avinguda Maristany. Aquell mateix any, durant la festivitat de sant Esteve, va tenir lloc la col·locació de la campana de la façana posterior, la més petita de les quatre. Una campanya de capta de diners entre els llanarencs possibilità la confecció de la peça, batejada amb els noms de Remei, Àngela i Maria.

Campana beneïda el 27 de setembre de 1953.

Acte de benedicció de la campana Rogèlia-Sílvia-Marta

CAIGUDA D'UN LLAMP. ANY 1845

Un llevador, custodiat a l'arxiu parroquial i que s'inicia el 1799, recull una notícia del 1845 sobre la caiguda d'un llamp al cim del campanar, succés que provocà desperfectes en l'església i ferides entre alguns feligresos: *Als 11 de juliol del añ 1845 en vers 2 quarts de las 5 de la tarda caigue un llam al sim de la creu de la aguia del campaná de Llanás, la cual caigué, y se ficá lo llam dins lo campaná, y desclavá ferros de la campana, cremá la corda de ferro que sen feu sis trosos, y baixá per baix de la Iгла desbaratant llosas, y pedras al peu de las fonts baptismals, y surti per fora arrancant pedras del porxo, o cubert, y no feu dañ particular aningú; sols de 5 personas o criaturas qe habia al campaná, la ruina de las pedras en fari 2 qe tenian trenches, y sanch per la cara, y lo Economo Pare Pere Cros, li desbarata la parayga y una ma la tenia macada de la caiguda, o be de algun roch: Abent vist aquest estrago qe comensá per lo sim del campaná de encendrese y acabar fins abaix y tota la yglesia, plena de fum, y sens fer dañ grava a cap persona niala Iгла, se feu celebrar 2 oficis lo un al patró S. Esteva y lo altre a la gloriosa Sta. Barbara.*

EL FRONTAL DE SANT ESTEVE

12

34

A l'interior de l'església hom pot contemplar un frontal d'altar que constitueix l'únic exemplar que es conserva "in situ" a la comarca del Ripollès.

Aquesta obra d'art data de la segona meitat del segle XII, moment en què tenia vigència el moviment artístic del neobizantinisme, que propugnava el retorn a la rigidesa en contrast amb una certa humanització dels personatges. El frontal és una obra arcaïtzant en què s'observa l'intent per aconseguir la mobilitat i la tercera dimensió dels cossos. Alhora, presenta més connexions quant a l'estil amb les pintures de la zona del

Rosselló i la Cerdanya, que no pas amb les obres atribuïdes al taller de Ripoll.

El frontal presenta com a particularitat un fons estucat. També es conserva en bastant bon estat la superfície pintada; els colors que es mantenen, encara que una mica enfosquits, són el blanc, el negre, dos tons de vermell, un de blau verdós i el groc. Les diferències cromàtiques ajuden, juntament amb el traç de les línies, a crear una sensació de volums en els plecs dels vestits. La roba és molt treballada i decorada.

El frontal, que té unes mides de 105x165 cm, té en la seva part central una màndorla, que al seu interior conté el Pantocràtor,

epítet aplicat a les representacions de Crist com a senyor de l'univers, típiques de l'art bizantí i del romànic. Crist en majestat apareix assegut en una trona. Amb els tres dits alçats de la mà dreta fa l'acció de beneir, mentre que a la mà esquerra porta un llibre obert en el qual es pot llegir *EGO SUM LUX MUNDI* (Jo sóc la llum del món). La màndorla està envoltada pel tetramorf: l'àliga i l'àngel a dalt, i el brau i el lleó a la part inferior. A banda i banda

*Frontal de
sant Esteve
del segle XII.*

hi ha dos compartiments en què figuren escenes de la vida de Sant Esteve.

Al costat superior esquerre apareix el sant al mig de la composició amb la túnica de diaca, com és habitual en la seva representació iconogràfica. El sant és ordenat diaca per quatre dels apòstols. Al marge superior hi ha la llegenda que ho explica: *ELEGERUNT STEPHANUM LEVITAM PLENUM FIDE ET SPIRITUS SANCTI* (Elegiren Esteve ple de fe i de l'esperit sant com a levita).

A l'escena inferior, quatre saigs lapiden el sant. L'acte és observat per Saül, el futur sant Pau, el qual guarda els vestits dels saigs mentre aquests llancen pedres. Alhora, el cos del sant es dirigeix vers el cel, d'on sorgeix d'entre els núvols la mà acollidora de Déu. La inscripció del marge vertical diu: *LAPIDAVERUNT STEPHANUM ET IPSE INVOCABAT DICENS NE STATUAS* (Van lapidar Esteve i ell cridava: No els ho tinguis en compte).

Els dos compartiments de la dreta fan referència a la troballa llegendària del cos de sant Esteve. El recinte superior ens mostra Gamaliel, que enterrà el cos després de la lapidació, al cap de quatre-cents anys, quan

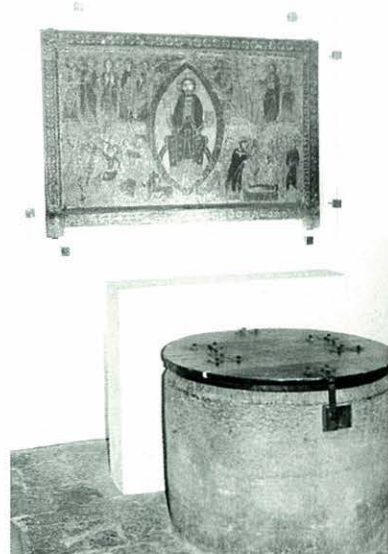

L'església parroquial guarda en el seu interior el frontal romànic.

s'apareix davant el prevere Lluçia per revelar-li el lloc on era sepultat el sant. Lluçia, ajegut al llit, manifesta davant la presència de Gamaliel, qui toca Lluçia amb una vara, que l'aparició és real. El fet és descrit al marge horitzontal superior amb les següents paraules: *LUCIANUS PRESBITEROS SANCTI GAMALIEL* (Lluçia prevere, sant Gamaliel).

Posteriorment, el prevere Lluçia, el bisbe Joan i dos diaques localitzen el taüt amb el cos de sant Esteve. Aquest fet està representat al compartiment inferior i l'oportuna explicació, en el marge vertical, diu així: *INVENTIO SANCTI STEPHANI PROMARTIRIS* (La troballa de sant Esteve protomàrtir).

El frontal, convenientment protegit, està instal·lat a l'ala dreta del creuer.

Aspecte que oferia el frontal l'any 1966.

Actualment, els llanarencs són conscients de la vàlua artística del frontal. No obstant això, a mitjan segle XIX, no tenien gaire clar a quin període històric pertanyia. Això és el que es desprèn d'una carta que l'Ajuntament va trametre al Governador Civil de Girona, el 15 d'abril del 1877, en què s'afirmava que *en la Iglesia parroquial de este pueblo ecsiste un retablo que se dice es del tiempo de los templarios, con figuras y letras a su alrededor que no se entienden, y que cosa de unos 11 años atras vino a verlo una comisión de Barcelona en los que habia el presidente de aquella Aud^a D. Nicolás de Peñalver y lo hallaron de mucho mérito.*

Els pocs coneixements que aleshores es tenien sobre la peça no eren obstacle perquè els entesos l'estudiessin i la donessin a conèixer; fet que succeí l'any 1933, quan el frontal fou exhibit en una exposició de Barcelona. Des del Servei de Monuments i Museus de Girona, depenent de la Generalitat de Catalunya, es va

enviar una carta a l'alcalde, el 16 de juny, en què es preocupaven pel retorn de la peça: *Li prego vulgui dir-me, a l'efecte de complimentar el previst en la llei del Tesoro Artístico apareguda en la Gaceta de 15 de maig, si el frontal o davan d'altar d'aqueixa parroquia -exemplar de pintura romànica sobre taula- és novament a l'esglesia, després de la seva estada a l'exposició de Barcelona. I. Subrás. Cap del Servei.*

L'última vicissitud per la qual ha passat el frontal està estretament lligada a la Guerra Civil (1936-1939). La peça va estar present en una exposició que sobre art català es muntà a París l'any 1937. En finalitzar la mostra el frontal es va extraviar i per això l'Ajuntament de Llanars, tan bon punt finalitzà el conflicte, féu gestions per recuperar-lo. Per aconseguir-ho es comptà amb la col·laboració del pintor Dario Vilàs, que el novembre del 1939 ja freqüentava les mostres d'art de Barcelona per localitzar el frontal. Aquest es trobava al bisbat de Girona, del qual depenia la parròquia de Llanars.

*Jordi Pujol,
president de la
Generalitat, davant
el frontal. 20 de juny
de 1998.*

A final del 1940 l'Ajuntament i Mn. Joan Berga, rector de la parròquia de Llanars, pressionaren el bisbat perquè els retornés una peça que els pertanyia. Dario Vilàs redactà el projecte d'instal·lació del frontal a l'església de Llanars, el qual preveia protegir la peça amb un vidre. El bisbe de Girona, el 5 de febrer del 1941, autoritzà el trasllat del frontal amb la condició que fos utilitzat en les funcions religioses i en cap cas com a reclam turístic: *En contestación a su atento oficio del día 23 de enero último, me complace en comunicarle que, de conformidad con las normas prescritas por los sagrados Cánones, no con el fin de constituir dentro del templo Parroquial un objeto que, sea por su valor artístico, histórico o arqueológico, excite la curiosidad del turismo, sino de que se preste de nuevo al debido culto a las Imágenes de Jesucristo y de los Santos que en el figuran, en atención a las garantías ofrecidas para el transporte, colocación y medios de conservación, del frontal de esa Parroquia que fué sustraído por los rojos y pudo ser recuperado después para la Diócesis, en esta fecha se oficia al Rdo. señor*

Regente de esa Parroquia autorizándoles para que pueda verificarse el traslado. Dios guarde a Vd. muchos años. Gerona, 5 de febrero de 1941. José, Obispo de Gerona.

El 15 de febrer del 1941 el consistori llanarenc i el rector es traslladaren a Girona a fi de recollir el frontal. Eloi Cuadrado cobrà 475 ptes. pel servei de taxi i Enric Pumarola, fuster de Girona, cobrà 55 ptes. per embalatjar la peça d'art. Per la festivitat de sant Josep es tornà a instal·lar el frontal a l'església parroquial de Llanars. Els llanarencs van enviar un telegrama al bisbe per agrair-li la seva bona predisposició envers el retorn del frontal: "Celebrada fiesta reposición retablo de San Esteban. Exito completo. Autoridades y pueblo agradecidísimos bondad. S.E., envian adhesión absoluta. El alcalde Paladio Resplandi. El cura regente Dn Juan Berga". El frontal de Sant Esteve de Llanars és una de les poques peces artístiques del Ripollès que es troben al seu lloc originari.

LLANARS ALS SEGLES XVII-XVIII

13

38

La població pertanyia a la vegueria de Camprodon, i òbviament estava subjecta a l'autoritat del veguer, que actuava amb plena potestat a Llanars. El veguer, l'any 1513, nomenà els tutors dels menors Pere, Joan i Antoni Sau, de la casa de Vilavella, en les persones de Bernat Galí, de Feitús i en l'oncle dels nens. També actuava en qüestions d'ordre públic i d'àmbit militar. El 1664 perdonà a Llorenç Casanova, traginer de Llanars, la pena imposada per haver disparat a Joan Saiol, de Vilallonga; tot i això, va haver de lliurar dos capons. En l'àmbit militar ordenà als pobles que integraven la vegueria, el 10 d'octubre del 1674, la mobilització d'efectius humans. Llanars hi aportà nou soldats.

La inestabilitat política de la segona meitat del segle XVII, caracteritzada per les contínues entrades de les tropes franceses a Catalunya, es féu evident a Llanars. L'exèrcit francès assetjà Camprodon el 21 de juliol del 1658, fet que provocà que el virrei, marquès de Mortara, davant el perill que corria la població, hi acudís amb un exèrcit i atacà els francesos, el 15 d'agost, per la part d'Espinalva. Un altre episodi bèl·lic es produí el 1689, quan el duc de Noailles establí el seu quarter general a Llanars, des d'on assetjà Camprodon.

Ja en el segle XVIII, i més concretament el 1794, els francesos varen cremar el poble de Llanars i la majoria de

*Llanars als segles XVII-XVIII
fou un lloc estratègic
des d'on s'atacà
la vila de Camprodon.*

documents que integraven l'arxiu parroquial. En els enfrontaments, ocorreguts el mes de juliol, van morir-hi com a mínim tres llanarencs pertanyents al sometent: Josep Payró, Gabriel Cabrafiga i Jaume Soler. Tres sacerdots van oficiar la cerimònia religiosa de l'enterrament.

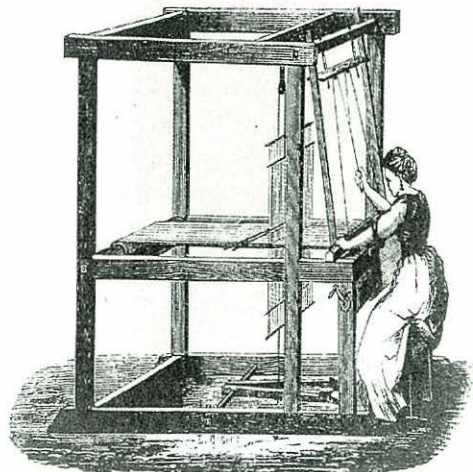
En el terreny econòmic destaca la pugna entre Llanars i Camprodon per controlar el monopoli del comerç. La població de Camprodon, a fi

d'augmentar els ingressos econòmics necessaris per mantenir el sistema defensiu, aconseguí que el rei Alfons III, dit *el Benigne*, autoritzés, el 6 de gener del 1330, l'aplicació d'un impost sobre la compra de pa, vi o carn. La mesura afavorí que la gent anés a comprar a Llanars, a l'hostal de Mossèn Bac, establert a l'inici del passeig Maristany, on no s'havia de pagar cap tipus de taxa.

L'abril del 1592 el propietari de l'hostal era Pere Desbac. Posteriorment, els Descatllar, feudals de Vilallonga, tenien el dret de monopoli -venda lliure de pa, vi i carn- a Llanars. Aquest privilegi possibilitava la venda d'aquests productes a l'hostal i comportava fer la competència a Camprodon. Els cònsols municipals de Camprodon, per resoldre aquest afer, compraren el monopoli a Lluís Descatllar el 4 de desembre del 1630.

Llanars vivia majoritàriament de la ramaderia, l'agricultura, i l'aprofitament de comunals. També existia el tractament de la llana i la filatura del lli, activitats treballades pels oficis de paraire i teixidor. Per una estadística sabem que la producció, els anys 1764 i 1765, va ser de sis draps, un cordellat i dotze mantes. La quantitat d'aroves de llana consumides era de 89, producció destinada

Gravat d'un teler del segle XVIII.

principalment a les necessitats d'autoconsum. Les persones ocupades eren 4 fabricants, 6 homes, 8 dones i 4 nens. De paraires, entre els anys 1794 i 1826, tenim constància de

Jaume Nonó, Antoni Noguera, Jaume Papell, Josep Brunet, i Antoni Xambrot; mentre que Joan Pasqual i Silvestre Nunell treballaven com a teixidors de lli.

39

Dones treballant a les planes del mas Aulí. Dècada dels anys deu.

LA CONFRARIA DEL ROSER

14

*Dansaires del ball del Roser.
Anys quaranta.*

40

L'origen de la devoció a la Mare de Déu del Roser s'inicià en moltes poblacions catalanes al segle XVI. La victòria de l'exèrcit cristià, dirigit per Joan d'Àustria, sobre l'otomà, encapçalat per Ali Pasha, a la batalla de Lepant, el 7 d'octubre de 1571, fou el fet històric que propicià l'arrelament de la devoció vers la Verge del Roser. Interpretacions religioses expliquen que la victòria s'assolí gràcies a les pregàries realitzades, a petició de Joan d'Àustria, pels confreres del Roser del convent de Mont-Sió el dia de l'enfrontament bèl·lic. Com a prova de gratitud, el Papa Gregori XIV, pels volts de l'any 1590, instituí el mes d'octubre com a mes dedicat a la Mare de Déu del Roser.

Es desconeix la data en què es creà la confraria a Llanars, ja que les tropes franceses en venir a la població, el 9 de juny del 1794, cremaren l'arxiu parroquial i consegüentment la documentació de la confraria. No fou fins l'any 1815 quan es tornà a instaurar aquesta entitat religiosa. Josep Pérez de Tobia, canonge de la catedral de Girona i governador del bisbat de Girona, autoritzà, l'11 d'agost, la creació de la confraria i la redacció dels estatuts pels quals s'havia de regir el seu funcionament.

Els estatuts, integrats per deu clàusules, foren aprovats el 23 d'agost del 1815. Tota persona, fos home o dona, de qualsevol condició social o situació

econòmica, podia formar-ne part. També s'estipulava que cada confrare resés, quan li fos possible, un rosari a la Verge del Roser; en cas de complir-ho, tenia dret a participar en totes les celebracions religioses que s'organitzessin. Entre d'altres deures també s'indicava que anualment s'havia de celebrar una processó, encapçalada per la imatge de Ntra. Sra. del Roser, i diverses misses en recordança dels confreres difunts.

El llibre de consuetes de la parròquia de Sant Esteve de Llanars també assenyalava els actes litúrgics a celebrar en honor a la Verge. El dia de la M.D. del

Roser es dirien completes a l'altar del Roser, i l'endemà es faria missa matinal, processó, i es cantarien els goigs. També hi hauria un ofici destinat als confreres i les absoltes. En les cinc festivitats de Nostre Senyor Jesucrist –nativitat, purificació, anunciació, assumpció i concepció– es dirien completes el dia abans, es cantarien els goigs i la missa aniria a càrrec dels confreres del Roser.

Fins no fa gaire encara se celebrava, el primer diumenge d'octubre, la festa del Roser. Els

*Llanarencs sortint de missa.
Any 1907.*

Ball del Roser

Surten les quatre (parelles) alhora agafades per les mans, l'esquerra d'ella amb la dreta d'ell, i fan uns quants toms de plaça. En iniciar el ball la primera parella es desprèn del grup i se situa un xic endins, mentre les altres segueixen voltant. La parella que balla es deixa de mans, i ell, situat enfront d'ella, va reculant ensems que ella l'encaça. Ell marca un punteig saltironat, mentre ella avança a passes curtes i rrelliscant. En arribar al darrer compàs fan ríistol; ell es situa

darrera d'ella, que es tomba per a encarrar-se-li, i continuen el ball desfent el mateix camí, sinó que ara és ella la que recula i ell el qui avança. En mancar un parell de compassos, ell fa fer un ríistol lleuger a la balladora; es fan una reverència i tornen a començar, reculant ell i avançant ella. En repetir entra la dansa la segona parella, i a cada repetició una altra.

AMADES, Joan: *Costumari català*. Salvat Editores, S.A. i Edicions 62, S.A. Barcelona, 1983.

actes que integraven la festivitat eren les audicions de sardanes, els balls, el passant, l'ofici solemne i el ball del Roser. Joan Amades en la seva obra *Costumari català*, recull els moviments dels dansaires, la tonada del ball del Roser, i explica la manera correcta com ha d'executar-se. El ball, executat per quatre parelles de

pabordes, seguia el so del flabiol i el tamborí que tocava un pastor.

La tradicional festa del Roser perviu actualment gràcies a la recuperació del ball, que després d'un interval de temps de no celebrar-se, fou recuperat i presentat públicament el 28 de setembre del 1997 en el marc de la festa major de Llanars.

LES FORESTS COMUNALS

15

*Vista dels comunals de Feitús
des d'Espinalva.*

42

L'Ajuntament de Llanars és l'únic propietari i gestor dels seus comunals, 1589 hectàrees de boscos i pastures que s'estenen per Espinalva i per Feitús, cosa que representa la meitat de l'extensió territorial del municipi.

El Butlletí Oficial de la Província del 9 de maig del 1914, ens proporciona els límits d'ambdós comunals; el de Feitús limita al nord amb els termes municipals de Setcases, Molló i Freixenet; a l'est amb Freixenet; al sud amb els masos el Griu, Casasola i Busquets i a l'oest amb el terme de Vilallonga. Els límits del communal d'Espinalva són: al nord amb Vilallonga, a l'est amb els masos la Ginestera, la Badia i la Canal, i al sud i a l'oest amb

els termes de Freixenet i Cavallera. Si bé alguns municipis foren agregats, posteriorment a Camprodon, els límits han restat inamovibles.

Fins als nostres dies aquests espais, font d'ingressos per a l'Ajuntament, han passat per tota mena de vicissituds. El príncep Felip I, per un privilegi del 1547, concedí un reglament provisional per regular l'aprofitament dels comunals. Es fixà en 350 ovelles la quantitat màxima de caps de bestiar per portar a la muntanya; d'aquesta xifra se'n descomptaven els bous destinats al treball i dos animals de càrrega. També s'establí una concòrdia entre els usuaris a fi d'evitar abusos en l'aprofitament de les pastures.

La ramaderia era generalment ovina, i en base a aquest tipus de bestiar es calculava la quantitat de caps que un pagès podia dur als comunals. A Llanars, un ban del 15 de maig de 1664 establí les clàusules que havien de complir els llanarencs amb dret a aprofitar les pastures.

A més de les pastures també s'explotaven els boscos. Si en les pastures només els pagesos amb dret a gallorsa en podien treure un benefici, dels boscos tots els llanarencs en podien fer ús. Els forasters i els propietaris, no residents a Llanars tenien prohibit aprofitar-se dels comunals. Les autoritats locals

administraven les forests i es preocupaven de treure'n un profit per al poble, alhora que n'impedien un ús abusiu.

Al voltant de l'aprofitament dels comunals van sorgir dues classes socials. Els pagesos, estament benestant, l'integraven propietaris d'un o més masos i gaudien del dret d'aprofitament comunal. No és pot dir el mateix dels menestrals, categoria que aplegava els menys afortunats, els quals estaven exclosos dels aprofitaments i havien de guanyar-se la vida treballant de pastors, mossos o jornalers.

Durant el regnat d'Isabel II, Pascual Madoz, Ministre d'Hisenda, impulsà, l'any 1855,

la desamortització dels béns de l'Estat, l'Església, els ordes religiosos, els ajuntaments..., fet que comportà que aquestes institucions perdessin el seu patrimoni, que fou venut per l'Estat a fi de fer diners. Llanars va perdre les forests comunals.

El fet de no poder treure un rendiment de les pastures i els boscos, vital per a l'economia de subsistència, no entusiasma els llanarencs, que es resistiren a deixar uns terrenys que havien explotat durant tants anys. El Govern Civil de Girona, el 17 d'octubre del 1860, ordenà a l'Ajuntament que multés els veïns que havien fet ús dels comunals sense la seva autorització.

Riera del Griu, al peu de la muntanya de les Queroses.

Llanars, per recuperar les seves forests, va recórrer a un intermediari. Segons un acord a què arribaren l'Ajuntament i Vicenç Cànovas, el 15 de gener del 1865, aquest compraria els comunals amb els diners que aportessin els llanarencs durant sis terminis. Cànovas adquirí les finques de Feitús i Espinalva el juny i setembre de 1866.

Comunals de la Serra Cavallera.

RAMADERIA I TRANSHUMÀNCIA

16

*Pastor amb una vaca
a la closa del molí
d'en Batlló. Anys trenta.*

44

La subsistència econòmica dels llanarencs, i més concretament dels habitants dels veïnats de Feitús i Espinalva, està estretament vinculada al sector primari, explotació ramadera i conreu de terres. En el sector ramader sobresurt la cria de vaques, de llet o carn, i en menor percentatge d'ovelles i xais. També es crien porcs i d'altres animals de granja destinats a l'autoconsum.

El bestiar vacum i oví pastura majoritàriament a les forests comunals previ pagament d'una quantitat econòmica establerta en funció del seu nombre. L'any 1942, si un pastor volia portar les seves vaques i ovelles a la zona de pastures, havia de

pagar 50 ptes. per vaca i 2 ptes. per ovella. No obstant això, a final del segle XIX i principi del segle XX, eren habituals les disputes entre ramaders i pagesos per culpa del pasturatge de les vaques en terrenys agrícoles i sense comptar amb l'autorització del propietari.

Una altra preocupació era la implantació de mesures sanitàries per evitar la propagació de malalties entre el bestiar. El 25 d'abril del 1892 els ramaders acordaren aïllar les ovelles, que es trobaven a la part alta de Feitús, del municipi de Setcases, punt des d'on podia entrar una malaltia. També es prohibí temporalment l'accés del bestiar foraster als

comunals; per tornar-hi a pasturar s'havia de portar un certificat conforme el bestiar no estava infectat.

L'epidèmia que preocupà més a les autoritats municipals va ser la glossopeda o epizootia que sorgí, a principi del 1901, en el bestiar oví que passava l'hivern a l'Empordà. Les ovelles sospitoses d'estar contagiades havien de passar necessàriament pel camí ramader que transcorria per Llanars a fi d'accedir a les zones de pastura de Setcases i Vilallonga, llocs on passarien

l'estiu. Aquest fet, com és obvi, no entusiasma ni els ramaders ni l'Ajuntament, atès que hi havia el perill que la malaltia es transmetés al bestiar del poble. El 4 de maig es va trametre una carta al Govern Civil per demanar l'establiment d'una via alternativa i la prohibició de pas del bestiar infectat pel terme municipal. L'afer tingué tanta rellevància que els alcaldes dels municipis de la Vall es reuniren per arribar a un acord.

Les pastures comunals de Feitús i Espinalva, a més de ser explotades pels ramaders del municipi, també ho havien estat pels forasters que portaven el bestiar perquè hi passés l'estiu. Per una estadística del juny del 1908 sabem que a Espinalva hi pasturaven 847 ovelles, de les

quals 554 eren forasteres; dels 5.560 caps de bestiar oví que hi havia a Feitús, 3.686 pertanyien a ramaders no residents al municipi.

Els ramats a principi del mes de juny arribaven a Llanars provinents d'altres poblacions gironines. Entre els anys 1908 i 1924 vingué bestiar oví procedent de Tortellà, Crespià, Torn, Serinyà, Vilademuls, Beuda, Besalú, Sant Miquel de Campmajor, Vilanant, Porqueres, Cabanelles, les Planes i Argelaguer. Un pastor amb el seu ramat, l'any 1918, necessità tres dies per cobrir la distància entre Porqueres i Llanars. El trajecte s'inicià a Porqueres, passant per Mieres, Santa Pau, Olot i Camprodon fins arribar a la seva destinació.

Un parell de vaques rasclant a les planes de Llanars. Principi del segle XX.

Els ramaders locals, abans d'iniciar-se l'estiu, duïen els cavalls, les mules i les vaques a Coma de Vaca, paratge emblemàtic del municipi de Queralbs, en el qual es concentrava molt de bestiar durant els mesos d'estiu.

L'Ajuntament, a principi de la dècada dels anys quaranta, acordà que totes les vaques passessin l'estiu a Feitús, on serien vigilades per un pastor. L'agost del 1941, el pastor demanà que es construís una barraca que servís per fer front a les inclemències meteorològiques.

Vaques pasturant a la closa d'en Surriba l'any 1966.

OFICIS I BOTIGUES

17

*Construcció artesanal
d'una roda a càrrec
del carreter i el ferrer
del poble.
Anys cinquanta.*

46

Les principals activitats econòmiques del municipi en èpoques pretèrites eren la ramaderia i l'agricultura. Tot i això, els llanarencs residents en el nucli urbà optaren per treballar a les fàbriques de Camprodon, per regentar algun establiment dedicat a la venda de productes alimentaris, o bé per especialitzar-se en algun ofici.

Les feines de paraire i teixidor, tan habituals als segles XVII-XVIII, van desaparèixer de Llanars a la primera meitat del segle XIX. No obstant això, els últims testimonis tèxtils estan en Josep Coch que, des del 1853 al 1870 aproximadament, dirigí una fàbrica de filats de llana que comptava amb dues cardes cilíndriques mogudes per aigua i

300 fusos moguts a mà. L'any 1863 funcionava amb cinc cavalls de vapor de força motriu, i l'horari de treball era de vuit hores. Un segon testimoni el proporciona un llanarenc anomenat Ricart, que féu funcionar un teler mecànic a principi del segle XX.

Els primers oficis, documentats, es remunten a mitjan segle XIX. Francesc Sabatés, el 1854, treballava de traginer i regentava una taverna al carrer de la Font. Des de l'any 1859 Esteve Papell feia de ferrer al local que tenia a la Plaça. L'oferta comercial quedava completada amb les tavernes de la família Vila, situada al carrer Major, i que començà la seva activitat el febrer del 1858,

i del traginer Josep Carreras que inicià el negoci, l'abril del 1860, al carrer de la Font.

Aquesta situació perdurà amb poques variacions fins als anys 1890 i 1891, moment en què només pagaven l'impost de la contribució industrial les tavernes de Ramon Sabatés i Ramon Vila. L'ofici de ferrer, interromput el 1886, retornà el 1893 de la mà de Josep Carrera.

A primeries de la dècada dels anys vint, i coincidint amb una

època de prosperitat econòmica, es produí una major diversificació de l'oferta comercial: un ferrer, un sabater, un carreter, un fuster, dues tavernes, un cafè, una botiga de queviures i un establiment dedicat a la venda de vi a l'engròs.

En plena Guerra Civil, el juliol del 1938, la situació no diferia gaire de l'existent abans d'iniciar-se el conflicte. Tot i això, es produïren algunes novetats: les dues tavernes també feien de fonda, la fleca produïa setanta-quatre quilos de pa al dia, i la fàbrica de galetes Birba, que tot i pagar els seus impostos a Camprodon pertanyia al municipi de Llanars,

donava feina a quaranta-dos obrers, que no van poder treballar els anys 1937 i 1938 per manca de matèries primeres.

El poble de Llanars durant la postguerra gaudirà gairebé dels mateixos comerços que als anys vint i trenta. A principi de la dècada dels anys seixanta hi havia dues botigues de queviures, dues carnisseries, una fleca, dues barberies, un sabater, quatre fusteries, un electricista, un cafè, un mestre paleta, un establiment de venda

Matança del porc a Espinalva.

Ferrant una vaca a la gàbia. Anys cinquanta.

de vi i un altre dedicat a oferir cereals. Si bé la contribució industrial només esmenta aquests oficis i botigues, és lògic pensar que n'hi deuria haver d'altres que no hi consten perquè no pagaven aquest impost.

En els últims vint anys el treball s'ha orientat vers aquelles feines que estan directament vinculades a la construcció i a l'hostaleria, sectors que han donat a la població molta vitalitat econòmica.

ELS MOLINS FARINERS

18

*Batent les garbes
davant el molí
d'en Batlló.
Anys deu.*

48

L'existència de dos cursos fluvials de consideració –el riu Ter i la riera de Feitús– i el conreu de cereals foren factors decisius perquè almenys tres molins fariners s'instal·lessin dins el terme municipal. Si bé la producció i posterior venda de farina proporcionava certs guanys econòmics, no eren suficients per garantir la subsistència d'una família; per solucionar-ho el moliner també havia de dedicar-se a les tasques pròpies de la pagesia.

Si agafem la carretera que porta fins a Feitús trobarem a mà esquerra un mas de segona residència conegut com el molí d'en Nonó. A final del segle XVIII hi treballava Pere Nonó,

mentre que el 1826 estava regentat per Joan Causadias. Aleshores el molí feia ús de l'ordi que comprava a l'Església. Marta Causadias, l'any 1856, era qui tenia cura de l'establiment, que feia ús d'una sola mola durant tres mesos a l'any. Andreu Soler es féu càrrec del seu funcionament entre el 1859 i el 1904. Segons el moliner, l'any 1863, la producció era de 1/2 fanega per hora, i es treballaven només quatre hores, perquè la riera moltes vegades estava seca i la poca aigua que portava servia per regar els prats. El molí, el 1882, molia civada menys de sis mesos a l'any. La darrera persona que hi treballà, entre el 1905 i el 1912, fou Antoni Solà que pagava matrícula industrial

pel molí i el 5% per fer ús del salt d'aigua. L'únic testimoni que perviu d'aquest establiment és el canal que portava l'aigua a la bassa.

Situat a la riba dreta del riu Ter, a tocar el pont d'Espinalva, hi havia el molí d'en Batlló, erròniament anomenat molí de Llanars. La seva història podríem dir que també és la de la família Esquena, ja que membres d'aquesta nissaga van regentar-lo com a mínim des del 1797 fins a la finalització de l'activitat. A principi del segle XIX el molí, propietat de la

família Batlló però explotat per Joan Esquena, transformava en farina l'ordi i el sègol que comprava al rector. Josep Esquena, que ja hi treballava el 1856, emprava al molí una mola que funcionava anualment més de sis mesos. La producció, el 1863, era tan sols de 3/4 de fanega per hora, per culpa d'un salt d'aigua insuficient i perquè la resclosa, de construcció precària, es trencava amb les pluges, cosa que comportava aturar l'activitat.

El seu fill Jaume el succeí en el negoci des del 1870 al 1917. La presència de la sèquia, que proporcionava aigua al molí, possibilita que alguns llanarencs poguessin regar llurs propietats, cas per exemple del mas el Morer.

Josepa Coromina, vídua de Jaume Esquena, administrà el molí entre el 1918 i el 1920, moment en què se'n féu càrrec el seu fill Joan. El molí, l'any 1929, era propietat de la companyia elèctrica *Hijos de José Bassols* d'Olot, la qual el llogava a la família Esquena. L'aigua sobrant de la central elèctrica Bassols, emplaçada a poca distància, constituïa el cabal que feia funcionar el molí.

Un contracte signat el 8 d'abril del 1949 establia en 500 ptes. anuals el preu del lloguer de l'establiment i dels terrenys adjacents. El molí d'en Batlló finalitzà la seva activitat l'any 1965. Al cap de quatre anys fou reformat parcialment per esdevenir un habitatge amb jardí, en el qual hom pot

*Sortides
d'aigua del molí
d'en Batlló.*

observar una interessant col·lecció de moles. També es conserva la bassa, part de la sèquia i dos carcavans o sortides d'aigua.

Un tercer molí del qual es té coneixement, situat a tocar la riera de Feitús, és el molí d'en Culí (Can Setra). En un plànol de les finques Membrat i Mercader, datat el 1864, hi surt esmentat. La seva activitat deuria finalitzar a mitjan segle XIX.

El topònim Molinàs, aplicat al lloc on s'ajunten les rieres del Rodà i del Griu, podria ser indicatiu de l'existència d'un molí en aquest paratge, si bé no s'ha pogut confirmar.

*Bassa del molí
d'en Nonó.
Principi de segle XX.*

L'EXPLOTACIÓ MINERA

19

Aquest edifici esdevingué el forn d'antimoni als anys quaranta.

50

Si bé Llanars no pot ser considerat un municipi amb un pes específic dins l'àmbit econòmic de la mineria, els testimonis documentals i els topònims evidencien que hi va haver intents, encara que poc rellevants, per treure'n un rendiment.

L'ús massiu de carbó com a font d'energia en les indústries i en els mitjans de transport, cas del ferrocarril i els vaixells, portà a la recerca d'aquest mineral arreu del territori català. Esteve Cabanas i Rosell, veí de Camprodon, sol·licità, l'agost del 1905, l'autorització per treballar al mener de carbó *Pirenaica*, situat a la serra d'Espinalva i al puig de Sant Isidre. La superfície a explotar, que era d'unes vint

hectàrees, afrontava al nord amb les finques dels senyors Pujolar i Brandia, a l'est amb forests comunals, al sud amb terrenys del senyor Marcos de Roca, d'Olot, i a l'oest amb propietats de Brandia i Josep Pujol.

A la zona de Feitús també hi hagué una petita explotació, en aquest cas d'antracita, una variant de carbó. Josep Sau i Pagès, veí de Casserres, demanà al Govern Civil, l'abril del 1918, el permís per extreure aquell mineral de la mina *Angélica*. Aquesta explotació, que tenia una extensió de terreny de quaranta-nou hectàrees, estava a prop de la confluència dels torrents clot de la Font Freda i clot de les Caboleres, terreny propietat de

Josep Brandia. L'absència d'algun tipus d'infraestructura industrial i la manca de records en la memòria col·lectiva deixen entreveure que la seva repercussió sobre la població va ser mínima.

Es dona el cas de llanarencs que anaren a treballar a les mines de carbó de Surroca, cas de Pere Coll que als anys trenta treballava d'encarregat a la Companyia Arrendatària Surroca, o bé a les mines de ferro de Saint-Paul-de-Fenouillet, propietat de la *Société Minière des Pyrénées*. Manuel Pagès, els germans Joaquim i Frederic

Causadías, i Pere Blanch hi treballaven l'any 1928.

No serà fins el 1941, quan es produí un nou intent d'explotació minera. En aquesta ocasió no es tractava de carbó, sinó d'antimoni, element químic semimetàl·lic, cristal·lí, dur, trencadís i d'un color de plom clar, que serveix per augmentar la duresa dels metalls amb què s'associa. Aquest mineral, que s'extreia de les mines situades al veïnat d'Abella, adscrit al municipi de Vilallonga de Ter, era depurat a Llanars.

El promotor fou Josep Campi i Nicolau, veí de Barcelona, el qual demanà a l'Ajuntament l'alta de la contribució industrial en concepte de construcció d'un forn per tractar l'antimoni en terrenys del mas Solà d'Avall.

Pere Coll treballà d'encarrega i a les mines de carbó de Surroca.

Alguns dels llanarencs que hi van treballar foren Jaume Solà, Josep Isern i Pere Barceló. L'explotació resultà deficitària tot i que el mineral tractat era de molta qualitat. El juliol de l'any 1943 finalitzà la seva activitat en haver-se esgotat el mener d'on

s'extreia l'antimoni. En l'actualitat, el cobert on hi havia el forn té una finalitat lúdica i recreativa. No obstant això, encara perdura el record del passat gràcies al fet que el local s'anomeni l'Antimoni.

A final de la dècada dels anys quaranta hi hagué un altre intent per explotar les mines d'antimoni d'Abella. Manuel Sánchez Baqué, el maig del 1949, sol·licità de la *Jefatura del Distrito minero de Barcelona* l'autorització per treballar al mener *Santa Bárbara*. En els baixos d'un edifici del carrer de la Font hi instal·là el magatzem i el taller. La poca rendibilitat del negoci suposà la seva clausura al cap de pocs anys.

En aquest local Manuel Sánchez tenia el magatzem i el taller.

Tenir una visió el més real possible del municipi és força difícil, i més quan les tres descripcions del poble que segueixen a continuació tenen poquíssims punts de coincidència. La primera la dona Pascual Madoz en el *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar* (Madrid, 1845). Es tracta d'una descripció acurada, en què predominen les xifres i tota mena de dades:

Llanás: lugar con ayuntamiento en la provincia y diócesis de Gerona (10 leguas), partido judicial de Ribas (3), audiencia territorial y gobierno civil de Barcelona (sic, per Gerona) (17). Situación a la margen izquierda del río Ter, contiguo al llano del valle de Camprodón, y a 1/3 de legua de esta villa; le combaten con frecuencia los vientos del N. y S.; su clima es frío, pero sano. Tiene una iglesia parroquial (San Esteban) servida por un cura de ingreso, y contigua a ella el cementerio. El término confina N. Moyá (sic, per Molló) y Setcasas; E. Camprodón; S. Caballera, y O. Vilallonga. El terreno es de mediana calidad, fertilizado por las aguas del mencionado río Ter, y de la sierra de Tertus (sic, per Feitús), sobre ésta hay un puente cercano a la población, y otro sobre aquél; contiene prados naturales para pastos y algunas canteras de cal. Los caminos son locales y se hallan en mal estado. El correo se recibe de Camprodón, por conductor particular. Productos: centeno, patatas y alforfón; cría ganado lanar, caballar y vacuno; caza de perdices y liebres; y pesca de truchas. Industria: un molino harinero. Población: 61 vecinos, 339 almas. Capital Productos 3.977.200. Imponible, 99.430.

Una versió totalment oposada la proporcionen Josep Morer i Francesc d'Assís Galí en el seu llibre *Historia de Camprodón* (1879). El lector es troba davant una visió idíl·lica i bucòlica que deforma la realitat de

Portada de l'església parroquial a final del segle XIX.

Llanars, població de la qual es donen poquíssimes dades reals:

Es un pueblecito de 851 habitantes, situado también junto al Ter y en terreno llano, que es mucho decir en estas tierras, y lo que todavía lo es más, al amparo del monte, un tantico resguardado de los vientos.

El templo es lo único notable en este pueblo: es como todos los de la comarca, de estilo bizantino, pero su bóveda tiene ya clara

tendencia al llamado gótico. Hállase en él un precioso cuadro que representa la lapidación de san Esteban: es tambien de estilo románico y, al decir de los que lo entienden, una verdadera joya.

Allende el Ter que está á la derecha de este pueblo y á la falda de la sierra Caballera estiéndose una bellísima floresta llamada Espinalva, que es de lo más hermoso de esta tierra. Sus pequeños bosques de sauces y nogales, sus enramadas de avellanos y cerezos que cubren malamente rústicas viviendas, un suelo cubierto de tupida yerba y por do quiera un jardín nativo de una variedad incalculable, un horizonte ya más abierto en cuyo fondo yace la villa y su castillo, forman un conjunto que halaga sobre todo por su sencillez y espresion tranquila, y que, al decir de muchos, puede admitir la comparacion con lo más pintoresco de Suiza.

Miquel Cuní (1827-1902) en el seu treball Vuyt dias en Camprodon. Excursió entomològica y botànica (Barcelona, 1889), aplega un munt de dades sobre tot allò que veié en les seves passejades per la Vall de Camprodon: rius, corriols, fauna, insectes, flora... La descripció del paisatge llanarès combina la serietat científica amb unes notes força divertides:

Eren, doncs, les 9 hores quan ens dirigíem cap a Llanás, poblet situat a mitja hora de distància (de Camprodon), i seguírem un camí carreter en el qual hi veiérem pols, cosa rara en aquesta terra, que per les freqüents pluges que hi cauen sempre conserva humitat, així és que mes serveixen els esclops que les espardenyas. A la dreta de dit camí s'estén una cordillera de muntanyes que anàrem faldejant i al passar per davant del bosc de ca n'Aulí, com el propietari té vedada rigorosament la

caça, una munió de conills s'acostaren, parant-se a tir de pedra, i ens miraren tot movent el morro i les orelles; semblava pròpiament que ens fessin la figuereta. A l'esquerra hi ha alguns camps de conreu que arriben fins a tocar el riu Ter, en els quals s'hi sembra sègle, trumfes, un poc de blatdemoro i fajol...

Una vegada arribats a la població que comté uns 800 habitants, visitàrem, com de costum, l'església, que és d'arquitectura bizantina, no faltant mèrit a la portalada i sobretot en un retaule de l'altar major, que ens semblà del segle IX o X. ..

Nostre retorn (a Camprodon) es verificà per l'altra part del riu Ter, seguint un corriolet que travessa els prats d'Espinalva, que són els més bonics de la comarca, i durant la marxa ens acompanyà el soroll de l'aigua que remintolava i espurnejava, tot saltant per entre mig de les grosses pedres que jauen en el llot de l'esmentat riu.

Vista lateral de l'absis de l'església. Final del segle XIX.

LES GUERRES CARLINES

20

54

La població de Llanars, tal com passà amb la majoria de municipis catalans, es veié afectada per les guerres carlines del segle XIX. En els tres enfrontaments civils van combatre dues alternatives polítiques, totalment oposades, que cercaven dirigir l'estat espanyol després de la mort, el 1833, del rei borbó Ferran VII. Els carlins donaven suport al germà del rei, Carles, i es caracteritzaven pel seu conservadorisme, mentre que els liberals, que es presentaven com a defensors de la modernització del país, tenien en Isabel, filla del rei Ferran, el seu cap polític. En les tres guerres els vencedors van ser els liberals.

La major part de la primera guerra (1833-1840) Llanars estigué subjecte a les ordres que les autoritats liberals donaven des de Camprodon. La comandància militar manà el maig del 1835 que Llanars subministrés a la tropa, establerta a Camprodon, 3 mantes, 6 llençols i palla per a les cavalleries. Durant aquell any se succeïren les aportacions d'ordi, civada i herba, essent la quantitat d'uns vuit quintars. Miquel Pavat, tinent coronel del regiment d'Amèrica, durant la seva estada a Camprodon es preocupà de fortificar la vila, tasca en la qual aportaren diners tots els pobles de la Vall, inclòs Llanars. El gener del 1838 la població subministrà 63 quintars de llenya, 40 arroves de

carbó, 8 quintars de civada i 5 d'herba a les tropes de Camprodon.

Durant el tercer conflicte bèl·lic (1872-1976) l'entrada dels carlins a la població es produí a mitjan 1873. L'únic desperfecte conegut que ocasionaren fou la crema de documents de l'arxiu municipal i dels llibres de naixement, matrimoni i defunció del Registre Civil. Els veïns Pere Isern, Francesc Noguera, Joan Resplandí i Josep Planella manifestaren que els

Els traginers de Llanars durant la tercera carlinada portaren militars carlins fins a Prats de Molló.

responsables d'aquesta destrossa, materialitzada al carrer de les Escoles, van ser els integrants d'una partida carlista capitanejada per Eudalet.

Des d'aquell any fins a la fi de la guerra, Llanars estigué majoritàriament sota domini carlí i depengué de la comandància militar establerta a Camprodon. Aquest lligam amb la causa carlina es constatà el 1874, quan per celebrar l'entrada dels carlins a Olot tocaren les campanes de l'església parroquial de Llanars.

La comandància de Camprodon imposà a Llanars diverses obligacions de caire fiscal, agrícola, pecuari i de transport sanitari. En l'aspecte fiscal, el general Francesc Savalls ordenà, l'abril del 1873, que es recaptés per avançat l'import corresponent al quart trimestre de la contribució territorial del període 1872-1873. Vicente Genovés, capità del cos de zuaus hostatjat a Camprodon, estipulà, el gener del 1874, que es recollissin 600 rals entre els deu majors contribuents de Llanars.

Per assegurar l'aliment dels cavalls, muls o matxos, emprats pels soldats en llurs desplaçaments o per les persones adscrites al servei de bagatges, es creà a Llanars un

dipòsit de grana i herba. Savalls manà que s'enllestís la seva construcció l'octubre del 1873. Mensualment es canviaven les herbes farratgeres, fet que es produí el 22 de febrer i el 18 de març del 1874. De gra hi solia haver dues quarteres de blat i dues de civada, i d'herba n'hi havia quatre.

El transport sanitari, realitzat per mitjà del servei de bagatges o traginers, tenia com a finalitat traslladar militars ferits. Alguns llanarencs participaren activament en aquest servei, que s'iniciava entre les 6 i les 8

Llanars estigué sota domini carlí durant la tercera carlinada.

del matí i solia sortir de Camprodon, població on hi havia un hospital. Les principals destinacions dels traginers de Llanars van ser l'hospital de Ripoll i la població francesa de Prats de Molló. L'octubre del 1873 per traslladar un oficial carlí malalt fins a Ripoll es pagaren vuit rals per dia de servei.

El general carlí Francesc Savalls, junt amb el seu fill.

LLANARENCS A CUBA I A FILIPINES

21

*Soldats espanyols
durant la Guerra
de Cuba.*

56

A final del segle XX, moment en el qual el servei militar obligatori té els dies comptats i els nois quintats tenen facilitats per escollir el millor destí, se'ns fa difícil creure que a les darreries del segle passat els joves podien ser enviats a Cuba, Puerto Rico o Filipines, últimes possessions de l'imperi colonial espanyol d'ultramar.

Tot i la distància, les guerres colonials generaren un lligam entre Llanars i aquests enclavaments. El 8 de gener de 1868 es creà una junta parroquial amb la finalitat de recollir donatius destinats a aquelles persones que estaven directament afectades pels conflictes de Filipines i Puerto

Rico. La comissió estava integrada per Salvador Aulí, Josep Sanglas, Bartomeu Morer i Josep Esquena.

L'any 1897 es recolliren diners per ajudar els col·legis d'orfes de Guadalajara. L'Ajuntament no va col·laborar-hi ja que la situació precària per la qual passava l'hisenda municipal desaconsellava fer despeses extraordinàries. No obstant això, l'alcalde i el secretari hi aportaren diners a títol individual.

Anar a fer el soldat a Cuba no entusiasmava cap jove. Aquest fou el cas de dos llanarencs de la segona lleva del 1875 que, en témer que serien enviats a Cuba, van desertar. Més tard, el

1883, després de dialogar amb l'alcalde, van retornar de França, on s'havien amagat, per presentar-se al govern militar de Girona. Sembla que el càstig per als desertors consistia a complir un any extra de servei per cada any de desertió.

D'altres llanarencs tingueren menys fortuna en prendre part en les contínues friccions entre Espanya i les colònies, i també perquè patiren els efectes d'unes malalties que eren inhabituals a l'estat espanyol. Dels joves que anaren a Cuba, prop d'una vintena hi moriren, entre ells Bernat Brusi, Llorenç

Bardí, Pere Moré, Pere Juncà, Pere Tenas, Tomàs Tenas i Antoni Rovira.

Hi hagué també soldats que tornaren malalts o ferits. La seva arribada es produïa a través dels ports de Cadis i Santander. A fi de controlar-los durant la seva estada a Llanars, estaven obligats a presentar-se un cop al mes davant l'alcalde. L'Ajuntament havia de preocupar-se de subministrar-los els aliments, l'import dels quals rebien posteriorment del cos militar al qual pertanyia el soldat.

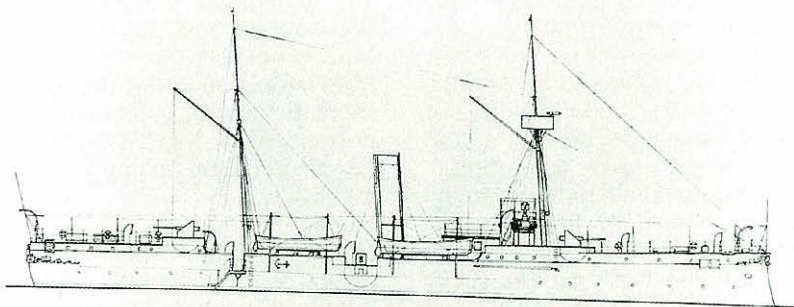
De totes les vicissituds que patiren els llanarencs, sobresurt l'odissea que patí Jaume Resplandí i Pujol a les Filipines. Resplandí, adscrit a la lleva del 1896, fou enviat primerament al regiment d'infanteria de Cantàbria núm. 39 amb seu a Pamplona. A final d'aquell any passà com a soldat actiu al

Batallón Cazadores núm 21 i s'embarcà en el vaixell *Isla de Luzón* vers les Filipines. El *Isla de Luzón*, de procedència britànica, s'estrenà l'any 1886 i comptava amb una tripulació de 156 homes. Va ser present a l'Exposició Universal de Barcelona del 1888 i integrà, quatre anys després, l'escorta de vaixells que acompanyà els reis en el festival naval de Saltes amb motiu del quart centenari del descobriment d'Amèrica. A les Filipines va participar en la batalla de Manila o Cavite, essent enfonsat per la flota nord-americana. En finalitzar la guerra fou refloatat pels americans, que l'utilitzaren fins a la fi de la Primera Guerra Mundial. Resplandí marxà el 17 de desembre i arribà a Manila el 16 de gener del 1897. Durant aquest any participà en diverses operacions militars esdevingudes a la província de La Laguna. El 20 de juliol li fou concedit l'ús de la medalla de la

Campaña de Luzón 1896-1898. Jaume Resplandí va desaparèixer, el maig de 1898, coincidint amb el setge que l'exèrcit dels Estats Units exercia sobre Manila. Tot apunta que fou capturat pels tagals, indígenes de l'illa de Luzón. Les peripècies d'aquest soldat finalitzaren el 22 de maig del 1899 en morir de disenteria a la infermeria de presoners establerta al poble de Lipa, província de Batangas.

També hi hagué, encara que comptats, certs moments de joia. El 1881 es lliurà a Francesc Colom, corneta del *batallón de León*, el *diploma de cruz*. D'un caire més familiar és la rebuda que va tenir Jaume Guillamet en tornar a Llanars de vacances el juliol del 1920, poble d'on havia marxat el 1905 a fi d'emigrar cap a Cuba. Aquest acte social, que aplegà uns vuitanta comensals, entre familiars i amics de Jaume Guillamet, fou recollit pel periòdic ripollès *El Catllar* en la seva edició del 31 de juliol del 1920.

57

El vaixell Isla de Luzón portà Jaume Resplandí a les Filipines.

EL SERVEI DE CORREUS

22

58

Una xarxa viària precària, integrada per camins veïnals de terra que amb les pluges es convertien en un fangueig, no impedia que les missives arribessin a mans dels destinataris. La correspondència era portada per un carter que, depenent de l'administració de correus de Camprodon, recorria Llanars, Vilallonga de Ter i Setcases. El carter, l'any 1881, deixava el correu a can Calich. A final del segle XIX i principi d'aquest el càrrec de carter van ostentar-lo diverses persones, com és el cas de Joan Quintà (1876-1880), Josep Sella (1880-1884) o Miquel Sala (1902-1904).

A principi del 1895 alguns veïns presentaren les seves queixes davant la *Dirección General de*

Correos per manifestar que no es complia el servei de Llanars a Setcases. Aquesta situació perdurà fins que l'Ajuntament de Llanars, en adonar-se que la correspondència arribava amb excessiu retard, va trametre, el febrer del 1917, la seva queixa a Isidre Ruiz, diputat provincial pel districte Olot - Puigcerdà. Tot i les gestions del diputat i el seu cosí Joan Dagàs amb la *Dirección General de Correos y Telégrafos*, aquest organisme, el juliol del 1917, manifestà que no era factible crear una carteria a Llanars per manca de partida pressupostària dins l'esmentat any.

L'Ajuntament, el maig del 1918, tornà a sol·licitar la creació d'una carteria. Però novament,

El Diputado a Cortes
por Puigcerda
B. L. M.

al señor Alcalde de Llanés, su distinguido amigo y tiene el gusto de manifestarle que ha sido creada una plaza de cartero en esa población con la retribución de cinco centimos por reparto a domicilio, rogándole que se sirva darle el nombre de la persona a quien desee V. favorecer con tal destino.

EUSEBIO BERTRAND SERRA

aprovecha gustoso esta ocasión para expresar la seguridad de su más distinguida consideración.

3 Sebpre. 1918.

El diputat a Corts Eusebi Bertrand comunica que s'ha creat una plaça de carter. 3-IX-1918.

l'organisme competent, tot i reconèixer la conveniència d'establir aquest servei, reiterà que en no disposar de recursos econòmics des del 1916 era inviable la seva materialització. Tot i la negativa, les gestions d'Eusebi Bertrand, diputat a Madrid pel districte de Puigcerdà, van donar els seus fruits. El director general de correus, el 21 d'agost del 1918, aprovà la creació d'una carteria a Llanars.

L'administrador de correus de Girona, el 7 de setembre, nomenà Francesc Triadú com a carter interí de la població, amb

l'obligació de recollir i lliurar les cartes al carter que anava de Camprodon a Setcases i repartir la correspondència entre els veïns, amb una remuneració de cinc cèntims per carta portada a domicili. L'octubre d'aquell mateix any arribà una bústia, que s'instal·là a la façana de la casa on vivia el carter, el qual va haver de pagar les despeses originades per la realització de la bústia.

Aquest model de servei de correus perdurà fins al novembre del 1994. El *Organismo Autónomo de Correos y Telégrafos*, aprofitant que el carter Manel Guillem, s'havia jubilat, reestructurà el servei. L'1 de setembre de 1995 Correus de Girona informà de la supressió de l'oficina de Llanars, fet que suposà que el

Mata-segells antic i actual.

servei passés a ser assumit des de Vilallonga de Ter.

L'Ajuntament s'oposà a la decisió i volia que continués el servei, atès que Llanars era un poble amb perspectives de creixement urbanístic i turístic. Alhora, la clausura significava fer un pas enrere en la reactivació econòmica i social

del municipi. Per no perdre l'oficina de correus, el consistori cercà l'ajut del diputat a Madrid, Sr. López de Lerma, i sol·licità el recolzament de diversos organismes. El 14 d'octubre de 1996, per mediació de l'Associació de Municipis de Muntanya dels Pirineus (AMPI), tingué lloc una reunió entre l'Ajuntament, la delegada del govern espanyol a Catalunya, el governador civil de Girona, el cap de correus a Catalunya i els dos caps de la província.

Fruit de les gestions efectuades pel diputat i les accions realitzades per l'AMPI i l'Ajuntament, s'aconseguí que el president del Govern, el 21 d'abril de 1997, acordés mantenir el servei de correus de Llanars amb un horari d'oficina de tres hores diàries, com havia estat sempre. L'oficina està instal·lada a la segona planta de la Casa de la Vila.

Bústies instal·lades per fer arribar el correu a les cases de pagès.

L'ENSENYAMENT

23

*Nens fent classe
de gimnàstica.
Curs 1957/58.*

60

La parròquia de Llanars, fins a les desamortitzacions del segle XIX, era propietària d'un immoble anomenat Doma de Dalt, que amb les expropiacions passà a mans de l'Estat. Aquest edifici servia, l'any 1866 i amb anterioritat, com a escola i ajuntament. La seva presència al bell mig del poble segurament donà origen a l'actual carrer de les Escoles, a tocar de la plaça de l'Om. El preu del lloguer era de cinquanta escuts a l'any. El mestre, que vivia a les escoles, tenia l'any 1885 un sou de 625 ptes. Aquest any, el cens escolar era de 38 alumnes. Tot i que l'ensenyança fos gratuïta hi havia mainada que no podia assistir amb regularitat a les classes, principalment per les nombroses

hores que destinaven a les feines de pagès.

Tot i disposar de local, l'Ajuntament manifestà, l'any 1896, que calia construir un edifici que servís únicament com a escola; la manca de recursos econòmics per fer les obres comportà un endarreriment del projecte. El consistori considerà novament la possibilitat de construir unes noves escoles el 1908, en adonar-se que el local escolar no reunia les condicions pedagògiques i de capacitat més òptimes per impartir classes. A mitjan 1909, i a fi d'activar-ne la construcció es creà una comissió, que presentà el projecte en el ple celebrat l'11 de juny, essent aprovat per unanimitat.

L'arquitecte Joan Roca i Pinet confeccionà els plànols de l'escola que s'edificà a l'actual carrer de la Font d'en Rafael. Per fer front a les despeses que generés l'obra, l'Ajuntament elaborà un pressupost extraordinari que tindria com a principal font d'ingressos l'arbitri sobre el bestiar que pasturava a les forests comunals.

Les obres s'iniciaren a final del 1911; el 3 de novembre ja estava instal·lada la coberta. L'any següent les obres arribaren a la seva fi, i això comportà deixar l'anterior immoble. El nou edifici tenia als baixos una aula per a

nois, una per a noies i les oficines municipals. El primer pis acollia l'habitatge dels dos mestres. La instal·lació del mobiliari més òptim per a l'educació no es materialitzà fins als anys vint, gràcies a l'interès del mestre José Torres i a la seva amistat amb Francesc Carles de Maristany. A aquesta escola hi assistia la mainada de Llanars i la del veïnat de la Roca de Pelancà, pertanyent al municipi de Vilallonga de Ter. Els vaquers i mossos de les cases de pagès anaven a estudi els vespres, perquè durant el dia es dedicaven a tasques agrícoles i ramaderes.

L'aiguat de l'octubre del 1940, que va fer desbordar la riera de Feitús, va malmetre de forma considerable l'edifici. Des d'aleshores les obres de millora i consolidació se succeïren: arranjar clavegueres (1941), reparar teulada i cuina de

l'habitatge del mestre (1942), condicionar teulada i habitatge del mestre afectats per una tempesta (1944), refer voreres (1946)... La junta local d'ensenyament, que el juny del 1957 va admetre que les escoles no reunien les condicions mínimes per impartir classes, es mostrà disposada a col·laborar amb l'Ajuntament per a edificar un nou edifici.

El 28 d'octubre del 1963 el consistori acordà demanar la construcció d'una escola a la *Junta de Construcciones Escolares*. Les obres no finalitzaren fins al 12 de juliol del 1966. La inauguració i benedicció del nou centre, que avui s'anomena "Les Moreres", va tenir lloc el 17 de juliol. L'acte comptà amb la presència de Víctor Hellín, governador civil, Artero Soteras, governador

A l'esquerra, les antigües escoles, avui inexistentes. Curs 1957/58.

militar, Joan de Llobet, president de la Diputació de Girona, Joan Gardella, alcalde de Llanars i nombroses autoritats locals i comarcals. Aquest edifici, que és el que es fa servir en l'actualitat, compta amb dues aules a la planta baixa i els habitatges per als mestres al primer pis, els quals ja no realitzen la funció per a la qual foren concebuts. L'escola vella fou aterrada en eixamplar-se la carretera rural que porta al veïnat de Feitús.

Escola pública "Les Moreres". Any 1966.

*Comitiva de l'acte
d'inauguració de l'escola.*

La inauguració d'una millora urbanística o d'un equipament, sigui esportiu, cultural o de serveis, sol ser un simple acte protocol·lari, que a vegades serveix de pretext per fer un acte polític. Això és el que succeí a Llanars el 17 de juliol del 1966 quan s'inauguraren les noves escoles.

La població passà de l'oblit més absolut a aparèixer a les planes dels diaris. El motiu no foren les escoles sinó l'acte paral·lel que se celebrà per commemorar a escala provincial el XXX aniversari del *Alzamiento Nacional*, coincidint amb la mítica data del 18 de juliol. A Llanars s'aplegaren els caps visibles de *El Movimiento gironí*, tal com explica el Sr. Alsina, periodista del diari *La Vanguardia Española*, en la seva crònica:

“El pequeño y pintoresco pueblo de Llanás, situado junto a Camprodón y enmarcado por unos paisajes pirenaicos de extraordinaria belleza, vivió el domingo una gran jornada con

ocasión de celebrarse, en dicha localidad, unos actos de proyección provincial conmemorativos del 18 de julio. A este efecto se trasladaron a Llanás los gobernadores civil y militar, señor Hellín Sol y general Artero Soteras; el presidente de la Diputación, señor de Llobet; el inspector jefe de Enseñanza Primaria, señor Calsina, con el inspector de la zona, señor Mestres; el subjefe provincial del Movimiento, señor Simón; el jefe provincial del Servicio Español del Magisterio, señor Bover, y el arquitecto de construcciones escolares señor Claret. así como la delegada provincial de la Sección Femenina, señorita Cobarsí; el delegado provincial de Sindicatos, señor Prades, y otras personalidades y jerarquías. Fueron recibidas por el alcalde de la localidad, don Jorge Gardella, y autoridades locales, con varios alcaldes y representaciones de la comarca y de otras zonas de la provincia, hallándose presentes igualmente los alcaldes de Figueras y Puigcerdá, señores Guardiola y Turiera. Los actos de la jornada dieron comienzo con la santa misa, que celebró el párroco de la localidad, reverendo Luis Suriñach, en la iglesia parroquial, dedicada a San Esteban y que es una verdadera joya del románico, con antigüedad del siglo XI. Después de la misa, cantada por el coro parroquial, tuvo lugar la bendición por el párroco e inauguración oficial por las autoridades de las nuevas escuelas de

*Mn. Lluís Suriñach
beneix el centre escolar.*

Llanás, con secciones de niños y niñas y capacidad para un centenar de alumnos, además de viviendas para los señores maestros, habiendo sido el presupuesto de construcción de 1.300.000 pesetas. Acto seguido se celebró en el local de la Sociedad Recreativa de Llanás un solemne acto conmemorativo del 18 de julio, en el transcurso del cual tuvo efecto la entrega de condecoraciones concedidas por el Jefe del Estado con ocasión de la efemérides. Pronunciaron parlamentos el alcalde de Llanás, señor Gardella, el párroco de la localidad, reverendo Luis Suriñach; el inspector de Enseñanza Primaria de la zona, señor Mestres, y el presidente de la Diputación, señor de Llobet, entregándose a continuación diversas

condecoraciones de la Orden de Cisneros. En su categoría de Cruz de Caballero las recibieron el inspector provincial del Movimiento, don José Pérez Rodeja; la secretaria provincial de la Sección Femenina, Srta. Maruja Arnau, y los alcaldes de Playa de Aro y Ribas de Freser consejeros provinciales del Movimiento, señores D. Juan Cargol Pérez y don Joaquín Ramis Vergés, respectivamente. Les fue impuesta la medalla de oro, de la misma Orden, a don Enrique Díaz de Budallés, teniente de alcalde de Figueras; don José López Pla, consejero local del Movimiento en Puigcerdá, don Pedro Ansón Artigas, alcalde de Tossa de Mar; don Juan Fluviá Ayguabella, alcalde de San Esteban de Bas, y don José Puig Caballé, alcalde de San Julián de Ramis. Cerró el acto con un discurso el gobernador civil, señor Hellín Sol, que significó la fecha y trascendencia de la efemérides que se conmemoraba, teniendo a su vez palabras de homenaje al Ejército”.

63

*Lliurament de condecoracions
amb motiu del XXX aniversari
del Alzamiento Nacional.*

LA VIDA ASSOCIATIVA

24

Equip del Futbol Club Llanars. Any 1934.

64

De totes les entitats conegudes, la més antiga és el *Montepio de San Isidro Labrador*, que tenia la seva seu social al carrer de la Font núm. 4. Segons els estatuts, datats el 8 de març del 1889, la seva finalitat era socórrer els associats en cas de patir alguna malaltia. Els socis fundadors d'aquesta associació foren Ramon Sabatés, Jaume Esquena, Josep Carreras, Onofre Begudà i Manuel Pagès. El montepio l'integraven més de cent cinquanta socis, els quals en ingressar-hi havien de pagar la quantitat de cinc pessetes. Alhora, per ajudar al seu manteniment, cada soci havia de satisfer mensualment la quantitat d'una pesseta. La festa de l'entitat se celebrava el 15 de maig.

Potser com a evolució d'aquesta associació benèfica, el 2 de maig del 1903 es constituí, sota la presidència de Pere Gardella, la *Sociedad de Socorros Mutuos de Obreros Agrícolas*. Aquesta entitat, que era l'única que existia a Llanars a principi de segle, modificà la seva denominació el mateix any de la seva constitució per passar-se a anomenar *La Unión Llanarense*. El local social era al carrer de la Font núm. 5, primer pis, i el nombre de socis era de vuitanta-un.

L'any 1919 existien a la població cinc associacions; La Unión, la Cooperativa Obrera Llanarense, creada el 1913, el sometent, cos civil armat per mantenir l'ordre públic, i dues mutualitats

escolars, presidides per Mn. Pere Planas, rector de Llanars. La mutualitat per a nenes rebia el nom de *La Previsora*.

La pràctica de l'esport, i en concret del futbol, no arribà a Llanars fins la dècada dels anys vint. Ramon Moret, president del Futbol Club Llanars, demanà a l'Ajuntament, el 14 d'agost de 1925, permís per comprar explosius a fi de suprimir una pedra de grans dimensions que hi havia al terreny de joc situat al paratge anomenat els Gorgs.

Posteriorment, la pràctica del futbol a càrrec dels joves de la Joventut Pirinenca va tenir com a marc el camp del Pedreguet. L'any 1937 l'Ajuntament els donà 100 ptes. en concepte de donatiu per pagar el lloguer del terreny de joc.

Dins l'àmbit polític cal destacar que l'any 1937, en plena Guerra Civil, existien a la població diversos partits polítics d'esquerres: el Centre d'Esquerra Republicana de Catalunya, el *Sindicato de Artes Oficios Varios CNT-AIT*, la Unió General de Treballadors. Sindicat d'Oficis Varis, i el Partit Socialista Unificat de Catalunya. *Sección de Llanars*.

La *Unión Llanarense*, que els anys 1932 i 1933 organitzava la festa de la Germandat i balls amenitzats per la música que proporcionava un manubri, va desaparèixer amb l'esclat de la contesa civil.

LA VANGUARDIA

NOTAS GRÁFICAS BARCELONA CUATRO PAGINAS

Audició de sardanes a la plaça de l'Om l'any 1932.

Finalitzat el conflicte bèl·lic es va reemprendre l'activitat esportiva; el juny del 1942 va disputar-se un partit de màxima rivalitat entre el Llanars i el Camprodon al camp de futbol que hi havia al passeig de Francesc Maristany. En aquesta mateixa zona, adscrita al

Segell del Somentent armat.

municipi llanarenc, s'hi va celebrar des del 1943 el *Concurso Hípico Militar*, en el qual un representant de l'Ajuntament formava part del jurat.

La Joventut Pirinenca, societat esportiva i recreativa mencionada amb anterioritat, està documentada des del 1924 quan rebia el nom *la Pirenaica*. Aquesta entitat superà la Guerra Civil, però la pressió exercida des del Govern Civil propicià la modificació de la seva denominació, i passà a anomenar-se la *Juventud Llanarense*. Aquesta entitat lúdica, que catalanitzà el seu nom amb la fi del franquisme, és l'única que encara perviu en l'actualitat.

Alhora, l'edifici de l'antiga Cooperativa és la seu de dues entitats, l'Agrupació de voluntaris de Protecció Civil i l'Agrupació de Defensa Forestal, les quals tenen competències sobre els sis municipis que integren la Vall de Camprodon. Els principals objectius de l'ADF són l'elaboració i execució col·lectiva de programes de neteja de boscos i prats, de prevenció i actuacions en cas d'incendi, i de reforestació dels terrenys afectats.

LA JOVENTUT LLANARENCA

25

Foto del local social de la Joventut Llanarenca.

66

La primera referència escrita de l'existència d'aquesta entitat data del 1924. L'associació anomenada *Societat recreativa La Pirenaica*, amb seu al carrer de la Font, la integraven Josep Solà president; Esteve Sorriba vicepresident; Esteve Freixa, dipositari; Josep Colom, comptable; Josep Moret, Pere Alabau i Antoni Casadesús, vocals; Josep Vila, secretari, i Josep Pastoret, vicesecretari. Les principals activitats eren la pràctica del futbol i l'organització de balls.

En finalitzar la guerra, l'entitat, que abans del conflicte s'anomenava Joventut Pirinenca, continuà organitzant balls tot i l'escassa assistència

de llanarencs, els quals preferien arribar-se fins a Camprodon. Les parelles que sí que hi solien anar eren una vintena. Els militars, en no haver de pagar entrada freqüentaven la sala de ball, que feia cap a 80 m².

L'any 1942 és un moment important per a l'entitat, que va haver de canviar el seu nom ja que a la província ja hi havia una altra associació amb la mateixa denominació. El Govern Civil, el 29 d'agost, aprovà els seus estatuts i el nou nom, *Juventud Llanarense*. L'entitat, que es constituí el setembre del 1942, l'havien d'integrar llanarencs que disposessin de bons informes políticsocials i

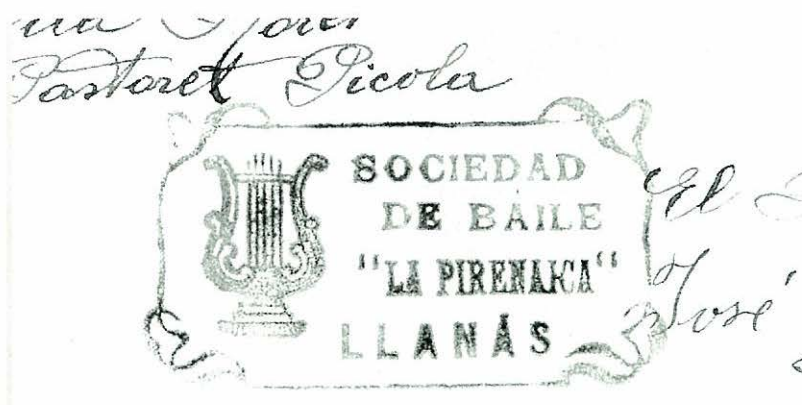
que fossin adeptes del nou règim.

La Joventut, durant la dècada dels anys quaranta, organitzà la tradicional cantada de caramelles per Setmana Santa. Per sortir al carrer a cantar calia l'autorització de l'Ajuntament i que les lletres de les cançons haguessin passat prèviament per la censura del Govern Civil. L'any 1946, el cor dirigit per Josep Carrera cantà les sardanes *Evocació*, i *Canta, pastoret*, i la masurca *Fiesta de Pascua*.

En entrar a la dècada dels anys seixanta l'associació inicià una

nova etapa, caracteritzada per la construcció de la sala de ball. Maria Sabatés acceptà vendre a l'entitat, el 28 de novembre del 1961, un terreny de 180 m², situat a la carretera de Setcases, a fi d'edificar-hi la nova seu social. Els soterranis quedaren en propietat de Sabatés, i a nivell de carrer es construí la sala de ball. També estava previst aixecar dos pisos per a ubicar-hi les oficines municipals i l'habitatge dels funcionaris, obres que no s'arribaren a materialitzar. En les obres hi participaren activament la majoria de famílies del poble a través de jornals de prestació. Com a mínim cada família va treballar-hi dos jornals. La sala s'inaugurà el 15 de juliol del 1962, essent president de l'entitat Josep Espelt.

A partir d'aleshores solistes i grups musicals de renom passaren per Llanars, fet que comportà que els balls que s'organitzaven cada quinze

Timbre de la Sociedad de bailes La Pirenaica. Any 1924.

dies, els diumenges, fossin molt concorreguts no només pel jovent del poble, sinó també de la comarca. Entre d'altres intèrprets van venir Ramon Calduch, los Mismos, la Trinca, Jorge Sepúlveda, Rudy Ventura, Tony Ronald, Janio Martí o l'Orquestra Internacional Maravella. La sala de ball també s'utilitzà per fer-hi representacions teatrals, obres com *Préstame a tu suegra*, *El místic*, o *El tímido de 2/4 de 10* es van veure a Llanars.

La prosperitat econòmica portà l'entitat a dignificar i ampliar la sala de ball. Les obres, que es materialitzaren el 1971, significaren la construcció del vestíbul, l'escenari, les llotges

Segell de la Joventut Pirinenca. 1939.

laterals i el bar. L'elevat cost de les millores, acompanyat d'una progressiva davallada del nombre d'assistents als concerts, portà a una situació econòmica cada cop menys favorable. Per esmenar aquesta situació es demanaren préstecs a particulars i a entitats bancàries. Alhora, els llanarencs també aportaren anualment una determinada quantitat econòmica.

Actualment, la Joventut Llanarenca organitza balls durant festes locals o festivitats importants, coordina els actes que integren la festa major i gestiona la piscina municipal. L'Ajuntament hi col·labora econòmicament.

L'OBRERA LLANARENSE

26

68

Amb aquest nom es fundà, el 10 de maig del 1913, una cooperativa que tenia com a finalitat el subministrament de productes alimentaris, produïts pels socis que formaven part de l'entitat o bé adquirits a comerços i persones alienes a l'entitat. La primera junta estava integrada per Josep Noguer, president; Jaume Solà, vicepresident; Patllari Colom, tresorer; Pere Quintà, comptable; Josep Alabau i Francesc Guillaumes, vocals, i Francesc Paret com a secretari. La renovació de junta es produïa per norma general cada any. El 1918, per fer front a la crisi en què es trobava immersa la cooperativa, es procedí a la modificació dels estatuts,

Aquest edifici era la seu de la Cooperativa.

perquè els vigents no responien a les necessitats del moment.

Inicialment l'entitat tenia la seu social en un habitatge de lloguer. Joan Colom, president de l'entitat, informà els companys de junta, el desembre del 1929, que havia fet gestions amb Josep Vila a fi de comprar-li per 1.000 ptes. la casa de Ca l'Escloper, situada al

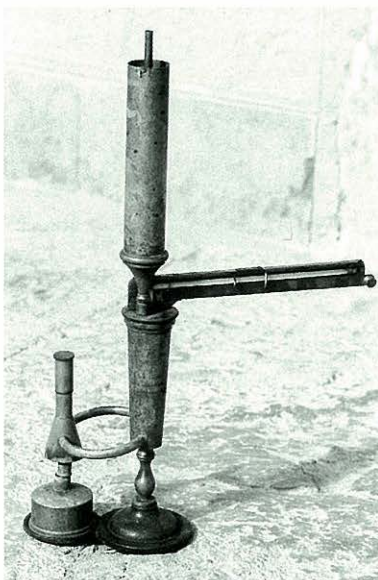
carrer de la Font. La junta accedí a l'adquisició, però a mitjan 1930 es plantejà la necessitat de fer-hi algunes obres ja que l'immoble no estava en condicions. Per mitjà de l'impost de prestació personal tots els associats es veieren obligats a realitzar quatre jornals de 6 ptes. cadascun, o bé a aportar una certa quantitat en diner.

Els anys trenta van ser els més actius i dinàmics de la cooperativa. Els socis tenien l'oportunitat de fer ús de diversos serveis: una barberia, una botiga de queviures, un cafè, i fins i tot proveir-se de carn de porc, el qual era sacrificat a la mateixa cooperativa.

Com a conseqüència de la Guerra Civil es van implantar, el 1937, unes noves normatives de funcionament intern. A fi de controlar la venda de patates els socis estaven obligats a dur les que tenien a casa seva a la cooperativa. Si algun llanarenc les venia sense l'autorització de la societat podia ser jutjat. També s'acordà que podia ser soci qualsevol persona sempre i quan pagués una quota de 50 ptes.

En finalitzar el conflicte, l'edifici de la cooperativa, que havia estat saquejat per forces republicanes durant la retirada, fou utilitzat provisionalment com a oficines municipals, atès que la Casa de la Vila estava força malmesa a resultes de la guerra. L'Ajuntament de Llanars, el 15 de març del 1939, tramità la petició al Govern Civil de Girona.

Durant el període dictatorial la cooperativa continuà funcionant però amb un caire diferent a com ho havia fet fins aleshores.

Aparell de mesurar el grau del vi.

S'hi establí el sindicat vertical o CNS -Central Nacional Sindicalista- freqüentat pels pagesos i ramaders. Si amb anterioritat a la guerra eren els socis els que prenién part activa en la seva direcció, ara són els organismes oficials els que en controlaran el seu funcionament.

El retorn de la democràcia comportà que l'edifici passés novament a mans dels socis o bé als seus descendents. Divuit llanarencs, el 4 de desembre del 1980, es reuniren a fi de tornar a posar en funcionament l'entitat, ara sota el nom de *Sociedad Cooperativa Limitada Llanarense*. Davant les dificultats que sorgiren per revitalitzar-la, la junta, reunida amb caràcter extraordinari el 17 d'octubre del 1987, acordà donar l'edifici al municipi amb la voluntat que tingués una funció social. L'Ajuntament acceptà la donació el 22 d'octubre. Durant uns quants anys aquest immoble acollí les oficines municipals. Actualment hi té la seu Protecció Civil de la Vall de Camprodon.

Segell de la Cooperativa Obrera Llanarense.

L'ENLLUMENAT ELÈCTRIC

27

*Central hidroelèctrica
Bassols.*

70

Al municipi hi ha actualment tres centrals hidroelèctriques. Al paratge conegut com can Peretes, entre Llanars i Camprodon, s'hi troba la central de can Pelegrí, que pren l'aigua del riu Ter i la riera de Feitús. L'inici de la seva activitat es remunta al maig del 1895, quan Manuel Barnadas, veí de Camprodon, demanà autorització al govern civil per agafar aigua a fi de fer funcionar la fàbrica de filats i teixits que pensava instal·lar al poble. El permís, atorgat l'octubre del 1897, estipulava que l'aigua s'agafaria per mitjà de dues rescloses, una situada 36 metres aigües avall del desguàs del molí de Batlló, i l'altra a la riera de Feitús. També es construï un

canal i un aqüeducte a tocar el riu Ter, però no s'edificà cap central. Barnadas, no satisfet amb l'aprofitament, en demanà la seva modificació al govern civil, que aprovà, el maig del 1905, l'ús d'un cabal de 1.200 l/s.

L'enllumenat elèctric encara no havia arribat a Llanars, però la Societat *Sucesores de B. Brutau* ja tenia en ment l'aprofitament de les aigües del riu Ter per produir electricitat. La tardor del 1907 sol·licità permís a l'Ajuntament de Llanars per estendre pel terme municipal la línia de conducció d'energia elèctrica des de la central de Vilallonga de Ter fins a la fàbrica de Palau de Montagut. El govern civil autoritzà l'obra el 28 d'octubre del 1908, mentre que

el juliol del 1909 es realitzaren les primeres proves amb una tensió constant de 25.000 volts. L'èxit obtingut propicià la fundació de la companyia *Electra Brutau S. A.*, l'11 de febrer de 1910.

Fou a partir del novembre del 1916 quan es feren els primers passos perquè Llanars gaudís dels avantatges de l'electricitat. La companyia Brutau informà l'Ajuntament que havia iniciat les gestions per derivar de la línia general el corrent necessari per acontentar els llanarencs interessats en aquesta millora. El consistori, que donà el vistiplau a la instal·lació de les línies de distribució pel poble, revisà el

projecte a principi de 1917. Segurament, per produir més electricitat, fou necessari comptar amb l'aprofitament que tenia la família Barnadas. Àngel Barnadas, el juny d'aquell any, demanà la reforma de l'aprofitament concedit al seu pare el 1905. La concessió comportà la construcció d'un aqüeducte i del canal. El 30 de novembre de 1917 la parròquia de Llanars i Electra Brutau signaren un conveni que establia, entre d'altres clàusules, que la parròquia cedia el terreny on s'edificaria un transformador. Alhora, els aprofitaments propietat dels Barnadas passaren a mans de l'empresa Brutau, que el 1935 fou absorbida per la companyia *Hidroeléctrica del Ampurdán*.

Una segona central, propietat de la família Bassols, natural d'Olot, és la que hom pot veure a l'altra banda del riu en agafar la carretera en direcció a Setcases. L'any 1904, Àngela Carbó, vídua de Bassols, sol·licità del govern civil l'autorització per agafar aigua del riu Ter per a usos industrials. Carbó, que comptava amb els drets d'aprofitament de Francesc Cunill en haver-los-hi comprat, obtingué la conformitat al seu projecte el 8 de juliol del 1904. Per mitjà d'un salt de 69 m, que permetia obtenir una força de 5.728,60 cavalls, podia fer ús de 5600 l/s d'aigua en el tram de riu comprès entre el desguàs del molí Arañó, situat a Vilallonga de Ter, i la resclosa de l'aprofitament de Manuel Barnadas.

El tercer aprofitament destinat a produir energia elèctrica es troba a la riera de Feitús, i fou obra de Ramon Guasch. El projecte, redactat el 1951, fou aprovat per la direcció general d'Obres Hidràuliques el novembre del 1954. Es construí una resclosa uns quaranta metres per sota de la confluència de les rieres del Griu i del Rodà, i per mitjà d'un canal es portà l'aigua fins a la central que, l'any 1958, s'edificà al Riberal de Feitús. El cabal màxim d'aigua a derivar seria de 500 l/s.

Construcció de la canonada que porta l'aigua a la central de can Pelegrí l'any 1917.

Central de can Guasch.

Actualment aquesta explotació hidrogràfica pertany a la companyia elèctrica Sudest S.L.

Antigament havia existit un altre aprofitament a les planes del mas Aulí, a tocar el riu Ter. Josep Coch, l'any 1876, era propietari de la sèquia que havia servit per produir la força necessària per fer funcionar la fàbrica de filats de cotó. Posteriorment, Joaquim Coch, el maig del 1898, obtingué del govern civil el permís per reformar la resclosa i el canal que permetien agafar aigua del riu. L'any 1931 gaudia d'un salt de vuit metres i agafava un cabal de 1400 l/s.

EL NOU CEMENTIRI

28

72

L' església parroquial, tal com solia succeir amb les esglésies romàniques, tenia el cementiri al seu davant. L'actual carretera de Camprodon a Setcases, que passa a tocar l'església, transcorre pel terreny que ocupava part de la necròpolis. L'obertura d'aquest vial, i la manca d'espai del cementiri, foren, segurament, els dos factors que portaren el consistori a plantejar-se la construcció d'un nou emplaçament. L'Ajuntament, l'agost del 1914, parla de traslladar el cementiri per motius d'higiene.

El projecte a partir d'aleshores quedà aturat per la precària situació econòmica per la qual passava l'Ajuntament, i en sorgir

Vista d'alguns ninxols de l'antic cementiri. Anys vint.

un contratemps en la realització de l'obra. No fou fins al desembre del 1916 quan l'Ajuntament es plantejà l'adquisició dels terrenys. Les obres, que s'adjudicaren a Miquel Soler el desembre del 1919, s'iniciaren el 1920. Per fer front a les despeses es va recórrer als préstecs oferts per dos veïns. Per recaptar diners i així poder tornar-los es va fer ús de l'impost sobre pastures.

El 14 de març del 1921 es procedí a la recepció provisional

de l'obra de construcció dels murs del nou cementiri, construït al paratge de la plana de l'Oratori o de la Rossa. El consistori manifestà que les obres complien tots els requisits en emprar-se els materials més apropiats. No obstant això, el novembre d'aquell mateix any va esfondrar-se la paret sud que dona a la muntanya. L'acció de les aigües i la topografia del terreny en foren les causes, si bé inicialment es creia que podia tractar-se d'un sabotatge. Davant d'aquest

Porta d'accés al cementiri municipal.

fracàs s'acordà posposar la construcció d'un nou cementiri fins que les arques municipals ho permetessin. L'edificació de l'escola, l'arranjament del camí veïnal entre Camprodon i Setcases i la instal·lació de la línia telefònica havien originat una forta despesa.

L'alcalde manifestà als companys de consistori, el 12 d'octubre del 1924, que calia buscar una nova ubicació. El solar més idoni, segons l'inspector de sanitat, era les planes de les Grasses, propietat d'Antònia Mas de Xexàs i Lluís Mir, però en sorgir certes desavinences econòmiques

amb l'Ajuntament es desestimà aquesta possibilitat. El solar on s'inicià la construcció del cementiri l'any 1921, de disset àrees, i que presentava tres murs, un d'ells derruït, fou venut a Joan Iglesias el juny del 1925.

Alhora, l'Ajuntament féu una crida als llanarencs perquè oferissin un terreny per edificar el nou cementiri. El 9 de juliol se signà el conveni conforme Josep Solà venia a l'Ajuntament un terreny situat al paratge de la Closa dels Vinyals.

L'arquitecte, Rafael Echeverria, redactà el projecte el setembre del 1925. Inicialment es preveia destinar un espai a cementiri civil, al qual s'accediria per la cara sud, i un altre per a enterraments catòlics, que tindria la seva entrada per la porta que dóna a la carretera de Feitús. A l'hora de la veritat només es realitzà aquest

Títol de préstec de diners per construir el cementiri. 1926.

darrer accés. Per pagar les obres, que pujaven a 12.500 ptes., l'Ajuntament demanà un préstec al Banc de Crèdit Local i aconseguí que diversos llanarencs deixessin diners, que en molts casos no es retornaren fins als anys quaranta.

Entre els anys 1926-1927 el bisbe de Girona beneí el nou cementiri. L'any 1929 s'inicià el trasllat de les restes de l'antic cementiri al nou, tasca que adquirí més importància entre els anys 1933 i 1934 arran de les obres d'urbanització de la carretera Camprodon-Setcases, la qual passa pel bell mig del poble.

Deuda Municipal de Llanás Obligación 1150 Cupón 8 Vencimiento 31 Diciembre 1925	Deuda Municipal de Llanás Obligación 1250 Cupón 9 Vencimiento 31 Julio 1926	Deuda Municipal de Llanás Obligación 1250 Cupón 10 Vencimiento 31 Diciembre 1926	Deuda Municipal de Llanás Obligación 1250 Cupón 11 Vencimiento 31 Julio 1927
Deuda Municipal de Llanás Obligación 1150 Cupón 4 Vencimiento 31 Diciembre 1925	Deuda Municipal de Llanás Obligación 1150 Cupón 5 Vencimiento 31 Julio 1926	Deuda Municipal de Llanás Obligación 1150 Cupón 6 Vencimiento 31 Diciembre 1926	Deuda Municipal de Llanás Obligación 1150 Cupón 7 Vencimiento 31 Julio 1927
			Deuda Municipal de Llanás Obligación 1150 Cupón 3 Vencimiento 31 Junio 1925

EL COS DE LA GUÀRDIA CIVIL

29

*Sortida de l'església
després de beneir
la bandera.*

74

La presència de membres de la Guàrdia Civil a la població es remunta a final del segle XIX. L'Ajuntament demanà al comandant del cos destacat a Sant Joan de les Abadesses, el juliol del 1877, que enviés una parella a fi de garantir el cobrament de l'impost de consums. A principi d'aquest segle es demanava una parella per a una altra finalitat, vetllar pel bon desenvolupament de les festes locals.

L'adveniment de la dictadura de Primo de Rivera, l'any 1923, comportà la militarització de diversos àmbits de la societat i la construcció de nombroses casernes en poblacions pirinenques amb la finalitat de

controlar el moviment de persones i de bestiar entre ambdues bandes de la frontera, factors que, probablement, motivaren l'establiment a Llanars d'una caserna de la Guàrdia Civil.

El caporal Pascual Àvila, que es trobava de servei a Queralbs, arribà a Llanars el 19 d'octubre del 1925 acompanyat per quatre guàrdies de segona. La caserna, situada a la plaça de l'Om, era propietat de Josep Bardí, que llogava l'immoble a l'Ajuntament i aquest el cedia a la Guàrdia Civil.

El càrrec de caporal era molt canviant, i fins a l'inici de la Guerra Civil va estar en mans de diverses persones, totes elles

foranes: Francisco Camello (1926), José Sollín (1927), Francisco Sánchez (1928) i Juan Juan (1935).

De resultes de la guerra, la caserna quedà força malmesa. Francesc Suriñach, contractista, realitzà les obres de rehabilitació; també es va refer la instal·lació elèctrica i es pintà el local.

Els municipis de la Vall de Camprodon, que es beneficiaven d'aquest servei, aportaven anualment uns diners a fi de pagar el lloguer. Els anys 1939 i 1940 els municipis més grans, Llanars,

Camprodon, Molló, Freixenet i Vilallonga de Ter, van contribuir cadascun amb 100 ptes. i els més petits, Setcases, Beget i Sant Pau de Seguries, amb 50 ptes. Aquests ingressos també servien per pagar el subministrament elèctric de què gaudia la caserna, facilitat per la *Sociedad Hidro-Eléctrica*.

El destacament de Llanars era la 8^a companyia de la 131ª comandància, adscrita al 31è Terç de la Guàrdia Civil. L'època de més activitat del cos va ser a la dècada dels anys quaranta. El control dels moviments dels maquis, el contraban de productes de primera necessitat i la vigilància de la pesca il·legal amb xarxa al riu Ter i a la riera de Feitús van esdevenir algunes de les seves principals tasques.

En aquests anys la dotació la integraven un sergent o caporal, un guàrdia de primera i cinc guàrdies de segona. La seva procedència era molt diversificada: Segovia, Cáceres, Salamanca, Orense o Sevilla.

Lliurament de la bandera al destacament de Llanars.

75

Tots vivien a la caserna. La construcció del quarter de Camprodon i la pèrdua de competències suposà que el destacament de Llanars hagués de marxar de la població l'any 1953, amb el consegüent tancament de la caserna. Posteriorment, l'immoble fou adquirit per l'Ajuntament, que un cop hi realitzà les oportunes reformes, el transformà en l'actual Casa de la Vila, inaugurada l'agost del 1993.

Celebració d'un acte polític catalanista davant la caserna de la Guàrdia Civil. Anys trenta.

EL PASSEIG MARISTANY

30

*Vista general
del passeig Maristany
a final dels anys
quaranta.*

76

L'origen d'aquest espai públic, adscrit actualment al municipi de Camprodon però que fins al 1965 va pertànyer a Llanars, arrenca l'11 de juny del 1923 quan Francesc Carles Maristany comprà la finca del mas Aulí a Josep Joan Aulí i Serra. Maristany, un cop adquirits els terrenys, inicià, el 1924, la construcció del seu habitatge i l'ordenació de part de la finca, basant-se, possiblement, en models urbanístics anglesos. El contractista Francesc Suriñach també treballà en la creació del passeig.

El fet que Francesc Carles Maristany proporcionés material científic per a l'escola i aportés diners per adquirir l'immoble destinat a caserna de la Guàrdia

Civil comportà que l'Ajuntament, el 25 de juliol del 1925, acordés donar el nom de Concepció Maristany, filla de Francesc, a l'avinguda que s'havia obert arran de la construcció de diverses cases. Una de les primeres infraestructures instal·lades fou una canalització per a conducció d'aigües, obra autoritzada per la comissió provincial d'obres públiques de Girona l'11 de març del 1927. Els veïns del Maristany, el maig del 1932, informaren el consistori que, després de reunir-se amb la companyia Electra Brutau, s'instal·laria l'enllumenat elèctric al passeig. L'empresa instal·là cables i accessoris, els veïns pagaren els fanals i l'Ajuntament pagà el consum del fluid elèctric.

L'Ajuntament de Camprodon, adduint una manca d'espai per créixer el municipi, inicià el 1886 les gestions per agregar-se la zona que posteriorment ocupà el passeig. Aquest intent, a l'igual que succeí amb el de l'any 1904, no reeixí. L'inici d'urbanització del passeig, el 1924, portà l'Ajuntament de Camprodon a reprendre les seves gestions. Una delegació de Llanars, l'agost del 1925, es desplaçà a Girona per comunicar al governador civil la seva disconformitat amb la proposta camprodonina. Els llanarencs al·legaren que:

Francesc C. Maristany, propietari dels terrenys, s'oposava a l'agregació, els serveis públics del passeig eren subministrats per Llanars, aquest espai constituïa l'única font de riquesa del poble, i que cap llanarenc no veia amb bons ulls la segregació.

No tardaren a produir-se les primeres friccions amb Camprodon. Llorenç Birba, veí de Camprodon, en efectuar unes obres a la seva propietat, el 1931, tregué la fita que establia la partió entre ambdós municipis. Aleshores, el consistori llanarenc demanà a Birba que la retornés al lloc originari, però la intervenció de l'Ajuntament de Camprodon retardà la seva col·locació. Davant l'actitud reticent dels camprodonins, uns 125 llanarencs, el setembre de 1932,

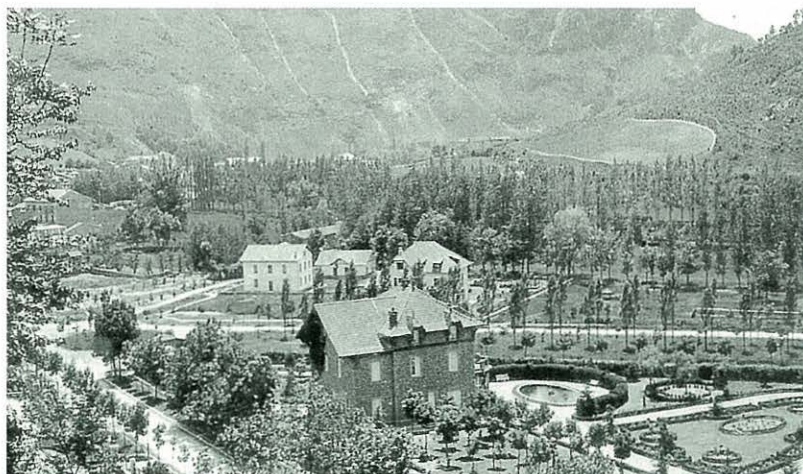
pressionaren el seu alcalde perquè enllestís la instal·lació de la fita. Els dos ajuntaments i Llorenç Birba signaren, el 24 de gener de 1933 i davant notari, la col·locació d'una nova fita a la paret de la finca del Sr. Birba, la qual encara es pot contemplar en l'actualitat. L'antiga fita se situà a terra, als peus de la nova.

Aquesta nova situació limítrof i la mort de Francesc C. Maristany, el 24 d'abril de 1929, portà l'Ajuntament de Llanars a aprovar, el 20 de setembre de 1933, el canvi de la denominació del passeig, que passà a dir-se avinguda de Francesc Maristany. L'acte d'inauguració de la làpida amb el nou nom va tenir lloc el dia 27.

L'època de més creixement urbanístic d'aquest espai es

produí als anys de postguerra, quan algunes cases s'edificaren segons els plànols redactats per arquitectes de renom, com és el cas de Segnier, Coderch i Duran i Reynals. Alhora, aquest espai urbà va ser durant molts anys el marc ideal per celebrar-hi partits de futbol i tennis, i competicions eqüestres.

L'Ajuntament de Camprodon demanà als organismes oficials, el setembre de 1952, agregar-se el municipi de Llanars, però el consell de ministres, l'11 de desembre del 1953, desestimà la petició. A partir de gener de 1956, els camprodonins tornaren a intentar-ho. No obstant això, el setembre del 1958 van rebre una nova negativa. Finalment, però, el *Ministerio de la Gobernación* aprovà pel *Decreto 1730/1965*, del 16 de juny, l'agregació del passeig Maristany a Camprodon. Els dos ajuntaments, l'11 de novembre d'aquell mateix any, signaren l'acta de segregació i establiren els nous límits territorials. Tot i això, els residents al passeig de Maristany pertanyen, actualment i a petició pròpia, a la parròquia de Llanars.

En primer terme la casa Maristany, que dona nom al passeig. Anys trenta.

La confecció del cadastre parcel·lari estatal, l'any 1928, comportà el reconeixement de la línia divisòria i establiment de fites entre Llanars i Camprodon. Un topògraf, acompanyat de les autoritats llanareses, establí els límits el 7 de setembre sense comptar amb la presència de cap representant de l'Ajuntament de Camprodon. Fruit d'aquest acte és el document que segueix a continuació, extret d'un llibre d'actes de Llanars, el qual confirma que el passeig de Maristany pertanyia a Llanars:

Primer mojón: Se consideró y reconoció como tal el punto de intersección del eje de las aguas corrientes del "Torrente Pudrid" con el plano vertical que pasa por el eje del camino que conduce al manantial Font Forcará habiendo una alcantarilla en el cruce del camino y torrente. Este mojón esta dieziséis metros de la margen derecha del río Ter y a cinco metros del manantial antes mencionado. Se ve este mojón al N.E. la casa del Sr. Maristany. Es común este mojón a los términos municipales de Camprodón, Llanás y Freixanet...

Segundo mojón: Se reconoció como tal el punto de intersección del eje de las aguas corrientes del torrente Pudrid con el eje de las aguas corrientes del río Ter. La línea de término reconocida entre los mojones primero y segundo es el eje de las aguas corrientes del torrente Pudrid.

Tercer mojón: Se reconoció como tal el punto de intersección del eje de las aguas corrientes del río Ter con el eje de las aguas corrientes de un canal de desagüe del canal d'en Camps. La línea de término reconocida entre los mojones segundo y tercero es el eje de las aguas corrientes del río Ter.

Cuarto mojón: Se reconoció como tal el punto de intersección de la prolongación del eje de las aguas corrientes del canal de desagüe del canal d'en Camps con el paramento interior del muro derecho del canal d'en Camps. La línea de término reconocida entre los mojones tercero y cuarto es el eje de las aguas corrientes del canal de desagüe del canal d'en Camps y la prolongación de dicho eje hasta su intersección con el paramento interior del muro derecho del canal d'en Camps.

Quinto mojón: Se reconoció como tal el punto de intersección del paramento interior del muro derecho del canal d'en Camps con el eje de una pared de cal y cantos que separa las propiedades de Dn Joaquín Coch al N.O. y que corresponde al término de Llanás y de Dn Daniel Birba al S.E. correspondiente al término de Camprodón. La línea de término reconocida entre los mojones cuarto y quinto es el paramento interior del muro derecho del canal d'en Camps en cuyo paramento están situados ambos mojones.

Sexto mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra trabada que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular recto cuyas dimensiones en su parte visible son veinte y ocho centímetros de longitud, trece centímetros de latitud y sesenta y cuatro centímetros de altura. Se halla empotrado en una pared de mampostería que separa el jardín de la fábrica de galletas Birba de la carretera provincial de Camprodón a Setcasas, a un metro cuatro centímetros de altura sobre el terreno. Desde este mojón se ve al N. el xalet de Dn Juan Blanch, al S. E. la ermita de S. Antonio de Camprodón y al S. a seis metros de la fábrica de galletas Birba. Este mojón tiene grabadas en sus caras E. y O. los nombres Camprodón y Llanás respectivamente y la

cifra 1862. La línea de término reconocida entre los mojones quinto y sexto va a partir del mojón quinto por el eje de la pared que separa las propiedades antes dichas y su prolongación hasta el paramento exterior de dicha fábrica hasta el paramento exterior de la fachada N. y desde este punto en línea recta hasta el mojón sexto.

Séptimo mojón: Se reconoció como tal un montón de piedras sueltas de forma cónica de ochenta centímetros de diámetro en su base y setenta y cinco centímetros de altura, debajo de dicho montón se clavó una estaca de treinta centímetros de longitud. Está situado en el paraje conocido por “Costiñola” en linde de dos terrenos de pastos de la propiedad de Dn Francisco Maristany el situado al N.O. siendo desconocido el nombre del propietario del terreno situado al S. y E. desde este mojón que está situado al borde de un corte vertical se ve el mojón anterior y al S. la Torre del Reloj, al S.O., la torre del Puxeu y al O. el pueblo de Llanás. La línea de término reconocida entre los mojones sexto y séptimo es la recta que los une.

Octavo mojón: Se hizo y reconoció como tal un montón de piedras secas que forma cónica de setenta y tres centímetros de diámetro en su base y sesenta centímetros de altura, debajo del cual se clavó una estaca de treinta centímetros de longitud, se halla en el sitio denominado “Costiñola” en linde de dos terrenos de pastos de la propiedad de Dn Francisco Maristany el situado al N. siendo desconocido el propietario de los terrenos situados al S., se halla el borde de un corte vertical. Desde este mojón no se ve el mojón anterior viéndose al S. la torre del Reloj, al S.O. la torre del Puxeu y al O. el pueblo de Llanás. La línea de término reconocida entre los mojones séptimo y octavo y el borde del corte vertical en el que están situados ambos mojones.

La fita de can Birba.

Noveno y último mojón: Se hizo y reconoció como tal un montón de piedras secas de forma cónica de ochenta centímetros de diámetro en su base y noventa centímetros de altura debajo del cual se clavó en tierra una estaca de cuarenta centímetros de longitud. Está situada en el paraje conocido por “Costiñola” y en linde de tres terrenos por la parte del terreno municipal de Llanás dedicado a pastos y propiedad de Dn Francisco Maristany por la parte del terreno municipal de Freixanet dedicado a pastos y propiedad de Dn Silvestre Picola y por la parte del término municipal de Camprodón, tierras de labor desconociendo la comisión el nombre del propietario y que es conocido con el nombre de “Juan de la Talena”. Se ve desde este mojón el mojón anterior al S. S.E. la ermita de San Antonio de Camprodón, al S.O. las torres del Reloj y del caballero y al O. Cal Galló. La línea del término reconocida entre los mojones octavo y noveno y último es la recta que los une. Es común este mojón a los términos municipales de Llanás, Camprodón, y Freixanet...”

EL SERVEI DE REMUNTA

31

*Mas la Illa.
Anys trenta.*

80

El fet que la ramaderia tingués, fins no fa gaire, un pes específic en l'economia del municipi suposà l'establiment d'un servei destinat a preservar i millorar-ne la seva explotació. El bestiar cavallar i mular es feia servir per llaurar els camps, per transportar qualsevol tipus de mercaderia i per desplaçar-se: d'aquí l'interès per mantenir el servei de remunta.

Els ramaders, des de principi dels anys vint, duïen el seu bestiar a Camprodon. L'Ajuntament de Llanars, per al manteniment del servei, satisfèia anualment una quantitat de diners; l'any 1924 pagà 80 ptes.

El 20 de març del 1935 va tenir lloc al municipi de Freixenet, actualment agregat a Camprodon, una reunió que significà la instal·lació del servei de remunta a Llanars. A la trobada, convocada per Josep Sala, veterinari, hi assistiren els alcaldes de Molló, Freixenet, Vilallonga de Ter i Llanars, a fi de designar la població que passés a acollir el servei, després que l'Ajuntament de Camprodon se'n despregués. El cap de la secció de cavalls sementals d'Hospitalet de Llobregat proposà com a alternativa el municipi de Freixenet però, davant l'absència de l'equipament necessari, es desestimà aquesta possibilitat. El veterinari es decantà finalment pel mas de

l'Illa, de Llanars. Els municipis, que ho veïeren amb bons ulls perquè llurs ramaders hi portessin el bestiar, es van comprometre a aportar anualment 250 ptes. a fi de pagar el lloguer de les instal·lacions, que funcionaren fins al 1938.

Finalitzada la Guerra Civil es demanà la seva restitució, però l'absència de cavalls sementals al dipòsit d'Hospitalet, atès que les tropes republicanes se'ls endugueren durant la retirada, ho impedí. A partir del 1942 els ramaders de Llanars, Setcases, Molló, Vilallonga de Ter,

Freixenet i Camprodon van poder tornar a fer ús del mas l'Illa i de dos cavalls, custodiats per dos soldats i un sergent, procedents d'Hospitalet.

L'Ajuntament, abans d'iniciar-se la temporada, es preocupava de condicionar les quadres, que eren netejades i emblanquinades a fi d'eliminar possibles humitats. A la dècada dels anys cinquanta la remunta tenia lloc entre els mesos de març i juliol.

El trasllat dels cavalls, normalment tres, dels militars responsables del servei –habitualment un caporal i dos soldats– i de l'aliment, palla, civada i alfals de les bèsties, es feia per mitjà de ferrocarril des d'Hospitalet de Llobregat fins a Sant Joan de les Abadesses.

L'empresa de transports Güell comunicava aquesta població amb Llanars.

El propietari del mas l'Illa, l'any 1966, deixà de llogar les instal·lacions ja que volia

Servei de remunta a l'Antimoni. Any 1970.

destinar les quadres a d'altres finalitats. No obstant això, el servei de remunta es continuà realitzant en d'altres emplaçaments, com és el cas del mas Solà d'Avall l'any 1973.

La reactivació del servei a la dècada dels anys setanta, amb la presència de cinc cavalls i un guarà, i l'augment del nombre de militars fins a vuit, portà l'Ajuntament a plantejar-se la possibilitat de construir uns locals, idea que no s'arribà a materialitzar.

L'estació de ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses era el punt d'arribada i sortida dels cavalls que anaven a la remunta.

C. N. LL. — SANT JOAN DE LES ABADESSES. — 2. Estació del ferrocarril.

LA GUERRA CIVIL

32

L'església, incautada pel Comitè, serví durant la guerra com a magatzem de queviures.

82

Tot i que la incidència del conflicte en la població fou menor que la que hagueren de suportar d'altres municipis, Llanars no escapà a l'ambient enrarit i de tensió que imperà entre el 1936 i el 1939.

Els llanarencs, en totes les eleccions celebrades durant la II República, es van decantar majoritàriament per atorgar els seus vots a les esquerres. El partit més votat era ERC, mentre que el segon era la Lliga Catalanista. Tan bon punt esclatà la guerra el govern municipal passà a mans del Comitè de Milícies Antifeixistes, creat el 24 de juliol del 1936 i integrat per les mateixes persones que componien el consistori. Passats els moments

crítics dels primers mesos de la conflagració es constituí, el 10 de novembre del 1936, un nou Ajuntament, integrat per onze individus, adscrits al PSUC, a la CNT, ERC, UR, AC i el POUM. Fins a la fi de la guerra es produïren nombrosos relleus en els càrrecs municipals, principalment pel fet que els regidors s'havien d'incorporar a l'exèrcit republicà. La Casa de la Vila es trobava situada a la rectoria, que també s'emprà com a presó i casa per a refugiats.

A diferència del que passà en d'altres municipis, a Llanars no va tenir lloc l'assassinat de cap persona d'ideologia dretana. Sí que es produí la incautació de l'església, la rectoria, i de

finques i cases situades principalment al passeig de Maristany, les quals eren propietat d'estiuejants de Barcelona.

Un altre aspecte a destacar és l'acció violenta del Comitè de Sant Joan les Fonts vers el patrimoni dipositat a l'església. Foren destruïts la majoria de béns mobles, entre els quals hi havia una casulla amb la imatge de sant Esteve, una

escultura d'alabastre de la Mare de Déu, els altars barrocs i dues campanes. L'església va ser tancada al culte el 23 de juliol de 1936 després de celebrar-s'hi un enterrament. Durant la guerra el temple serví com a cooperativa de mercaderies i queviures, i de magatzem de cereals, vi i patates.

La proximitat amb França és un factor a tenir en compte per entendre el moviment de població que existí entre Llanars i l'Estat francès. Un primer contingent humà que passà pel municipi en direcció a França el constituïen els refugiats. A principi del 1937 hi havia al poble persones provinents de Madrid i Logronyo, les quals, el desembre d'aquell any, estaven allotjades a la casa Fradera. Els refugiats, el 1938, arribaren preferentment d'Osca, mentre que cap al final de la guerra provenien de Barcelona i del País Basc. Els refugiats, que a mitjan 1938 eren uns setanta-cinc, dels quals una quarantena

eren mainada, treballaren en feines agrícoles i ramaderes durant la seva estada al poble. Davant d'aquesta allau de persones es creà una junta a fi d'ajudar-los, la qual decidí que tots els pagesos havien de donar una part de la seva collita per alimentar els refugiats. No obstant això, era la delegació de Ripoll la que supervisava el seu moviment.

Segonament, cal fer esment dels joves mobilitzats a resultes de la contesa civil. De tots els nois que anaren a lluitar al front, com a mínim una desena va morir-hi. També cal tenir en compte l'elevat nombre de desertors cap a la fi del conflicte, quan l'exèrcit republicà precisava de més homes per fer front a l'escomesa dels nacionals. El juliol del 1938 n'eren trenta-set,

Segell de la UGT.
Sindicat d'Oficis
Varis. 1937.

Segell del Partit
Socialista Unificat
de Catalunya. 1937.

mentre que al novembre la xifra era d'una cinquantena. Els desertors solien viure a Feitús, barri més proper a França.

Llanars no edità bitllets, ni patí els efectes dels bombardejos durant la guerra. Un fet anecdòtic és l'estada de Juan Negrín, cap del govern republicà, en una casa de l'avinguda Maristany cap al final de la guerra. Molts llanarencs encara recorden les caminades que feia Negrín fins al poble.

Timbre de la
CNT-AIT.
1937.

Durant la retirada les forces republicanes destruïren una resclosa, cent metres de canal, un pont i mig quilòmetre de la carretera Camprodon-Setcases. El 12 de febrer del 1939 les tropes nacionals entraren a Llanars i l'endemà ho feren al veïnat de Feitús.

LA POSTGUERRA

33

*Alguns dels pallers
que la gent del poble
tenia al Llanarès.*

84

L'entrada de l'exèrcit nacional a Llanars suposà l'arribada d'un nou règim polític, una dictadura, que no estalvià esforços per imposar els postulats amb els quals es regia. L'ensenyança d'una única llengua, el castellà, la importància de la religió en la formació dels joves i el pes dels militars en la societat van ser alguns dels trets del nou model d'estat.

Jesús Gómez Muñoz, oficial 3° H del *Cuerpo Jurídico Militar*, constituí el 16 de febrer, i de mode provisional, la comissió gestora del municipi. El primer consistori l'integraren Patllari Resplandí, alcalde; Gabriel Roget, regidor en representació del veïnat d'Espinalva, i Andreu

Carrera i Rafael Colom, consellers del barri de Feitús. El càrrec de secretari l'ostentava Ramon Moret.

La situació de l'economia municipal en finalitzar la guerra era dolenta. Hi havia diners però, com que tots els bitllets eren de les sèries que foren declarades fora de circulació pel govern, l'existència en caixa era infima.

De les primeres accions que es realitzaren destaca la depuració dels polítics i funcionaris que ocuparen càrrecs durant la guerra. Alhora, els joves mobilitzats durant la contesa civil també van ser depurats i classificats com a *adicto*, *indiferente* o *desafecto* en

funció de la seva actitud vers el *Glorioso Movimiento Nacional*.

A més a més es produí l'arranjament de la cooperativa i l'escola, immobles que havien estat ocupats per refugiats, soldats i simpatitzants de la república, i el canvi de denominació d'alguns vials. El carrer de la Font passà a anomenar-se *calle de José Antonio*, i la plaça de l'Om es digué *plaza del Generalísimo Franco*.

A inici de la dècada dels anys quaranta s'arranjaren les infraestructures, ponts i

carreteres, que patiren greus desperfectes amb l'aiguat del 1940. Però no tot eren reparacions, ja que el març del 1939 l'Ajuntament tenia *in mente* construir un escorxador en substitució del precari local que es feia servir aleshores. El nou edifici no s'arribà a edificar. Unes altres obres, de caire militar, foren els búnquers que es construïren a Espinalva. L'any 1946 es féu l'escala que porta al campanar de l'església parroquial.

Un àmbit econòmic que tingué molta importància en els anys de postguerra fou el de l'agricultura. La *Central Reguladora de Patatas y Boniatos*, a fi de supervisar el

La fi de la guerra suposà l'adopció de la forma Llanàs en lloc de Llanars.

conreu i distribució de patates, estipulava cada temporada quina havia de ser l'aportació de Llanars; el 1943 era de 250.000 quilos. El *Servicio Nacional del Trigo* controlava el sègol que els pagesos havien de dur al magatzem que aquest organisme tenia a Camprodon. La quantitat que aportaren, el 1943, fou de 30.000 quilos, mentre que el 1944 la xifra pujà fins a 35.000, però la protesta de l'Ajuntament aconseguí rebaixar-la fins a 20.000 quilos. L'any següent la forta gelada que seguí a la nevada de l'1 de maig reduí la quantitat a la meitat.

Carregant herba als camps dels Xerixons. Anys quaranta.

La fita més important de la postguerra a Llanars fou possiblement el retorn del frontal de sant Esteve. A final de 1940 s'iniciaren els tràmits amb el bisbat de Girona que, davant la insistència dels llanarencs, autoritzà el trasllat de la peça el febrer de 1941.

Alcaldes. Període 1939-1979

Patllari Resplandis Picañol
(1939-1950)

Patllari Colom Bertran
(1950-1957)

Jordi Gardella Marcé
(1957-1967)

Josep Batchelli Casadesús
(1967-1979)

*Enterrament
dels dos pilots
nord-americans.*

La desgràcia va voler, el juliol del 1944, que el municipi fos partícip, encara que sense cap transcendència, d'un fet militar de la Segona Guerra Mundial, l'entrada de tropes aliades per la Provença francesa.

El desembarcament a les platges de Normandia, el juny de 1944, fou una acció militar realitzada simultàniament amb una ofensiva russa al front oriental i la invasió per la Provença. En aquest sector, la defensa alemanya, dirigida pel mariscal Rommel, estava formada per vuit divisions. A fi de facilitar el desembarcament aliat, les forces aèries bombardejaren la zona compresa entre les poblacions de Toló i Canes.

De resultes dels impactes rebuts per les defenses alemanyes, l'avió bimotor número 164 de l'exèrcit nord-americà no va poder

encaminar-se cap a les bases militars instal·lades a Gran Bretanya; l'única alternativa viable era dirigir-se vers l'Estat espanyol, atesa la seva condició de país neutral. L'aparell, pels volts de les 23h 30m del 28 de juliol del 1944, s'estavellà al veïnat de Feitús, al paratge conegut com la Solana del Rodà. Els dos pilots nord-americans, William T. Barrons i Harry E. Sharp, moriren a conseqüència de les ferides i cremades sofertes.

Segons narra Llorenç Torrent, testimoni ocular dels fets esdevinguts a posteriori de l'accident, en el seu llibre *Tast de frontera* (1997), la guàrdia civil del poble, que creia que es tractava d'una acció militar dels aliats, va prendre mesures a fi de defensar-se. L'endemà, un cop aclarida la situació, es redactà l'atestat de l'accident i es van inscriure, a petició del consolat nord-americà, les defuncions al

*Actualment la làpida
funerària recorda
l'accident d'aviació.*

Registre Civil de Llanars. Cristòfor Juncà signà com a jutge, Ramon Moret com a secretari, i l'alcalde Patllari Resplandi i Josep Vila ho feren com a testimonis. L'acte del sepeli dels cossos se celebrà al cementiri de Llanars i comptà amb l'assistència de les principals autoritats del poble.

En finalitzar la Segona Guerra Mundial, les autoritats nord-americanes iniciaren els tràmits amb el govern espanyol per recuperar els cossos dels aviadors enterrats a Llanars i a Cadaqués. L'estiu del 1946 es materialitzà l'exhumació de les restes. Nelson R. Park, cònsol dels Estats Units a Barcelona, va trametre una carta a l'Ajuntament de Llanars, el 27 d'agost de 1946, en què li agraià la seva col·laboració:

“Habiendo sido informado de la valiosa ayuda prestada por su digna autoridad, y el personal a las órdenes de V.S., al destacamento militar

norteamericano que, con la autorización del Gobierno español, procedió recientemente a la exhumación de los restos de los aviadores norteamericanos que se hallaban enterrados en Cadaqués y Llanás, tengo el honor de dirigirle la presente para expresar a V.S. mi sincero agradecimiento por su amable cooperación, que hago extensivo a todos los que intervinieron en este asunto.

Aprovecho gustoso la oportunidad para saludarle muy atentamente y ofrecerle el testimonio de mi consideración más distinguida”.

Aquest accident d'aviació, tot i haver transcorregut més de cinquanta anys, encara perdura en la memòria col·lectiva dels llanarencs. Encara es guarda al cementiri la làpida del nínxol on estaven enterrats els dos pilots.

LA RELIGIOSITAT

34

Processó celebrada durant la vinguda de la imatge de la Mare de Déu de Fàtima.

88

El bàndol nacional, després d'obtenir la victòria en la Guerra Civil, cercà en l'Església l'aliat idoni per introduir en la societat els postulats del nou règim polític. Fruit d'aquesta cooperació, la presència de públic als actes religiosos era massiva, més per obligació i temor que per devoció.

A principi d'any, entre d'altres actes, tenia lloc el canvi de pabordes i pabordesses, la festa de la Candelera –que constava d'ofici, benedicció i lliurament d'espelmes– i la festivitat de Sant Josep, de la qual destacava el viacrucis.

Dels actes que donaven cos a la Setmana Santa cal esmentar el salpàs. El rector, acompanyat

de dos escolans, recorria el municipi a fi de beneir totes les cases. L'any 1960 anà al veïnat de Feitús el 4 d'abril, el dia 7 el destinà a Espinalva, l'11 va recórrer de les Bassaganyes fins al Morer; l'endemà es desplaçà al barri del Llanarès, mentre que el dia 13 serví per fer el poble i les cases del passeig de Francesc Maristany. Els escolans, a més de participar en el salpàs, també havien d'assistir, un d'ells, com a mínim, a les misses que se celebraven durant la setmana. Per la feina realitzada el capellà els lliurava certa quantitat econòmica. A Llanars hi havia hagut, allora, quatre escolans.

Per sant Antoni, al mes de juny, se celebrava una missa i la

benedicció del bestiar. La festa de Corpus Christi era de les més lluïdes en guarnir-se carrers i places amb motius vegetals i catifes de flors. Cada carrer confeccionava una catifa, essent la de la plaça de l'Om una de les més vistoses. Paral·lelament es feia una processó que recorria els principals vials del poble; se sortia de l'església transitant per la plaça de l'Om, c/ Conflent, c/ Major, c/ Ajuntament, c/ Catalunya, c/ del Molí, c/ Cerdanya i c/ Catalunya, per acabar on s'havia sortit. Hi havia tres taules, situades als carrers de les Escoles, Major i Cerdanya, que feien la funció d'altar.

Del juliol sobresortien la festivitat de sant Cristòfor, jornada en què tenia lloc la benedicció de vehicles, i la festa de sant Jaume, que era de precepte. El cor parroquial, l'any 1959, cantà a dos veus la missa de sant Josep de Calassanç, de Ravanello. Aquesta coral, durant la missa del Gall del 1958, oferí nadeses i la Missa a la Mare de Déu de Núria.

Durant la postguerra també van celebrar-se actes religiosos més solemnes a fi d'enfortir la moral religiosa dels llanarencs. Els missionistes Mn. Francesc Sala, Mn. Frigola, i Mn. Lluís Constans, el 1940, vingueren a difondre la Santa Missió. La creu, que corona el puig que hi ha sobre el poble, fou instal·lada amb motiu d'aquest acte. Al cap de deu anys, l'octubre del 1950, Llanars donà la benvinguda a la imatge de la Mare de Déu de Fàtima.

Carrers i places es guarniren amb boxos i domassos per donar major prestància a l'efemèride. Amb motiu de la Santa Missió del 1963 van venir a la població els Pares Missioners de Banyoles, Mn. Venanci Planas i Mn. Martí Amagat.

També cal destacar les visites pastorals de diversos bisbes. Coincidint amb l'any sant marià, el 1954, i a fi de subministrar el sagrament de la confirmació, el Dr. Josep Cartaña, bisbe de Girona, vingué a la població. L'any 1956 la parròquia de Llanars passà del bisbat de Girona al de Vic. La primera visita del bisbe d'aquesta diòcesi, Dr. Ramon Masnou, va tenir lloc el 25 de juliol del 1958. Al cap d'un any tornà per administrar el sagrament de la confirmació. El 5 de gener del 1958 va aparèixer el primer exemplar de la *Hoja parroquial de San*

Portada del primer número de la *Hoja* parroquial.

Esteban de Llanás. Des de les seves planes s'adoctrinava els feligresos i s'informava de les activitats de la parròquia. Entre el 1958 i el 1960 l'església fou objecte de certes millores: la instal·lació de lloses a la plaça que hi ha davant del temple, la reforma de l'altar major, el repàs de les parets interiors i l'arranjament de la teulada, obra en què fou decisiva la participació dels veïns en el trasllat de material i en l'aportació de diners.

Cor parroquial als anys seixanta.

LA FESTA MAJOR

35

Sardanes a la plaça de l'Om durant la festa major del 1922.

90

El quart cap de setmana del mes de setembre té lloc la festa major en honor dels Sants Metges, sant Cosme i sant Damià. No obstant això, el titular de la parròquia, que antigament donava nom al poble, és sant Esteve.

El llibre de consuetes de la parròquia, del 1799, recull els actes religiosos que integraven la festa. Aquesta s'iniciava el dia anterior a la festivitat amb el rès de les completes. L'endemà, dia central de la festivitat, se celebrava una missa matinal davant l'altar dels sants, una processó pel nucli urbà, que finalitzava amb el cant dels goigs d'ambdós sants, l'ofici solemne, i el cant d'absoltes, primer de caire general en

record dels difunts, i posteriorment d'àmbit particular.

L'Ajuntament, a la segona meitat del segle XIX, tenia interès perquè la festa transcorregués amb normalitat i sense aldarulls. Cada any es comptà amb la presència d'una parella de mossos d'esquadra o de la guàrdia civil. Alhora, s'oferia una imatge pulcra i neta del poble; el 1879 es destinaren 50 cts. a regar la plaça de l'Om durant la festa major.

A la dècada dels anys deu, l'Ajuntament es féu càrrec de les despeses originades per la festa. El cost de l'edició del 1912 va ser de 40 ptes., 10 cts. sense comptar els actes religiosos, que suposaren per a

les arques municipals dependre's de 24 ptes. 50 cts. Una comissió de festes organitzava la festa, als anys vint, amb el suport econòmic del consistori.

Tan bon punt finalitzà la Guerra Civil, el 1939, Llanars tornà ràpidament a la normalitat. Bona prova d'això és el fet que aquell mateix any se celebrà la festa major. No obstant això, hi hagué un canvi significatiu; per poder realitzar un concert, un ball o una cantada calia l'autorització del Govern Civil i que el *Jefe de premsa* y

*Altar dels sants metges,
Cosme i Damià,
abans del 1936.*

propaganda de Gerona hagués revisat les lletres dels actes a fi de censurar aquelles que estaven en desacord amb el codi moral del règim polític.

Com a preparatiu de la festa major, l'Ajuntament posà el màxim interès a condicionar els carrers a fi d'oferir una bona imatge del poble als visitants. Als anys quaranta es contractà el servei de dos homes i un carro per dur a terme la neteja dels vials. També es demanava, al delegat de proveïments de Girona, la concessió d'un subministrament extraordinari a

fi de repartir-lo entre els veïns. Els actes religiosos consistien en rés de completes, missa resada, ofici solemne, processó en honor dels sants i cant dels goigs. També era habitual que l'ofici estigués amenitzat pel cor parroquial i comptés amb l'assistència d'un capellà de parròquies properes, com és el cas de Mn. Jordi Puig (1959), Mn. Josep Riera (1967), Mn. Julià Pasqual (1968) o Mn. Jaume Casas (1972).

Popularment destacaven els balls i les audicions de sardanes, que permeteren veure per Llanars orquestres de la categoria de *La Principal de Girona*, *Montgrins*, *La Nueva Ripollesa*, *Camprodon* i *La Selvatana*. L'oferta lúdica quedava completada amb jocs

de cucanya, curses de sacs, enlairament de globus, i fins i tot un envelat, muntat els anys 1959 i 1960. Fins al 1971, la festa major se celebrà el dia dels Sants Metges, però a partir d'aleshores, tindrà lloc el quart diumenge de setembre.

Des d'aquell moment, la festa major, organitzada per la Joventut Llanarenca, ha experimentat pocs canvis, essent-ne la base els balls, les sardanes i els partits de futbol. Una activitat que ha arrelat entre els llanaresos és la diada de Germanor, que se celebra al camp de tir com a acte de fi de festa. Una gran arrossada, beneïda la paella prèviament pel rector de la parròquia, serveix de marc en una jornada on regna la xerinxola.

91

*Arrossada
popular al
camp de tir.*

LLANARS DINS LA VALL

36

La Casa de la Vila fou inaugurada el 28 d'agost de 1993.

92

Fins a la dècada dels anys seixanta Llanars era un poble immers en un món agrícola i ramader. El turisme també hi era present, encara que a escala reduïda, gràcies als estiuejants que des dels anys vint freqüentaven el passeig de Francesc Maristany. La pèrdua d'aquesta zona residencial en benefici de Camprodon, l'any 1965, comportà un canvi de plantejament per atreure turistes cap al municipi.

Llanars, juntament amb d'altres municipis de la Vall de Camprodon, insistí a les administracions perquè autoritzessin la instal·lació d'una estació d'esports d'hivern al paratge d'Ull de Ter. L'any 1967 es demanà el condicionament

del vial que duia de Setcases al Pla d'Hospitalets a fi de facilitar l'obertura d'una estació d'esquí, futur complex de Vallter 2000. Actualment, l'Ajuntament de Llanars és accionista i membre del consell d'administració de la Societat Vallter S.A.

Alhora, i per *Real Decreto* de 10 de març de 1978, es constituí la Mancomunitat de la Vall de Camprodon, integrada per sis municipis, entre els quals figura Llanars. Aquesta associació té entre les seves prioritats la promoció turística de la Vall.

Ambdós fets i l'existència de sòl edificable han suposat, en els darrers trenta anys, un progressiu i ràpid creixement del nucli urbà. El fet que els turistes vulguin

estar a prop de les pistes d'esquí ha determinat la construcció de nombrosos habitatges de segona residència.

Juntament amb aquesta empena urbanística, el poble s'ha dotat d'un seguit d'infraestructures per oferir un òptim servei a la població i als residents temporals. Un dels equipaments més importants és la piscina municipal. Quan a Catalunya encara no hi havia la dèria per construir-ne, a Llanars ja hi havia el ferm propòsit de fer-ne una al carrer de la font d'en Rafel. Els llanaresos, per mitjà de jornals de prestació, i sense comptar amb l'ajut de cap organisme

oficial, van fer realitat l'obra l'any 1980. A tocar la piscina hi ha una pista poliesportiva que permet la pràctica de tota mena d'esports a l'aire lliure.

L'escola pública "Les Moreres", el servei de correus, l'Agrupació de Voluntaris de Protecció Civil de la Vall de Camprodon, que té la seu social a l'edifici de la Cooperativa, i el consultori mèdic instal·lat als baixos de l'ajuntament, completen l'oferta de serveis de Llanars.

La Casa de la Vila, després d'ocupar diversos immobles del poble, escoles, rectoria i

cooperativa, actualment està situada a la plaça de l'Om. Joan Sala, director general d'Administració Local de la Generalitat de Catalunya inaugurarà l'ajuntament el 28 d'agost del 1993, essent alcalde Francesc Solé.

Frederic Suñer, president de la Diputació de Girona, visita Llanars el 15 de febrer del 1997 amb motiu de la inauguració de la remodelació del pont d'entrada a la població; millora realitzada gràcies a l'aportació econòmica de la Diputació.

El poble de Llanars, potser com a premi a la seva empenta, va ser testimoni el 20 de juny de 1998 de la primera visita oficial del president de la Generalitat de Catalunya, Sr. Jordi Pujol. Acte que serví per inaugurar la nova captació d'aigües de la font de la Badia, la xarxa de distribució d'aigua del nucli antic i els serveis del carrer de la font d'en Rafel.

A més d'aquestes millores urbanes, darrerament s'han acomplert d'altres obres a fi d'oferir una millor qualitat de vida als llanarencs. Cal destacar, per exemple, el soterrament de la majoria de línies elèctriques, el canvi

Perspectiva de Llanars, venint de Setcases.

L'entrada a la població es fa pel carrer de la Font.

d'enllumenat del nucli antic, la construcció d'unes casetes per amagar de la vista els contenidors de reciclatge i l'eixamplament del carrer Catalunya, obra que ha donat lloc a la creació d'una zona de pàrquing en direcció a Setcases. Tot plegat ha provocat que Llanars sigui l'únic municipi del Ripollès amb més creixement demogràfic en els darrers cinc anys.

Bibliografia

ALBAREDA, Joaquim: "La indústria tèxtil al Ripollès i la Garrotxa a l'entorn del 1765", dins el volum de la XXVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, pp. 13-24. CIT. Sant Joan de les Abadesses, 1989.

AMIGÓ, Ramon: *Toponímia del terme municipal de Vilallonga de Ter*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona, 1979.

BEGUDÀ, Núria: *Evolució demogràfica de Llanars*. Treball no publicat. Curs 1996-1997.

BERNILS, J. M.: *75 anys de la Hidro-Elèctrica del Ampurdán, S.A. (1913-1988)*. Hidro-Elèctrica del Ampurdán. Olot, 1988.

BIRBA, Llorenç: *La Vall de Camprodon*. Biblioteca Selecta, vol. 333. Editorial Selecta. Barcelona, 1969.

CATALÀ, Pere: *Els castells catalans*. Volum V. Rafael Dalmau, Editor. Barcelona, 1976.

CUTRINA, Gonçal: *El Ripollès. Molins fariners*. Diputació de Girona-Consell Comarcal del Ripollès. Ripoll, 1993.

DIVERSOS AUTORS: *Catalunya Romànica. El Ripollès*. Volum X. Edició Enciclopèdia Catalana, 1987.

ISERN, Montse: *La Guerra Civil a Llanars (1936-1939)*. Treball no publicat. Curs 1996-1997.

JUAN, M. Antònia: *El Roser de Gombren: la Dansa i el Ball Cerdà*. Ajuntament de Gombren. Ripoll, 1998.

MASCARELLA, Jordi; SITJAR, Miquel: *El món al Ripollès*. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès i Consell Comarcal del Ripollès. Ripoll, 1997.

MORER, Josep i GALÍ, Francesc d'Assís: *Història de Camprodon*. 1879. Reeditat per l'Ajuntament de Camprodon el 1982

PASCUAL, Julià: "El nom de Llanars", al suplement de la revista Presència, *A les Valls del Ter i del Freser*, núm. 410. Ripoll, 21 de febrer de 1976.

PASCUAL, Julià: "Santa Maria de Ripoll a la comarca de Camprodon".

PASCUAL, Julià: *Història de Camprodon i dels pobles dels encontorns*. Imp. Alzamora. Olot, 1985.

PASCUAL, Julià: "Història de la vall de Camprodon". al llibre *Camprodon. Una vall del Pirineu*. Olot, 1993.

PLANAS, Sílvia: *Camprodon*. Quaderns de la de Revista de Girona. núm. 48. Girona, 1993.

PUJOL, Rafel: "Relació de fonts", al programa de la festa major de Camprodon, 1987.

PUJOL, Manel: *Camprodon: crònica de cent anys (1892-1992)*. Manel Pujol. Girona, 1993.

REIXACH, Joan: "Els primers pobladors del Ripollès", a *Taleia*, núm. 2. Ripoll, setembre de 1985.

SAU, Joan: *Terminologia mèdica de la comarca de Camprodon*. Impremta Octavio Viader. Sant Feliu de Guíxols, 1928.

TORRAS, Cèsar August: *Pirineu Català. Guia itinerari del excursionista a Camprodon*. L'Avenç. Barcelona, 1902.

VINYETA, Ramon: *L'art romànic a la vall de Camprodon*. Editorial Celblau. Torelló, 1988.

Procedència de les il·lustracions

ARXIU CONSULTATS:

Arxiu Municipal de Llanars.
Arxiu Parroquial de Llanars.
Arxiu Municipal de Vilallonga de Ter.

Agraïments

En primer lloc voldria agrair els comentaris que sobre els textos publicats realitzaren els integrants del consistori municipal: Jaume Vila, Silvestre Solé, Pere Solé, Joan Gardella, Francesc Solà, Joan Guillaumes i Esteve Moret. També és just mencionar a Jaume Garnatge i Joaquim Solé, en proporcionar informació oral de molta vàlua; Mossèn Lluís Surinyach per donar tota mena de facilitats per consultar l'arxiu parroquial, i Josep Clara, Jordi Mascarella, Miquel Sitjar, Florenci Crivillé, Carme Font Maia i Remei Soldevila a l'hora d'aportar tota mena d'opinions i suggeriments, que han estat molt útils per donar una visió el més objectiva possible d'allò que s'explicava. Vull agrair a Jordi Colomer, Joan Càmarà, Francesc Colomer, i a la malaguanyada Meritxell Suriñach (morta l'any 1998) la seva col·laboració en deixar-me bibliografia referent a Llanars.

Les fotografies de les pàgines 9, 19 (baix), 24, 25, 26, 27, 29, 31 (dalt), 35 (baix), 42, 43, 49 (dalt), 50, 51 (baix), 56, 66, 68, 69 (dalt), 70, 71 (dalt), 73, 79, 87, són realitzades per Miquel Parés Fàbregas. Els membres i imatges de les pàgines 8, 11 (baix), 12, 13, 14, 15 (baix), 17 (baix), 19 (dalt), 22, 23, 30, 31 (baix), 36, 37, 41 (dalt), 45 (baix), 58, 59 (baix), 60, 61, 62, 63, 65 (baix), 67, 69 (baix), 74, 75, 83, 89 (dalt), 92, 93 pertanyen a l'Ajuntament de Llanars.

Han estat cedides per Xavier Collboni les imatges de les pàgines 15 (dalt), 16, 17 (dalt), 18, 35 (dalt), 38, 45 (dalt), 48, 49 (dalt), 71 (baix), 72, 77, 82, 90. Miquel Bertran ha cedit les fotografies de les pàgines 44, 52, 53. Les imatges de les pàgines són d'Esteve Moret 33, 39 (baix), 65 (dalt), 80, 84. La Parròquia de Sant Esteve de Llanars ha deixat les fotografies de les pàgines 41 (baix), 55 (dalt), 91 (dalt). Les fotografies de les pàgines 55 (baix), 85 (dalt), són de l'Arxiu Històric Municipal de Ripoll. Pere Solé Isern ha deixat la fotografia de la pàgina 32. La fotografia de la pàgina 91 (baix) és de Jaume Vila.

La fotografia de la pàgina 85 (baix) és de Joan Gardella.

Silvestre Solé ha cedit la imatge de la pàgina 81 (dalt). Pere Solé Carrera ha deixat la fotografia de la pàgina 64. Les fotografies de les pàgines 40, 46, 47 (dalt) són d'Andreu Carrera.

La fotografia de la pàgina 88 és de Joaquim Solé. Josep Blanch ha deixat la fotografia de la pàgina 47 (baix). La imatge de la pàgina 34 és de J. Espelt. La fotografia de la pàgina 89 (baix) és de Jaume Costa. La fotografia de la pàgina 20 prové de la *Geografia General de Catalunya* dirigida per Carreras Candi. La fotografia de la pàgina 21 és del llibre de César August Torras citat a la bibliografia. Del llibre de Llorenç Torrent, *Tast de frontera* (Olot, 1997) s'ha extret la imatge de la pàgina 86. El dibuix de la pàgina 57 és del llibre d'Aguilera y Elias, *Buques de Guerra Espanyoles 1885-1971* (Madrid 1980). La fotografia de la pàgina 39 (dalt) és del llibre de Joaquim Albareda, *La Vall de Torelló en els segles XVIII i XIX* (1989). Les fotografies de les pàgines 10, 11 (dalt), 28, 29 (baix), 51 (dalt), 54, 59 (dalt), 81 (baix) són de l'autor.

Monografies locals

Darrers títols publicats

Palafrugell

per Xavier Febrés

La Jonquera

per Albert Compte

La Cellera de Ter

per D. Pujol i Ll. Llagostera

Cassà de la Selva

per E. Bagué, O. Gutiérrez
i J. Carreras

Hostalric

per M. Duran, J. Juanhuix i
R. Reyero

Figueres

per A. Romero i J. Ruiz

Crespià

per J. Busquets

Lloret de Mar

per Joan Domènech

Banyoles

per J. Grabuleda i J. Tarrús

Puigcerdà

per Sebastià Bossom

Begur

per Lluís Costa

Viladrau

per M. Feliu, I. López, X.
López i Ll. Pagespetit

Camós

per M. Duran

Camprodon

per Sílvia Planas

Maçanet de la Selva

per El Taller d'Història

Sant Jordi Desvalls

per S. Planas i N.
Puigdevall

Ribes de Freser

Per Miquel Sitjar

Salt

per X. Alberch i J. Burch

Sant Joan de les

Abadesses

per J. Albareda i J. Ferrer

La Vall de Bianya

per J. Murlà Giralt

Capmany

per A. Egea i M. Roig

Gualta

per Ramon Alberch

Platja d'Aro

per Pere Barreda

La Vajol

Albert Juanola

Vilobí d'Onyar

per Dora Santamaria

Vilafant

per J. M. Bernils

Osor

per F. Bruguera i N. Ramió

Maçanet de Cabrenys

per Pere Roura i Sabà

Santa Coloma de Farners

per J. T. Grau, J. Mestre i
R. Puig

Riells i Viabrea

per Jordi Collell i Carme
Escudé

Siurana d'Empordà

per Antoni Egea
i David Pujol

Les Lloses

per J. Gordi i R. Llimós

La Vall de Campmajor

per Joan Fort

Santa Pau

per Salvador Reixach

Llanars

per Agustí Dalmau

Propers títols

Jafre

per R. Alberch i
J. Viñas

Guies

Darrers títols publicats

Rutes d'art sacre
(1939-1985)

per Josep Maria Marquès

Les havaneres,

el cant d'un mar

per Xavier Febrés

Els estanys eixuts

per Josep Matas

El món del suro

per S. Hernández

El Ter

per J. Boadas, J. M.
Oliveras i X. Sunyer

Trens i carrilets

per Josep Clara

Canvistes i banquers

per Narcís Castells

Màgiques, pors i
supersticions

per Carme Vinyoles

Els volcans

per Josep M. Mallarach

Els indians

per Rosa Maria Gil

Els Pirineus, del

Puigpedrós al Puigneulós

per Josep Clara

Cristians de Girona

per Josep M. Marquès

L'estany de Banyoles

per M. Coma i J. Gratacós

Els rellotges de sol

per M. Gil

Els maquis

per J. Clara

Els monuments megalítics

per J. Tarrús i Júlia
Chinchilla

El pessebrisme

per J. Dalmau i Corominas

La ceràmica

per Andreu Bover

La farga

per Jordi Mascarella

Castells vius

per C. Vinyoles, M. Torns i
P. Lanao

La pesca

per J. Sala i J. Domènech

La ramaderia

per P. M. Parés i T. Vilaró

Els protestants

per Josep Clara

La tramuntana

per J. M. Dacosta
i X. Febrés

El Montseny

per J. M. Rueda i J. Tura

L'electricitat

per M. Pous i J. Callol

El periodisme

per Lluís Costa

Els glacials

per Jordi Fernández

L'excursionisme

per Jordi Dalmau

La Girona dolça

per J. V. Gay
i N. Puigdevall

Les campanes

per Carles Sapena

La Ciutadella de Roses

per C. Díaz, H. Palou
i A. M. Puig

El Teatre

per Pep Vila

Propers títols

Els Museus

per G. Alcalde i
J. M. Rueda

Per les Esglésies

per J. M. Marquès

L’historiador, l’estudiant, el llanarenc o, simplement, una persona aficionada a la lectura que volgués conèixer quelcom de Llanars, s’havia de conformar, fins avui, amb quatre dades justes que ens ofereixen algunes obres de la comarca del Ripollès. La monografia que teniu a les mans, la primera que s’escriu sobre el municipi, intenta solucionar aquesta mancança informativa tot aportant dades inèdites. No es tracta en cap cas d’una obra definitiva, però sí que pretén ser el punt de partida per a futurs treballs sobre Llanars.

Agustí Dalmau i Font (Ripoll, 1969) és llicenciat en Geografia i Història Moderna per la Universitat de Barcelona, arxiver de l’Ajuntament de Ripoll, i responsable de diversos arxius municipals d’Osona i del Ripollès, entre els quals el de Llanars. També té cura de l’arxiu particular del prestigiós poeta Miquel Martí i Pol. És membre del patronat del Museu Etnogràfic de Ripoll i de la junta del Centre d’Estudis Comarcals del Ripollès. Té publicat un gran nombre d’articles referents al Ripollès i especialment a Ripoll. És autor de les referències documentals de l’àlbum de cromos “Ripoll i la seva història” (1994), i del llibre “Ripoll: imatges i records” (1996).

MONOGRAFIES LOCALS

Diputació
de Girona

Caixa de Girona